

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Ugdymo mokslų institutas

Martyna Jančiauskienė

Edukologijos studijų programa
Magistro darbas

**Gimtosios kalbos svarba ukrainiečių migrantų
ugdyme ekspertų požiūriu**

Darbo vadovė: I. Stonkuvienė

Vilnius
2023

Turinys

Įvadas.....	5
1. Simbolinio interakcionizmo teorija: kalbos kismas migracijoje	11
1.1 Kalbos reikšmė simbolinio interakcionizmo teorijos aiškinime	12
1.2 Migrantų tautinio identiteto išsaugojimas per kalbą	14
2. Kalbos mokymasis priverstinėje migracijoje	15
2.1 Migrantų motyvacija mokytis valstybinės priimančios šalies kalbos	17
2.2 Galimybė priimančioje šalyje susikalbėti rusiškai – privalumas ar trūkumas? ..	18
2.3 Valstybinės kalbos mokymosi svarba migrantų socialinei-emocinei adaptacijai priimančioje šalyje.....	19
3. Gimtoji kalba ir akademiniai pasiekimai	20
3.1 Dvikalbystės svarba migrantų ugdyme	23
4. Ukrainiečių migrantų ugdymas: kitų šalių ir Lietuvos patirtis	24
4.1 Ukrainiečių kultūrinė reprodukcija ugdymo aplinkoje	26
4.2 Reprodukcinis įrankis Lietuvoje – ugdymas valstybine kalba	27
5. Tyrimo metodika	30
6. Tyrimo rezultatai	32
6.1 Kas yra ukrainiečių gimtoji kalba – rusų ar ukrainiečių?	32
6.2 Ukrainiečių, atvykusių į Lietuvą, klasifikacija, vartojamos kalbos atžvilgiu	35
6.3 <i>Prisitaikiusieji</i> – rusakalbiai ukrainiečiai Lietuvoje	38
6.4 <i>Pasirinkusieji</i> nekalbėti rusiškai.....	43
6.5 Lietuvių kalba – daugiau nei tiltas į Vakarus	49
Diskusija	57
Išvados	61
Šaltiniai.....	64
Priedai.....	70
Priedas 1	71
Priedas 2.....	73
Priedas 3	75
Priedas 4.....	80
Priedas 5.....	90
Priedas 6.....	99

Santrauka

Darbe analizuojama gimtosios kalbos išsaugojimo svarba priverstinėje migracijoje bei, migrantų pasirinkimui mokytis ar nesimokyti valstybinės priimančios šalies kalbos, įtakos turintys veiksniai. Tyrimo tikslas – atskleisti Lietuvos švietimo ekspertų požiūrį, į Lietuvoje vykdomą ukrainiečių ugdymą, vertinant Lietuvos valstybinės kalbos mokymą bei gimtosios ukrainiečių kalbos mokymosi galimybių užtikrinimą Lietuvos ugdymo įstaigose.

Teorinėje darbo dalyje kalbos ištakos analizuojamos, remiantis simbolinio interakcionizmo teoretikų—George H. Mead, Herbert Blumer, Charles H. Cooley idėjomis, kai kalba aprašoma kaip vienas iš trijų pagrindinių bendravimo aspektų, neatsiejamas nuo prasmės ir minties. Komunikacinė kalbos vertė aptariama, kaip įrankis padedantis socialiniame santykiyje su kitais formuoti savąjį „Aš“, kuris atitinkamai kinta, lyginant visuomenės formuojamą požiūrį apie save su asmens savęs paties matymu.

Gimtosios kalbos pokyčiai migracijoje vertinami, atsižvelgiant į galimas rizikas vaiko neurofiziologinei bei socioemocinei raidai ir migrantų tautiniam-kultūriniam tapatumui. Remiantis keturiais Jean Piaget aprašytais vaiko raidos etapais: sensomotoriniu, priešoperaciniu, konkretaus veikimo ir formaliuoju, aptariamas gimtosios kalbos vaidmuo kognityvinėje vaiko raidoje. Analizuojant dvikalbio ugdymo lauke atliktus tyrimus, apžvelgiami mokinių akademinių rezultatų skirtumai, kai migracijoje išsaugoma galimybė toliau mokytis gimtosios kalbos.

Didelis dėmesys darbe skiriamas migrantų motyvacijai mokytis priimančios šalies valstybinės kalbos. Šis klausimas aptariamas, vertinant kokią įtaką valstybinės kalbos mokėjimas turi migrantų integracijos šalyje sėkmei, kaip migrantų motyvus gali pakeisti pirmieji kalbiniai kontaktai migracijos šalyje ir galimybė susikalbėti kita (nevalstybine) kalba. Atsižvelgiant į tai, įvertinamos galimos migrantų izoliacijos uždaroje bendruomenėse rizikos.

Darbe aptariamos ukrainiečių mokymosi alternatyvos Lietuvoje ir dviejose daugiausia ukrainiečių migrantų Europoje priėmusiose šalyse – Lenkijoje ir Vokietijoje. Ukrainiečių atvejis Lietuvoje apžvelgiamas, remiantis Bourdieu ugdymo aplinkoje vykstančios socialinės-kultūrinės reprodukcijos aprašymu.

Darbe aprašomas kokybinis tyrimas, atliktas taikant pusiau struktūruoto interviu metodiką. Remiantis kalbintų Lietuvos švietimo ekspertų požiūriu, aptariami Lietuvoje priimti ukrainiečių ugdymo sprendimai, vertinant jų teisingumą žmogiškuoju ir formaliuoju požiūriu. Aptariamos Lietuvoje sudarytos galimybės ukrainiečiams mokytis savo gimtąja kalba bei jų gimtosios ir valstybinės kalbos neatitikimas. Pateikiamas ekspertų vertinimas, kodėl ukrainiečiams Lietuvoje būtina mokytis lietuvių kalbos ir kokios būtų tinkamiausios jos mokymosi metodikos.

Summary

This thesis is dedicated to analyse the importance of preserving one's mother tongue in forced migration and the factors influencing migrants' choice to learn or not to learn the national language of the host country. The study aims to reveal the attitude of Lithuanian education experts towards Ukrainians education in Lithuania, assessing the teaching of the Lithuanian state language and the provision of opportunities to learn the native Ukrainian language in Lithuanian educational institutions.

The origins of language are analysed based on the ideas of symbolic interactionism theorists – George H. Mead, Herbert Blumer, and Charles H. Cooley, where language is described as one of the three basic aspects of communication, inseparable from meaning and thought. The communicative value of language is discussed as a tool for the formation of the concept of self in social relations with others, which changes accordingly when comparing society's view of the self with the individual's view of the self.

Changes in the mother tongue in migration are evaluated in light of possible risks to the child's neurophysiological and socio-emotional development and the national-cultural identity of migrants. The role of the mother tongue in the child's cognitive development is discussed based on Jean Piaget's four stages of development: sensorimotor, preoperational, concrete operational, and formal operational. An analysis of studies carried out in the field of bilingual education provides an overview of the differences in pupils' academic performance when the opportunity to continue learning their mother tongue is retained during migration.

The motivation of migrants to learn the national language of the host country is analysed by assessing how knowledge of the national language affects the success of migrants' integration in the country, how the first language contacts in the host country and the possibility to communicate in another (non-national) language can change migrants' motives. In this context, the possible risks of isolation of migrants in closed communities are assessed.

The thesis discusses alternatives of Ukrainian education in Lithuania and in the two countries that have received the largest number of Ukrainian migrants in Europe – Poland and Germany. The case of Ukrainians in Lithuania is reviewed based on Bourdieu's description of social and cultural reproduction in educational environment.

The qualitative research accomplished using a semi-structured interview methodology is based on the perspective of Lithuanian education experts. The educational decisions taken in Lithuania to educate Ukrainians are discussed in terms of their fairness in human and formal terms. It discusses the opportunities for Ukrainians in Lithuania to learn in their mother tongue and the mismatch between their mother tongue and the state language. This study reveals the necessity for Ukrainians to learn Lithuanian with the most appropriate learning methodologies.

Ivadas

Migracija gali būti apibrėžiama, kaip procesas, asmenims išvykstant iš vienos gyvenamosios vietos (šalies ar regiono) ir apsigyvenant kitoje. Migracijos laikotarpis gali būti skirtingas – vieni renkasi trumpalaikę migraciją dėl darbinės, mokslinės veiklos ar kitų gyvenimo aplinkybių. Kiti, laikinai arba visam laikui persikelia gyventi į kitą šalį, planuodami ten ilgalaikę ateitį. Priklausomai nuo migracijos aplinkybių, migruojantys asmenys gali judėti masiškai arba pavieniui. Pavieniui persikelti į kitą šalį dažniausiai renkasi žmonės migruojantys, dėl ekonominių ar su švietimu susijusių priežasčių, o masinės migracijos formą dažniau taikytina migrantams, paliekantiems savo gimtinę dėl politinių priežasčių – ne savo noru.

UNICEF 2021 m. pabaigos statistiniais duomenimis daugiau nei 36 mln. vaikų buvo priverstinai išvežti ir šiuo metu gyvena ne savo gimtojoje šalyje. Nuo 2005 m. iki 2022 m. pasaulinis vaikų, kuriems suteiktas pabėgėlių statusas daugiau nei padvigubėjo (nuo 4 mln. iki daugiau nei 10 mln.). Vaikai sudaro mažiau nei trečdaliį pasaulio gyventojų, tačiau tarp pasaulio pabėgėlių jų yra daugiau nei 40 proc. ir beveik trečdalis vaikų, gyvenančių ne savo gimtojoje šalyje yra pabėgėliai (UNICEF, 2022).

Iki 2022 m. vasario 24 d. pagrindinės šalys, iš kurių vyksta pabėgėlių migravimas buvo: Sirija (6,8 mln.), Afganistanas (2,7 mln.), Pietų Sudanas (2,4 mln.), Mianmaras (1,2 mln.). Didžioji dauguma pabėgėlių iš šių šalių glaudžiasi Azijos ir Afrikos šalyse – bėga į artimas valstybes (UNICEF, 2022). Europa, taip pat, jau ne pirmus metus susiduria su prieglobsčio prašančiais asmenimis iš Europos Sąjungai nepriklausančių šalių. Eurostat (2022) duomenimis pagrindinės šalys, kuriose 2022 m. sausį gyveno didžiausias skaičius šalies pilietybės neturinčių asmenų, buvo: Vokietija (10,9 mln.), Ispanija (5,4 mln.), Prancūzija (5,3 mln.) ir Italija (5 mln.). Lietuva šioje statistikoje smarkiai atsilieka – mūsų šalyje gyvenančių ne piliečių skaičius, viso labo, tik 34,3 tūkst.

Nors migracija ir žmonių judėjimas mūsų šalyje ir už jos ribų nėra fenomenalus reiškinys, Lietuva ilgą laiką buvo migrantų ugdymo temos nuošalyje. Taip buvo iki 2021 metų birželio, kai į mūsų šalį nelegaliai kirtusios sieną su Baltarusija atvyko pirmosios migrantų grupės. Valstybės sienos apsaugos tarnybos (VSAT, 2023) duomenimis, bendras per Baltarusijos sieną į Lietuvą patekusių migrantų skaičius 2023 m. balandžio 13 d. siekė 4556 asm., iš jų 24 proc. sudarė nepilnamečiai.

Antroji migracijos banga prasidėjo kitais metais, kai bėgdami nuo 2022 m. vasario 24 d. Kremliaus režimo sukulto karo į Lietuvą bei kitas Vakarų valstybes masiškai ėmė plūsti migrantų iš Ukrainos srautai. Šiuo metu skaičiuojama, kad Europos šalyse laikinąjį leidimą gyventi yra gavę virš 5 mln. Ukrainos piliečių, o bendras karo pabėgėlių skaičius iš šios šalies Europoje siekia 8,2 mln. (UNHCR, 2023). Tarp daugiausia ukrainiečių priėmusių šalių, pirmauja Lenkija. Joje registruota beveik 1,6 mln. ukrainiečių bėgančių nuo karo, antroje vietoje – Vokietija priėmusi virš 1 mln. Migracijos departamento 2023-05-09 duomenimis Lietuvoje užregistruotų karo pabėgėlių skaičius

siekia 76843 asmenų (OSP, 2023), iš jų beveik 26 tūkst. – registruoti nepilnamečiai. Atvykusių Ukrainos piliečių kiekis 2022 m. sudarė daugiau nei pusę visų į Lietuvą atvykusių užsieniečių, o remiantis Migracijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (2022) duomenimis, bendras užsieniečių skaičius Lietuvoje beveik dvigubai viršijo ankstesnių metų rekordą. Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties (2023) nuostatas, beveik visiems į Migracijos departamentą besikreipusiems ukrainiečiams, buvo suteiktas leidimas laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje. Šis leidimas užsieniečiams suteikia teisę laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje jame nurodytą laiką. Ukrainos piliečiams leidimas išduodamas dvejiems metams.

Oficialiai Lietuva tapo prieglobsčio prašytojus priimančia šalimi 1997 m., ratifikavus Ženevos konvenciją (Jungtinių Tautų Konvencija, 1951), Protokolą dėl pabėgėlio statuso (1967) ir 1997 m. liepos mėn. Lietuvoje įsigaliojus įstatymui dėl pabėgėlio statuso (galiojo iki 2004 m. balandžio mėn. 30 d., kai jį pakeitė Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties). Ženevos konvenciją ratifikavusi Lietuva įsipareigojo pagal nuostatas ginti asmenis, turinčius leidimą laikinai gyventi mūsų šalies teritorijoje, ir sudaryti jiems kokybiškas integracijos sąlygas.

Remiantis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo (2023) 24 straipsnio 3 dalies nuostata, kiekvienam Lietuvos Respublikos piliečiui, užsieniečiui, turinčiam teisę nuolat ar laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje, valstybė garantuoja priešmokyklinį, pradinį, pagrindinį ir vidurinį ugdymą. Įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties (2023) apibrėžia, kad visi laikinąją apsaugą Lietuvos Respublikoje gavę nepilnamečiai užsieniečiai, turi teisę mokytis bendrojo lavinimo bei profesinėse mokyklose švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka. Atsižvelgiant į šių įstatymų nuostatas, 2022 m. birželį iš 22195 Lietuvoje apsistojuusių nepilnamečių iš Ukrainos, 10012 iš jų jau lankė ugdymo įstaigas šalyje. Nuo 2022 m. rugsėjo ugdymas ukrainiečiams Lietuvos mokyklose vykdomas ir toliau, sudarant sąlygas gauti ugdymo paslaugas toje savivaldybėje, kurioje atvykusi šeima apgyvendinta.

Iš Ukrainos atvykstančių mokinių skaičius nuolat keičiasi. Dėl vykstančio karo, dalis Ukrainos piliečių neturi aiškaus apsisprendimo likti gyventi mūsų šalyje – kai kurie vos apėmus neramumams gimtinėje, siekia kuo greičiau grįžti atgal. Dėl to, išryškėja keletas skirtingų profilių vertinant ukrainiečių apsisprendimą gyventi Lietuvoje: turintys ilgalaikį planą gyventi ir integruotis Lietuvoje; planuojantys apsistoti Lietuvoje iki vienerių metų ir trečioji grupė – tie, kurie kol kas dar nėra priėmę sprendimo. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, Lietuvoje sudaromos atitinkamos galimybės pasirinkti situacijai tinkamiausią ukrainiečių ugdymo(si) būdą (ŠMSM, 2023).

Remiantis Švietimo mokslo ir sporto ministerijos 2022 m. metraščių mokiniai, norintys gauti ugdymą Lietuvoje turi registruotis į pasirinktą ugdymo įstaigą, kurioje atitinkamai, pagal priimančios mokyklos galimybes bus sudaromos sąlygos Ukrainos piliečiui mokytis:

bendrose klasėse kasdieniu mokymo proceso organizavimo būdu grupinio mokymosi forma pagal Lietuvos bendrojo ugdymo programas, formuojant klases, organizuojant ugdymą, vertinant, pripažįstant išsilavinimą taip, kaip nustato Lietuvos teisės aktai;

nuotolinio mokymo proceso organizavimo būdu pagal Ukrainos bendrąsias ugdymo programas ukrainiečių kalba, Ukrainos švietimo ministerijos pripažintose nuotolinio mokymo mokyklose, registruojant mokinius Lietuvos mokyklose kaip besimokančius pavienio mokymosi forma, bet ne ilgiau nei iki 2023 m. rugpjūčio 31 d.

grupinio mokymosi forma pagal Ukrainos bendrojo ugdymo programas kasdieniu mokymo proceso organizavimo būdu ukrainiečių kalba mokyklose, gavusiose švietimo, mokslo ir sporto ministro (toliau – Ministras) sutikimą, organizuojant ugdymą, vertinant, pripažįstant išsilavinimą taip, kaip nustato Ukrainos teisės aktai.

Taip pat ukrainiečiams yra sudaryta alternatyvi galimybė mokytis **nuotolinėje Ukrainos mokykloje** (<https://www.ukrainianschool.eu>) įkurtoje bendradarbiaujant privačioms organizacijoms Ukrainoje ir Lietuvoje („Digiklasė“ / „Memby“). Tačiau toks ugdymas Lietuvoje kol kas reglamentuojamas kaip neformalusis, nes dėl karo veiksmų nėra galimybės šios mokyklos akredituoti oficialioje Ukrainos švietimo sistemoje.

Nepriklausomai nuo to, kokį ugdymo(si) Lietuvoje variantą pasirenka Ukrainos moksleiviai, visi, Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose registruoti ukrainiečiai, privalo mokytis lietuvių kalbos, pagal kalbos lygius A1/B2 (NŠA, 2021). Remiantis 2022 m. ŠMSM metraščiu didžioji dalis į Lietuvą atvykusių ukrainiečių pagal Lietuvos bendrojo ugdymo programas bendrosiose grupėse arba klasėse mokosi lietuvių kalba (69,6 proc.), mažesnė dalis – rusų (25,8 proc.) arba lenkų (2,1 proc.) kalbomis tautinių mažumų mokyklose. Papildoma galimybė mokytis gimtąją – ukrainiečių kalba sudaroma tik tokiu atveju, jei Ukrainos moksleivius priimanti mokykla turi ukrainietiška kalbančių specialistų.

Į mūsų šalį atvykę ukrainiečiai, spręsdami tolesnio vaikų ugdymo(si) klausimą, susiduria su nelengvais pasirinkimais. Viena vertus, mūsų šalis sudaro palankias sąlygas integruotis į lietuviškas mokyklas, skatina mokytis lietuvių kalbos, istorijos, pažinti mūsų šalies kultūrą, kad Ukrainos mokiniai kuo greičiau patirtų adaptaciją ir jaustųsi priimti. Antra vertus, ukrainiečiai patiria ir tam tikrą savo šalies gedulą, nes Lietuvoje turime per mažai ukrainiečių kalbą mokančių specialistų, kurie padėtų karo pabėgėliams ugdymo įstaigose jaustis „arčiau namų“. Trečia, ką svarbu paminėti – dalis ukrainiečių, atvyko iš Rytų Ukrainos regionų, kuriuose dominuojanti gimtoji kalba buvo rusų, todėl šia kalba jie kalba geriau nei ukrainietiška, o kai kurių iš jų ukrainiečių kalbos žinios yra visai menkos. Rusakalbiam mokiniams, Lietuva sudaro sąlygas mokytis tautinių mažumų mokyklose, kuriose pagrindinė mokomoji kalba yra rusų. Nepaisant to, kad visi mūsų šalies sprendimai nukreipti, ieškant įvairiausių mokymosi alternatyvų Ukrainos vaikams, vieno dalyko, kol kas užtikrinti negalime – ukrainiečių kalbos pamokų. Mūsų šalies mokyklose, dėl specialistų stygiaus ukrainiečių

vaikai ne tik, kad neturi galimybės toliau tęsti ugdymo ukrainiečių kalba, bet dauguma net neturi gimtosios ukrainiečių kalbos pamokų.

Anot dvikalbystę migrantų ugdyme tyrinėjusio Jim Cummins (Cummins, 2001) gimtosios kalbos mokymas mokykloje padeda ne tik jos ugdymui, bet ir pagerina pagrindinės ugdymo įstaigoje vartojamos mokomosios kalbos rezultatus. Cummins teigimu daugelyje pasaulio šalių atliktų tyrimų išvadose nurodoma, kad tinkamai įgyvendintos dvikalbės švietimo programos gali skatinti raštingumą ir dalyko žinias mažumos kalba, nedarant jokio neigiamo poveikio vaikų raidai ir ugdymo(si) pasiekimams daugumos kalba. Dvikalbių vaikų mokymosi pasiekimai ir kituose ugdymo moduluose yra aukštesni, kai mokykloje sudaroma galimybė mokytis rašytinės gimtosios kalbos. O skatinant vaikus kuo greičiau integruotis į naują ugdymo įstaigą, mokant dominuojančios ugdymo kalbos, mokinių rezultatai krenta – sutrikdomas jų asmeninis ir konceptualus mokymosi pagrindas.

Lyginant Lietuvą bendrame Europos šalių kontekste, kaip nedidelė ir mažų finansinių išteklių šalis, priėmėme palyginus didelį skaičių migrantų ir daugiau nei pusę (54 proc.) mokyklinio amžiaus asmenų dar iki baigiantis 2021-2022 m. m. (European Commission, 2022) integravome į švietimo sistemą. Kita vertus, lyginant mūsų šalies migrantų ugdymo reglamentavimą ir praktinį įgyvendinimą, kyla abejonių ar priimti sprendimai yra geriausiai atliepiantys esamą ukrainiečių poreikį karo situacijoje, ar labiau orientuoti į mūsų šalies politinių sprendimų ribotumą migrantų ugdymo srityje, siekiant pritaikyti anksčiau turėtus migrantų ugdymo modelius, kurie esamoje situacijoje nebūtinai yra veiksmingiausi.

Šiame darbe keliami **probleminiai klausimai** – kiek migrantų integracijos šalyje sėkmingumą lemiantis veiksnys yra priimančios šalies valstybinės kalbos mokėjimas? Kokią reikšmę migrantų akademiniam pasiekimams turi jų gimtoji kalba? Kiek Lietuvoje vykdomas ukrainiečių ugdymas atliepia jų poreikius, ar tai labiau formalusis teisingumas?

Darbo aktualumas grindžiamas padidėjusiu poreikiu analizuoti Lietuvos migrantų ugdymo politiką, kai nuo 2021 m. prasidėjus pirmiesiems nelegalios migracijos srautams per Baltarusijos sieną, į Lietuvą atvykstančių migrantų skaičius toliau auga. Nepaisant to, kad prasidėjus ukrainiečių karo pabėgėlių migracijai, krizė Lietuvai jau nebebuvo nauja, atsižvelgiant į gerokai didesnį atvykusių migrantų skaičių, švietimo srityje teko imtis nestandartinių veiksmų. Kadangi priimdami Ukrainos karo pabėgėlius ir suteikdami jiems laikinąjį leidimą gyventi mūsų šalyje, įsipareigojame užtikrinti jiems kokybišką švietimą, šalies ugdymo įstaigoms tenka daryti sprendimus, galinčius sukelti priešišumą. Tam, kad švietimo srityje įgyvendinant pokyčius, būtų matomi rezultatai, svarbu nuosekliai ir sistemingai dirbti ne vienerius metus. Tačiau, dėl ribotos galimybės prognozuoti karo Ukrainoje eigą, ši situacija išlaiko aukštą aktualumą nuo pat pradžių, nepriklausomai nuo to, kiek ukrainiečių liks gyventi Lietuvoje po dviejų metų – pasibaigus laikinojo leidimo gyventi laikotarpiui. **Darbo naujumas** grindžiamas Lietuvos patirties migrantų ugdyme ribotumu, kuris atskleidžiamas,

lyginant Lietuvos ir kitų, didesnę migracijos patirtį turinčių, šalių migrantų (tame tarpe ir Ukrainos karo pabėgėlių) ugdymo modelius bei apibendrinant mūsų šalies švietimo ekspertų požiūrį į Lietuvoje vykdomą ukrainiečių ugdymą.

Pagrindinis **tyrimo tikslas** – atskleisti Lietuvos švietimo ekspertų požiūrį, į Lietuvoje vykdomą ukrainiečių ugdymą, vertinant Lietuvos valstybinės kalbos mokymą bei gimtosios ukrainiečių kalbos mokymosi galimybių užtikrinimą Lietuvos ugdymo įstaigose.

Tyrimo uždaviniai:

1. Remiantis simbolinio interakcionizmo teorijos prieiga aptarti gimtosios kalbos svarbą asmens socialinio tapatumo formavimuisi bei tautinio identiteto išsaugojimui migracijoje.
2. Apžvelgti švietimo tyrimų lauke atliktus tyrimus ugdymo(si) migracijoje tema, aptariant dvikalbystę, gimtosios kalbos svarbą akademiniam pasiekimams bei priimančios šalies valstybinės kalbos mokymosi motyvacijai įtakos turinčius veiksnius.
3. Aptarti Lietuvoje ir kitose Europos šalyse vykdomą ukrainiečių ugdymą bei valstybinės kalbos mokymo įtaką migrantų socialinei-kultūrinei reprodukcijai.
4. Atskleisti Lietuvos švietimo ekspertų požiūrį į Lietuvoje vykdomą ukrainiečių ugdymą, vertinant gimtosios ukrainiečių ir valstybinės lietuvių kalbos mokymą.

Tyrimo objektas – gimtosios kalbos mokymasis priverstinėje migracijoje, migrantus priimančios šalies švietimo ekspertų požiūriu.

Darbą sudaro penkios struktūrinės dalys—*įvadas*, *teorinė dalis* su keturiomis potemėmis, *tiriamoji dalis*, skirta tyrimo metodikos ir rezultatų aprašymui, *diskusija* bei *išvados*.

Teorinėje darbo dalyje aptariama migracijoje patiriama kalbos „krizė“, kai vyksta staigus pokytis, neretu atveju pastebimas net šeimoje, kai pereinama nuo įprasto bendravimo gimtąją kalba, prie bendravimo valstybine migracijos šalies kalba. Komunikacinė kalbos vertė aprašoma, aptariant jos įtaką žmogaus neurofiziologinei, socioemocinei ir kognityvinei raidai. Kalbos ištakos analizuojamos, remiantis simbolinio interakcionizmo teoretikų—George H. Mead, Herbert Blumer, Charles H. Cooley idėjomis. Šioje dalyje, taip pat, aprašoma kalbos įtaka vaiko raidai ir gimtosios kalbos svarba asmens tautinio-kultūrinio tapatumo išsaugojimui migracijoje.

Toliau analizuojami, priverstinę migraciją patyrusių asmenų, motyvacijai, mokytis naujos šalies valstybinės kalbos, įtakos turintys veiksniai. Remiantis Jungtinių tautų pabėgėlių agentūros statistiniais duomenimis, aptariama Ukrainos karo pabėgėlių situacija kalbinės integracijos klausimu. Ukrainiečių motyvacija integruotis į priimančios šalies ugdymo įstaigas, aprašoma, remiantis 2023 m. Vokietijos mokyklose atlikto tyrimo duomenimis. Į Lietuvą atvykusių ukrainiečių motyvacija mokytis valstybinės kalbos apžvelgiama, vertinant galimybės Lietuvoje susikalbėti rusiškai privalumus ir trūkumus ir pačių ukrainiečių santykį su rusų kalba. Apibendrinant migrantų

motyvaciją, pateikiami tyrimais patvirtinti duomenys apie valstybinės kalbos mokymosi svarbą migrantų socialinei-emocinei adaptacijai ir integracijai priimančioje šalyje. Gimtoji kalba analizuojama, aptariant jos vaidmenį kognityvinėje vaiko raidoje, remiantis keturiais Jean Piaget aprašytais vaiko raidos etapais: sensomotoriniu, priešoperaciniu, konkretaus veikimo ir formaliuoju. Toliau aptariama gimtosios kalbos žodyno svarba, užtikrinanti ne tik geresnius mokinių akademinis rezultatus skaitymo / rašymo įgūdžiams, bet ir tiksluosiuose moksluose bei naujos užsienio kalbos mokymesi dvikalbiame ugdyme.

Taip pat, teorinėje dalyje analizuojamas ukrainiečių migrantų ugdymo planas, aptariant skirtingas mokymosi alternatyvas, daugiausia dėmesio skiriant integracijai į bendrojo ugdymo mokyklas. Kitų šalių (Vokietijos ir Lenkijos) patirtis lyginama su Lietuvoje priimtais, integracijos į ugdymo procesą sprendimais. Aptiriamos galimybės ukrainiečiams derinti mokymąsi gimtąja kalba ir valstybinės priimančios šalies mokymosi sąlygas. Šioje dalyje analizuojamas klausimas, ar integruodami ukrainiečius į bendrojo ugdymo mokyklas ir mokydami juos lietuvių kalba, nevykdome priverstinės jų kultūrinės reprodukcijos, atsižvelgiant į tai, kad daugumos jų tikslas yra anksčiau ar vėliau grįžti į gimtinę.

Tiriamojame darbo dalyje pirmiausia aptariama kokybiniam tyrimui atlikti pasirinkta pusiau struktūruoto interviu metodika bei jos galimybės atskleisti tyrimo temą. Detalizuojama atlikto empirinio tyrimo specifika, aprašant tyrimo dalyvių atranką, pagrindinius etapus ir eigą. Toliau aprašomi tyrimo rezultatai, daugiausia dėmesio skiriant ukrainiečių ugdymo Lietuvoje vertinimui iš ekspertinės pozicijos. Rezultatai pateikiami suskirsčius juos pagal darbo temą atskleidžiančias problematikas, išryškėjusias kokybinio tyrimo metu.

1. Simbolinio interakcionizmo teorija: kalbos kismas migracijoje

Kalbos vaidmuo migrantų gerovės kūrimui ir integracijai turi svarbią reikšmę. Natūralu, kad migracijos kelyje, kinta ir asmens santykis su kalba. Vaikai, anksti patyrę migraciją dažnai nustoja kalbėti savo gimtąją kalba, arba gimę migracijoje – taip jos ir neišmoksta. Tėvai, siekdami, kad vaikams lengviau sektųsi adaptuotis naujoje ugdymo(si) aplinkoje, šalyje, neretai stengiasi kalbėti tos šalies kalba ir namuose. Tokioms šeimoms kyla nemažai sunkumų nusprendus grįžti ir vėl kurti gyvenimą gimtinėje. François Grosjean (2012) savo knygoje aprašęs dvikalbystės tipus, rekomenduoja, kad siekiant neprarasti savo gimtosios kalbos įgūdžių, mažumos kalbos vartojimas vaiko kasdienėje kalbinėje aplinkoje turėtų sudaryti ne mažiau kaip 30 proc.

Migracijoje gimtoji kalba išryškėja ir kitu vertinimo lygmeniu – kaip asmens tapatumo pagrindas. Atvykęs į kitą šalį, asmuo iš pradžių neretai jaučiasi svetimas, dar tik mokosi, ieško būdų priprasti, ieško bendruomenės, kurioje pasijaustų savas. Tokį poreikį gali atliepti migracijos šalies kalbos mokėjimas, tačiau per kalbą atsiskleidžia ir kiti tapatumui svarbūs aspektai – kultūriniai, vertybiniai, charakterio skirtumai. Per kalbą formuojasi santykis su kitos šalies žmonėmis, kultūra, tačiau, taip pat, kalba svarbi siekiant išlaikyti savitumą ir patekus į naują terpę nesijausti svetimu.

Dalis migracijos kelią pasirinkusių asmenų, naujos kalbos mokymąsi priima, kaip savaime suprantamą dalyką, tačiau motyvacijos integracijai naujoje šalyje daug sunkiau rasti tiems, kurie migracijos kelią pasirinko ne savo noru – bėgantys nuo karo savo šalyje ar stichinių nelaimių. Anot Louis-Jean Calvet (1999, cit. iš Mendez, 2011) atsižvelgiant į tai, kiek laiko užtrunka išmokti naują užsienio kalbą, jos pasirinkimas priklauso nuo jos komunikacinio potencialo. Asmuo, savo užsienio kalbos pasirinkimu, dažniausiai siekia išplėsti savo kalbų repertuarą, papildydamas jį kalba, kurios komunikacinė vertė yra lygi arba aukštesnė nei jo gimtosios kalbos. Komunikacinė kalbos vertė priklauso nuo socialinio tinklo dydžio – kuo plačiau paplitusi kalba, tuo daugiau galimybių bendrauti ji suteikia, įskaitant ir platų prekių bei paslaugų asortimentą, susijusį su ta kalba. O kuo tinklas didesnis, tuo lengviau jis pritraukia kalbos vartotojus iš kitų, ypač mažesnių tinklų. Ir kuo tų pritrauktų vartotojų gimtosios kalbos įvairovė yra didesnė, tuo „pagrindinė“ kalba tampa svarbesnė.

Būna žmonės imlesni kalbų mokymuisi, o kiti – mažiau imlūs. Tačiau, vienareikšmiškai naujos kalbos mokymasis migracijoje yra svarbus daugeliu atveju – padeda labiau pasijausti šalies dalimi, susigyventi su vietiniais, geriau suprasti „tarp eilučių“ išsakytą turinį, dialektą, praplečia erdvę kurtis santykiui bei emociniam ryšiui. Tik ar galima lyginti asmens gimtosios kalbos ir dominuojančios socialinės aplinkos – daugumos kalbos vertę migracijoje? Tam svarbu suprasti kalbos prigimtį ir jos įtaką žmogaus neurofiziologinei, socioemocinei ir kognityvinei raidai. Šiuos ir kitus aspektus gana plačiai tyrinėjo simbolinio interakcionizmo teoretikai, kuriais remiantis toliau bus apžvelgiami skirtingi kalbos aiškinimai.

1.1 Kalbos reikšmė simbolinio interakcionizmo teorijos aiškinime

Simbolinio interakcionizmo teorijos aiškinimas daugiausia dėmesio skiria trims pagrindiniams bendravimo aspektams: *prasmėi* – individų veiksmai priklauso nuo to, kokią reikšmę jiems turi objektai, įvykiai ar žmonės, todėl klaidinga manyti, kad jų supratimas turi sutapti su kitų nuomone; *kalbai* – patirties reikšmė kyla ne iš paties asmens ar objekto, o atsiranda socialinės sąveikos su kitais procese; *minčiai* – patirties reikšmė gali ir turi būti interpretuojama ir reinterpretuojama, ankstesnes socialinės patirties interpretacijas pakeičiant ir pergrupuojant naujomis (atsižvelgiant į esamą naują situaciją).

Viena iš pagrindinių simbolinio interakcionizmo idėjų aprašo, kaip skirtingai žmonės suteikia reikšmes žodžiams ir simboliams. Teorija remiasi požiūriu, kad didelė dalis (jei ne visas) žmogaus elgesio priklauso nuo jo subjektyvios aplinkos interpretacijos, kurioje esančių simbolių reikšmės kyla iš socialinės sąveikos visuomenėje. Žmonės sąveikauja atsižvelgdami į situacijos ypatumus ir pagal tai priima socialinius vaidmenis (pvz., ar esamoje situacijoje turi būti atviri, ar uždari). Individai per simbolius visuomenėje prisistato patys ir bando perprasti kitų veiksmus. Sąveikos turinį interpretuojant per kalbą, situacijai suteikiama socialinė reikšmė, o vienodai apibrėždami situaciją žmonės jungiasi į socialines grupes. Tokiose grupėse žmonės žino ko gali tikėtis vieni iš kitų ir kokios yra vyraujančios sąveikos su kitais taisyklės.

Pati visuomenė yra sukurta iš žmonių elgesio, jiems aktyviai vaidinant vaidmenį ir formuojant socialines ribas, kurios bus nustatytos jų elgesiui. Vadinasi, žmogaus elgesys nėra vienalytis prigimtinis procesas nukreiptas į konkretų tikslą, o labiau – aktyvus konstravimo procesas, kurio metu žmonės stengiasi „įprasminti“ savo socialinę ir fizinę aplinką. Šis „prasmės gavimo“ procesas yra internalizuojamas minties pavidalu, nes mąstymas yra vidinis problemų sprendimo procesas, būdingas ir tarpindividinei sąveikai. Nemaža dalis tokių socialinių konstrukčių perimami iš kartos į kartą be didelių pastangų (pvz., tam tikrų socialinių grupių diskriminacija). Simbolinis interakcionizmas siekia aiškinti, kaip visuomenėje egzistuojanti socialinių santykių visuma veikia individo mąstymą ir keičia sąveiką su pačiu savimi. O bet koks žmogaus elgesio analizavimas turi apimti ne tik išorinio jo elgesio stebėjimą, bet ir analizuoti jo mąstymo veiklos seką, skirtingų patirčių kontekste (Denzin, 2008).

Interakcionistai atkakliai tikėjo konkretaus, realaus subjekto egzistavimu. Šio subjekto buvimas, analizuotas tiriant asmenines patirtis ir sąveiką su kitais. Kalba (ir kitokia verbalinė išraiška) buvo laikyta, kaip „langas“ į žmogaus vidinį pasaulį, gilumines patirtis. John Dewey (Dewey, 1896) žmogaus proto socialinės prigimties ir pagrindų sampratą siejė su kalbos vaidmeniu, kalbą įvardina, kaip elementą, skiriantį žmogų nuo nežmogiškų gyvūnų filogenetiniame kontinuume. Būtent kalba leidžia žmonėms gyventi prasmingai ir suvokti žmogiškos prigimties idealą. Kalba buvo priemonė, leidžianti žmonėms įsisavinti ir išreikšti savo ir kitų mintis, jausmus ir įsitikinimus, kylančius

sąveikaujant socialinėje aplinkoje. Kitaip tariant, socialinis proto vystymasis galimas tik bendraujant su kitais.

Pasak interakcionizmo teorijos pradininku laikomo Mead (Mead, 1918), kalba yra individuali asmens patirtis, bet taisyklės, reglamentuojančios jos vartojimą visuomenėje, negali būti nustatomos vertinant konkretų individą. Individas, anot jo, yra socialinis produktas, formuojamas socialinių vaidmenų sąveikoje. Šią sąveiką, susijusią su mąstymu ir suvokimu visuose procesuose atstovauja visuomenė. Tarpusavo sąveika, anot Mead, nėra galima be kito vaidmens priėmimo, o tai socialinę kontrolę paverčia savikontrolė ir turi didelę įtaką savojo „Aš“ formavimuisi. Samoningą savo veiksmų reguliavimą jis aprašo kaip nuolatinį procesą, bandant sugretinti visuomenėje formuojamus vaizdinius apie savo vaidmenį su vaizdiniais apie save, savąjį „Aš“. Vadinasi „Aš“ yra socialinis darinys, kylantis iš socialinės patirties realizacijos, kaip savo paties objektas (Mead, 1972).

Kaip individų simbolinės sąveikos pagrindą Mead įvardina balso garsus (kalbą, žodžius), o žmonių elgesys yra stimulus, balso garsų simbolių pavidalu, į kurį atsakas yra gaunamas iškart. Mead lygina žodį su pirmųjų žmonių vartotais garsais (angl. vartotas terminas „blow“), pirmųjų garsus priskirdamas istoriniams žodžio pirmtakams. Pirmųjų žmonių garsai, taip pat, buvo stimulus, siekiant atsako. Tačiau, anot Mead, jei žodis (stimulus) vartojamas, siekiant įžeisti, tuomet atsakas yra gaunamas toks, koks jau yra užkoduotas pačiame stimule. Kaip ir Dewey, Mead laikosi nuomonės, kad žmonių samprotavimo gebėjimas, pasireiškiantis jų individualiame ir socialiniame elgesyje, priklauso nuo santykio tarp daiktų, naudojamų kaip simbolių sąveikos išmoktos konkrečioje visuomenėje. Šių simbolių sistema yra kalba, o asmuo nenaudojantis tokių simbolių, negali būti racionalus (Mead et al., 1938). Dėl visuomenių skirtumų ir jose naudojamų simbolių sistemų universalumo, kalba tampa pagrindine socialinio valdymo priemone. Mead filosofija (Reck, 1963) leido jam įtvirtinti principą, kad žmonės, vienu metu egzistuosdami dviejose socialinės tikrovės sistemose, veikia ir kaip lemtingi, ir kaip lemiantys veiksniai.

Panašios pozicijos laikosi ir Blumer (1969/1984) – jo teigimu, socialinė realybė negali būti stabili. Visuomenėje asmenys nuolat įsitraukia į nesibaigiančias interpretacijas, vertinimą, bandymą paaiškinti elgesį, nors jį paaiškinti galima tik indukcinio samprotavimo būdu. Anot Blumer žmonės santykį su objektais kuria pirmiausia per tai, kokias tiems objektams suteikia reikšmes, o ne remdamiesi jų substancine prigimtimi. Būtent socialinėje sąveikoje ir formuojasi šios reikšmės. Taigi kalba, yra labai gyvas reiškinys, kurio funkcijos negalima apibrėžti vien tik kaip komunikacinės. Per kalbą gauname patirtį, o per patirtį formuojame savąjį „Aš“ ir lygiagrečiai kuriame tinklus, kitų asmenybių mąstymo kismui.

Simbolinio interakcionizmo teoretikų idėjos – vis dar aktualios ir nūdienos visuomenėje. Migracijoje, vykstant aktyviam kalbos kismui, gali susvyruoti ir asmens socialinio tapatumo

pagrindas. O švietimo sistema išlieka svarbus įrankis, padedantis per kalbą plėsti egzistuojančius elgesio modelius arba kurti naujus mąstymo tinklus.

1.2 Migrantų tautinio identiteto išsaugojimas per kalbą

Migracija prisideda prie kultūrinių ir etninių skirtumų įvairovės šalyse. Migraciją išgyvenantys asmenys susiduria su patiriamu stresu įvairiais aspektais, galinčiais turėti įtakos jų psichinei gerovei, apimančiai socialinės apsaugos sistemos praradimą, kultūrinių ir religinių papročių pokyčius bei būtinybę prisitaikyti prie naujos kultūros, kurioje keičiasi ir paties žmogaus savęs samprata. Žmogaus asmens tapatumas kuriamas visą gyvenimą, tačiau didelę įtaką tam turi vaikystės patirtys, aplinka, kurioje vaikas auga, ugdomi. Vienas iš simbolinio interakcionizmo teoretikų Cooley (1983/2017), kaip išskirtinį vaiko požymį aprašo didžiulį socialinio mokymosi gebėjimą. Socialiniai išgyvenimai, perduodami per ankstyvasias socialines – pirmines grupes, kurios pradeda formuoti vaiko moralinę esybę ir suteikia kryptį savęs sampratos raidai. Nors yra tam tikrų svarbiausių lūkesčių, elgesio modelių, vertybių ir kt., kuriuos diktuoja plačioji visuomenė, jų įtaką individui dažniausiai stabdo ankstyvosios socialinės ir pirminės grupės.

Kaip teigė Denise Réaume (2003, cit. iš Méndez, 2011), kalba, kaip socializacijos įrankis, yra labai svarbi, nes leidžia mums daryti daugybę dalykų, turinčių prasmę, nepriklausomai nuo pačios kalbos, kuria jie yra atliekami. Taip pat, kalba savo naudotojams turi ir nepamatuojamą vertę, išeinančią už kalbos suvokimo ribų. Pati kalba yra žmogaus kūrinys – pasiekimas, kuriame dalyvavimas yra savitikslis. Kiekviena kalba yra žmogaus kūrybiškumo apraiška, kuri vertinga, nepriklausomai nuo jos praktinio panaudojimo.

Procesuose, kurie sudaro asmeninio augimo dialektiką, kaip ją apibūdino James M. Baldwin (Baldwin, 1895), ankstyvosios pirminės grupės vaidina pagrindinį vaidmenį ugdant intelektą, ugdant moralės jausmą ir vystant žmogaus prigimtį. Šios dialektikos funkciją savęs genezėje ir atitinkamus vystymosi procesus galima apibendrinti kaip vaiko mokymą savo tapatybės įgijimo būdų. Vadinasi, tam, kad vaikui būtų lengviau suprasti, kas jis yra, būtina komunikuoti su juo jam suprantamais būdais, jam suprantama kalba. Cummins teigimu, atmesti vaiko gimtąją kalbą mokykloje yra tas pats, kas atstumti patį vaiką, o negalėjimą mokytis ir / ar bendrauti mokykloje savo gimtąją kalbą, vaikui išgyvena, kaip tam tikrą savo tapatybės praradimą ir daug rečiau aktyviai dalyvauja pamokose, įsitraukia į mokyklos bendruomenės veiklas (Cummins, 2001).

Migracijos veiksniai, tokie kaip netektis, kultūrinis šokas, lūkesčių ir pasekmių neatitikimas bei naujos tautos kultūros priėmimas gali būti laikomi asmens tautinio identiteto pažeidžiamumo veiksniais. Asmenybės struktūra net ir kultūriniu požiūriu gali būti traktuojama, kaip biologinis veiksnys. Asmenybę įtakoja kultūriniai skirtumai, vaikų auklėjimo, ugdymo metodai, reagavimo į psichologinius aspektus – stresą ir socialinės pagalbos modelius. Tautinio charakterio ir asmenybės

veiksniai yra tarpusavyje susiję, o stiprus asmens kultūrinis ir etnis identitetas mokslininkų išskiriamas, kaip asmens emocinę sveikatą apsaugantis veiksnys (Bhugra & Ayonrinde, 2004).

Anot Cooley (1983/2017), tikrasis savęs „jausmas“ vystosi lygiagrečiai su vaiko galios ir kontrolės jausmu, kuris greitai išmoksta manipuluoti socialine ir fizine aplinka per kalbą, kol galiausiai tikrasis „Aš“ įsitvirtina savo gyvenimo patirtyje, vystydamas individualią tapatybę. Tapatybė įgyjama, kai vaikas suvokia, kad tai, kas jis yra, atspindi kitų įsivaizdavimą apie jį. Taigi, kaip ir socialinės santvarkos ryšiai, „Aš“ egzistuoja visuomenės narių galvose ir Cooley nuomone yra tik įsivaizduojamas faktas. Vadinas, tam, kad vaikas patirtų pozityvią adaptaciją, po priverstinės migracijos patirties, svarbu jam sukurti galimybę išlaikyti etninę aplinką kiek įmanoma nepakitusia, o tam didelę įtaką turi sudaryta galimybė bendrauti gimtąja kalba.

2. Kalbos mokymasis priverstinėje migracijoje

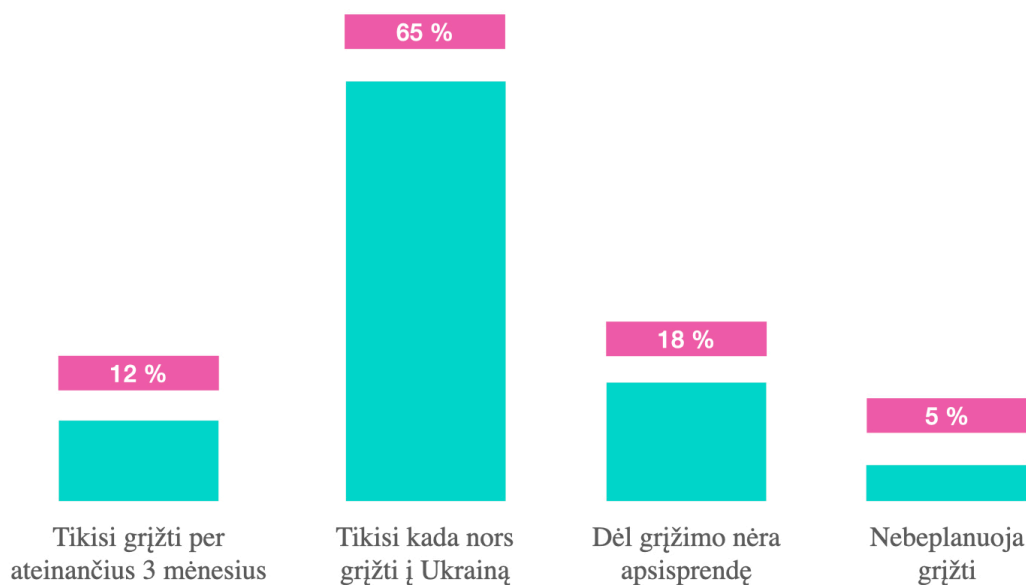
Stephen Bochner (Bochner, 1982/2016) teigia, kad kalbant apie migrantų reakciją į nepažįstamas kultūras egzistuoja dvi kultūrinio kontakto sampratos: prisitaikymas prie naujos kultūros ir reflektyvus jos mokymasis – kai asmenys, susidūrę su nauja kultūra (nesvarbu ar tai migracija, vykstanti šalies viduje ar tarpvalstybinė), gali atmesti savo kilmės kultūrą ir atkakliai mokytis socialinės daugumos kultūros. Tokiu būdu vyksta perdėta dekulūrizacija. Arba galima kita – lengvesnė akulūrizacijos atmaina – ribinis dekulūrizacijos sindromas, kai asmuo svyruoja pasirinkime tarp dviejų kultūrų.

Nuo karo bėgantys asmenys, neretai naują šalį priima, kaip laikiną prieglobstį, kuriame siekia apsistoti tik iki kol jų gimtinėje baigsis neramumai ir bus galimybė sugrįžti. Tokiu atveju, juos sunku apibrėžti šiuose dviejų akulūrizacijos modelių rėmuose. Priešingai – karo pabėgėlių atveju akulūrizacija gali būti ne tik, kad nevykstanti, bet dėl savo šalies trauminių patirčių, migrantai gali išgyventi dar labiau sustiprėjusį tautinės tapatybės, pilietiškumo, kultūros išsaugojimo poreikį. Bandant suprasti, nuo karo bėgančių asmenų akulūrizacijos pobūdį, ypač aktualu apžvelgti ukrainiečių karo pabėgėlių situaciją.

UNHCR 2023 m. vasario mėn. duomenimis (UNHCR, 2023a) praėjus vieneriems metams nuo karo Ukrainoje pradžios, 65 proc. ukrainiečių migrantų teigia, jog ketina kadanors ateityje grįžti į Ukrainą, 18 proc. yra neapsisprendę dėl galimo grįžimo, 12 proc. planuoja laikinai grįžti namo per ateinančius tris mėnesius ir likusieji – 5 proc. nebesieja savo ateities su Ukraina (žr. 1 pav.). Pažymėtina tai, jog šie Ukrainos piliečių ketinimai stipriai skiriasi pagal jų kilmės vietovę bei priimančių šalių artumą geografine bei kultūrine prasme. Kalbant, apie tuos 5 proc., planuojančius nebegrįžti, 86 proc. iš jų ketina likti šalyje, į kurią atvyko ir yra apsistoję šiuo metu (žr. 2 pav.). Remiantis šiais duomenimis, galime paanalizuoti Lietuvos situaciją, kalbant apie mūsų šalyje vykdomą ukrainiečių vaikų ugdymą.

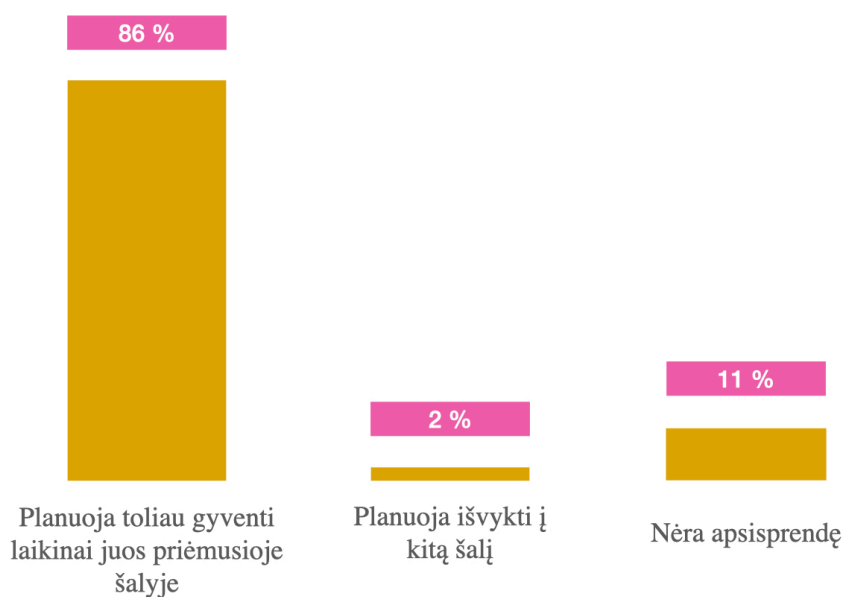
Paveikslas nr. 1

Ukrainos migrantų ilgalaikiai ketinimai (pagal UNHCR, 2023a)

Paveikslas nr. 2

Ukrainos migrantų ketinimai artimiausių 3 mėn. laikotarpiu (pagal UNHCR, 2023a)

Anksčiau minėtais Migracijos departamento 2023 m. balandžio mėn. duomenimis, į Lietuvą atvykusių Ukrainos migrantų skaičiuojama – 75942, iš jų 19741 yra mokyklinio amžiaus nepilnamečiai – 6-17 m., kuriems pagal Lietuvos įstatymus privalomas ugdymas, pagal bendrojo ugdymo programas. Remiantis 1 pav. statistika, 5 proc. nuo bendro mokyklinio skaičiaus nepilnamečių, apsisprendę likti Lietuvoje gyventi visam laikui, yra 987 vaikai. Galima tikėtis, jog šie vaikai bus labiau suinteresuoti mokytis lietuvių kalbos, planuodami tolesnę ateitį mūsų šalyje, nei tie,

kurie vis dar tikisi grįžti į Ukrainą. Tuo tarpu, likusi dalis gali susidurti su motyvacijos stygiumi, priimant lietuvišką kalbą ir kultūrą. Kadangi, kol kas, nėra atlikta pakankamai empirinių tyrimų, kalbant apie ukrainiečių migrantų mokymosi motyvaciją, toliau bus apžvelgiami ankstesni skirtingų šalių mokslininkų tyrimai, nagrinėję naujos kalbos mokymosi migracijoje motyvus.

2.1 Migrantų motyvacija mokytis valstybinės priimančios šalies kalbos

Dvikalbystę Oslo lietuvių šeimose tyrinėjusios autorės (Gudanavičienė et al., 2019) rezultatuose įvardino, jog mažesnę motyvaciją mokytis norvegų kalbos turi tie asmenys, kurie savo šalį turėjo palikti skubotai – ne savo noru, dėl pasikeitusios finansinės situacijos per grandininę reakciją (su didele dalimi kitų tautiečių), taip pat, tie, kurie migracijos periodą suvokia kaip laikiną etapą. Kitaip tariant, kalbos mokėjimo lygis koreliuoja su gyvenimo šalyje trukme. Tačiau, tai nėra lemiamas veiksnys. Menka motyvacija ir ribotos pastangos mokytis socialinės daugumos kalbos priklauso ir nuo to, į kokią socialinę terpę patenka atvykę migrantai ir kiek reikšminga įsidarbinimo galimybėms yra mokėti migracijos šalies kalbą. Tie, kurie apsigyvena tautiečių bendruomenėse, neretai lieka kalbėti gimtąja kalba ir nesuteikia ypatingos reikšmės šaliai, į kurią atvyko valstybinės kalbos mokymusi.

Kalbant apie ukrainiečius karo pabėgėlius – jų situacija sunku „įtalpinti“ į anksčiau turėtus migracijos modelius. Šie žmonės yra atsidūrę tam tikroje tarpvalstybinėje realybėje, kaip jokia kita iki šiol buvusi tokio masto grupė, todėl jiems sunku priimti sprendimus dėl savo ateities, kai nėra aišku kokia jų šalies realybė atrimoje ir tolimoje ateityje. Vokietijoje atliktame tyrime (Mützelburg & Krawatzek, 2023), buvo pakalbinti su ukrainiečių mokiniais dirbantys mokytojai bei mokyklų administracijos darbuotojai. Jų teigimu, iš Ukrainos perkelti mokiniai labai skiriasi nuo kitų vokiškai nekalbančių mokinių. Ukrainos piliečiai tikisi greitai grįžti į savo kilmės šalį, turi tikslą keliauti atgal nepaisant galimų rizikų ir nori likti glaudžiai susiję su savo šalies švietimo sistema – atitikti Ukrainos ugdymo programų reikalavimus, siekiant tolesnio išsilavimo savo šalyje.

Atsižvelgiant į pačius vaikus – kai kurie mokiniai teigia jaučiantys tęstinumą ir palaikantys ryšį su savo artimaisiais Ukrainoje, o kiti, priešingai – jaučiasi „atplėšti“ ir stengiasi susigyventi, prisitaikyti naujoje šalyje, bendruomenėje. Dėl šio esamos realybės netikrumo jausmo, ukrainiečiams itin sunku priimti sprendimą, kam teikti pirmumą – Ukrainos ar Vokietijos ugdymo reikalavimams. Vokietijos mokytojų teigimu, mokiniai, svarstantys apie grįžimą, yra įsitraukę ir aktyviai seka naujienų srautą apie karą Ukrainoje padėtį. Todėl, gyvenantys minčių apie grįžimą namo „burbule“, šie mokiniai daug dažniau būna mažiau įsitraukę į darbą klasėse, mažiau motyvuoti mokytis, bendrauti vokiečių kalba su vokiškai kalbančiais bendraamžiais (Mützelburg & Krawatzek, 2023). Tas pats tyrimas patvirtina ir anksčiau minėtą UNHCR (2023a) tyrimo ataskaitos skaičių – vos 5 proc. asmenų yra visiškai apsisprendę likti Vokietijoje. Tokių mokinių šeimų pozicija integracijos ir

vokiečių kalbos mokymosi klausimais yra visiškai kitokia – matomas aiškus apsisprendimas ir aktyviai dedamos pastangos rezultatui pasiekti.

2.2 Galimybė priimančioje šalyje susikalbėti rusiškai – privalumas ar trūkumas?

Kitas svarbus aspektas, reikšmingas siekiant integruoti migrantus per valstybinės kalbos mokymą yra tai, kokią kitą (be savo gimtosios) kalbą jie moka ir gali susikalbėti priimančioje šalyje. Anksčiau minėtame tyrime (Gudanavičienė et al., 2019) išskirta ir tai, jog migrantų motyvaciją mokytis kalbos gali nulemti ir tai, kokie buvo atvykusių asmenų pirmieji kalbiniai kontaktai. Jei atvykusieji pamato, kad šalyje gali susikalbėti kita, jiems žinoma, kalba (tyrimo atveju – anglų), jie ją ir pasirenka kaip pagrindinę komunikacijai šalyje vartojamą kalbą. Pačių tiriamųjų argumentavimu – tokiu būdu jiems pavyksta tiksliau išreikšti mintis, suprasti kitus ir patiems jaustis suprastiems. Natūralu, kad šis „palengvinimas“ būna kliūtis labiau pramokti vietinės daugumos kalbos.

Kalbos vaidmuo yra nevienareikšmis, kalbant ir apie ukrainiečių situaciją Lietuvoje. Natūralu, kad į mūsų šalį atvykę Ukrainos piliečiai, dažniau buvo pasitinkami ta kalba, kurią jie puikiai supranta – rusų. Kita vertus, tai yra jų agresoriaus kalba. Ukrainos migrantai kalbiniame santykiyje su lietuviais buvo priversti rinktis vieną iš scenarijų, kai nei vienas jų iki galo nėra tinkamas: kalbėjimas rusiškai sukelia vertybinį konfliktą; susikalbėti anglų kalba, kurią gana gerai išmano dalis lietuvių, gali retas ukrainietis. Tuo tarpu lietuviams ukrainiečių kalba taip pat svetima, kaip ir ukrainiečiams lietuvių kalba. Natūralu, kad siekdami komunikacinio aiškumo, rusų kalbą mokantys lietuviai, pirmiausiai šia kalba kreipiasi ir į Ukrainos karo pabėgėlius. Ukrainiečių ir rusų kalbos Ukrainoje yra smarkiai persipynusios. Dalis Rytų ir Pietų Ukrainos regionuose gyvenančių ukrainiečių daug geriau moka rusų, nei ukrainiečių kalbą, todėl šioje situacijoje, natūralu, kad atvykę į mūsų šalį, jie renkasi aktyvesnį įsitraukimą į rusakalbes bendruomenes, o dalis tėvų pasirenka vaikus registruoti tautinių mažumų mokyklose, kuriose mokoma rusų kalba.

Ukrainos viduje egzistuojančią dvikalbystės situaciją galima prilyginti Ispanijos baskų ir katalonų kalbiniam konfliktui, kurį plačiai nagrinėjo Jacqueline Urla (Cavanaugh, 2020). Urla remdamasi Michel Foucault ir Pierre Bourdieu kritinės teorijos aiškinimais, analizavo kaip stipriai politizuota kalba Baskų krašte buvo tiems, kurie siekė atsiskirti nuo Ispanijos nacionalinės valstybės. Anot jos, kalba šiame regione buvo naudojama, kaip įrankis, padedantis subjektyviai išreikšti savo politinę poziciją, pvz., pasirinkimas kalbėti baskų arba katalonų dialektu, buvo vertinamas, kaip „teisingas“ arba „neteisingas“, priklausomai nuo vertintojo politinių pažiūrų. Jillian R. Cavanaugh (Cavanaugh, 2020) aprašanti kalbos ideologijos sampratą, pabrėžia, jog kalbos ideologija gali būti bet koks kalbos idėjų rinkinys, kuriomis dalijasi tam tikra bendruomenė, esant konkrečioms politinėms-istorinėms aplinkybėms. Tokiu atveju kalba formuoja ir tai, kaip žmonės per vartojamą kalbą suvokia patys save, esamose aplinkybėse. Vokietijoje (Mützelburg & Krawatzek, 2023) atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad apie 19 proc. ypač Rytų Vokietijoje su ukrainiečių vaikais dirbančių

mokytojų gali susikalbėti rusų arba ukrainiečių kalbomis. Dalis tėvų tai įvertino kaip privalumą, tačiau kai kurie tėvai išreiškė nerimą ir pasipiktinimą dėl rusų kalbos vartojimo ar rusų kilmės mokytojų vaikų klasėje. Lietuvoje situacija yra analogiška – dalis ypač vyresnės kartos mokytojų gali bendrauti rusų kalba, tačiau negali – ukrainiečių.

Šiuo atveju, karo kontekste, rusakalbiai ukrainiečiai, renkasi per kalbą išreikšti savo politinę poziciją ir nepriklausomai nuo to, kad jų gimtoji kalba yra rusų, ukrainiečių kalba vis dažnesnėje šeimoje tampa principinis pasirinkimas (Walker, 2022). Todėl yra ir dalis ukrainiečių, kurie verčiau renkasi registruoti vaikus lietuviškose mokyklose, kur mokymas vykdomas lietuvių kalba, nepaisant to, kad jose vaikai adaptuojasi sunkiau ir neturi galimybės susikalbėti ukrainietišškai (išskyrus su kartu atvykusiais bendramoksliais). Tokiose šeimose dažnai renkama toliau mokytis papildomai savo mokykloje Ukrainoje nuotoliniu būdu.

2.3 Valstybinės kalbos mokymosi svarba migrantų socialinei-emocinei adaptacijai priimančioje šalyje

Kaip teigia migrantų ir pabėgėlių psichinės sveikatos lauke tyrinėję autoriai (Kirmayer et al., 2011) dėl karo veiksmų prieglobsčio kitoje šalyje ieškantys asmenys, išgyvenę stiprias smurtines patirtis, dažnai turi didesnę su traumomis susijusių sutrikimų skaičių, įskaitant potrauminio streso sukeltus lėtinius skausmus ar kitokio pobūdžio somatinius simptomus. Autoriai išskiria pagrindinius su migracija susijusius veiksnius, turinčius įtakos nepilnamečių asmenų psichinei sveikatai suskirstydami juos į tris etapus: *premigracija* – patirtis iki paliekant gimtinę, *migracija* – laikotarpis nuo išvykimo iš gimtinės iki atvykimo į priimančią šalį ir *postmigracija* – patirtis priimančioje šalyje. Siekiant suteikti pagalbą atvykusiems karo pabėgėliams, svarbu suprasti galimas patirtis kiekvieno etapo eigoje.

Premigracijoje svarbiausi išskiriami veiksniai: asmens amžius ir fizinės / emocinės raidos etapas migracijos metu, formalus ugdymo sutrikdymas bei galimas atsiskyrimas nuo artimųjų. Migracijos periodu nepilnamečių asmenų psichinei sveikatai didžiausią įtaką gali padaryti atsiskyrimas nuo tėvų, globėjų, išgyventas fizinis, psichologinis smurtas (pvz., karo veiksmai), kita neigiama patirtis migracijos metu, kaip pvz., apgyvendinimas migrantų stovyklose, prasta mityba bei nežinomybė dėl ateities. Postmigraciniame etape nepilnamečiai labiausiai išgyvena dėl su šeimos prisitaikymu naujoje gyvenimo vietoje susijusių veiksnių – akultūrizacijos (etninės, religinės, lytinės tapatybės klausimai, kartų konfliktai šeimoje) bei asmeninės (ne)adaptacijos – diskriminacija ir socialinė atskirtis bendrijoje ir / ar mokykloje bei sunkumai, kylantys mokantis nauja ugdymo(si) kalba.

Mokyklos yra vienos pirmųjų migrantų vaikus pasitinkančių įstaigų. Jos turi didelę sprendžiamąją galią, renkantis būdus ir metodus, padėsiančius vaikams adaptuotis naujoje ugdymo(si) aplinkoje. Kalbos nemokėjimas yra vienas iš daugiausia sunkumų keliančių veiksnių, nes

nemokėdamas kalbos, vaikas negeba pilnavertiškai komunikuoti su kitais ir susirasti draugų, kas dažnai yra adaptaciją palengvinanti patirtis. Draugystės reikšmę migracijoje nagrinėjusios mokslininkės (Westcott & Vazquez Maggio, 2016) įvardina, jog gebėjimas kurti ilgalaikę draugystę, nors dažnai yra laikomas savaime suprantamu dalyku, vis dėl to, yra svarbus socialinis įgūdis, galintis reikšmingai prisidėti prie asmens bendros emocinės gerovės. Anot Harriet Westcott ir Laura Vasquez Maggio (2016) naujai atvykę migrantai gali jaustis vieniši ir socialiai atitrūkę nuo vietinės kultūros, o daugeliui migrantų įsitraukti į vietinę bendruomenę gali būti sudėtinga. Todėl migrantai dažnai apsiriboja tik trumpalaikėmis draugystėmis, kurios gali stokoti emocinio artumo, o prasmingoms draugystėms užmegzti reikia laiko. Taip pat, svarbu pabrėžti, jog lyginant su vietiniais, migraciją patyrę asmenys yra žymiai sudėtingesnėje startinėje pozicijoje kuriant savo draugysčių tinklus – nieko šalyje nepažinodamas, naujai atvykęs asmuo jaučia didesnę svarbą susirasti naujų draugų, nei šalyje jau kurį laiką gyvenantys ir savo socialinius tinklus susiformavę asmenys.

3. Gimtoji kalba ir akademiniai pasiekimai

Gimtoji kalba yra vienas esminių aspektų, turinčių išskirtinai svarbią reikšmę mokymosi procese. Gimtosios kalbos žmonės mokosi nuo gimimo ir ji turi didelį poveikį vaiko protinio, moralinio ir emocinio intelekto vystymuisi. Stebint kurčiųjų vaikų raidą, buvo pastebėta, kad jiems būdingas kalbinės raidos vėlavimas yra tiesiogiai susijęs su pagrindinių kognityvinės raidos aspektų vėlavimu. Vaikams, kuriems kyla keblumų sudėtingų sintaksinių formų (tokių, kaip papildinys) supratime, sunku suprasti kuo jų pačių mintys ir įsitikinimai gali skirtis nuo kitų asmenų (Schick et al., 2002). Susan du Plessis, remdamasi savo darbo patirtimi su disleksinį kalbos sutrikimą ir ADHD (aktyvumo ir dėmesio sutrikimą) turinčiais vaikais akcentuoja gimtosios kalbos svarbą, teigdama, jog didžioji dalis vaiko socialinio ir intelektualinio vystymosi priklauso nuo gimtosios kalbos etapo. Todėl ankstyvosios kognityvinės raidos etape, gimtoji kalba vaidina itin svarbų vaidmenį. Vadinasi, vaikams mokantis gimtąją kalbą, jie išmoksta sąvokų ir intelektinių įgūdžių, kurie bus vienodai svarbūs gebėjimui veikti ir priiminėti sprendimus visą gyvenimą (Plessis, 2008). Rezvan Noormohamadi teigimu keli psichologiniai, socialiniai ir edukaciniai tyrimai įrodė, kad mokymasis gimtąja kalba yra gilesnis, greitesnis ir veiksmingesnis. Tai patvirtina ankstesnį faktą, kad ugdymo(si) aplinkoje, mokant dalyko turinio, naudojama mokinių gimtoji kalba padeda lavinti mokinių kognityvinius įgūdžius (Noormohamadi, 2008).

Viena žinomiausių kognityvinės raidos teorijų aprašyta psichologo Jean Piaget. Piaget teorija buvo dešimtmečius trukusio darbo rezultatas, stebint vaikų (įskaitant ir savo paties) raidą jų natūralioje aplinkoje. Tyrime buvo nustatyta, kad vaikui patiriant kognityvinį konfliktą (neatitikimą tarp to, kaip, vaiko manymu, turėtų būti ir to, ką iš tikrųjų patiria, išgyvena) įvyksta adaptacija dviem galimais būdais: *asimiliacijos* arba *akomodacijos*. Asimiliacija apima naujos informacijos įsisavinimą ir įtraukimą į anksčiau egzistuojančias struktūras ar schemas. Akomodacijos metu

formuojasi naujos psichinės struktūros ar schemas, kai naujai priimama informacija netelpa į esamas, anksčiau susiformavusias struktūras (Richmond, 1970/2007). Vadinasi mąstymas, tiesiogiai priklausomas nuo kalbinės raidos, o kalba priklausoma nuo kognityvinės raidos. Mąstymas nėra paprastas procesas. Kalba, kaip mąstymo procesas, savo ruožtu yra sudėtinga sistema – tai minties išraiška, kuri padeda vystyti kognityviniam pažinimui, taip sustiprindama ir intelektualinę raidą (Noormohamadi, 2008). Remiantis Peter G. Richmond, Piaget savo teorijoje vaiko raidą suskirstė į keturis etapus. Šie etapai visada vyksta ta pačia tvarka ir kiekviename etape remiamasi tuo, kas buvo išmokta ankstesniame:

Sensomotorinis etapas (kūdikystė—iki 2 m.). Šiame etape vaikas turi ribotą suvokimą apie pasaulį, kurį patiria tik kaip „čia ir dabar“ vykstantį fizinį veiksmą – objektas egzistuoja, tik jei jį matau ir galiu paliesti. Šiame etape vaikas pradeda lavinti savo motorinius įgūdžius. Didėjantis mobilumas padeda vaikui ugdytis intelektinius gebėjimus. Kalba šiame etape turi tik simbolinę reikšmę ir po truputį pradeda lavintis tik šio etapo pabaigoje.

Priešoperacinis etapas (ankstyvoji vaikystė—tarp 2-7 m.), kuriame dominuoja egocentriškas mąstymas – vaikas tiki, kad visi pasaulį mato taip pat, kaip ir jis. Šiame etape vaikas gali vienu metu sutelkti dėmesį tik į vieną dalyką – dar nėra išsivystęs loginis mąstymas, tačiau atsiranda simbolinis mąstymas, kai savo patirtį (žodžius ar vaizdus) vaikas geba perkelti į mintis. Remiantis ankstesnių patirčių sukurtomis schemomis, vaikas mokosi numatyti galimą problemos sprendimo būdą ar loginę veiksmų seką.

Konkretaus veikimo etapas (ankstyvoji paauglystė—tarp 7-11 m.). Šiame etape atsiranda gebėjimas objektus naudoti logiškai ir sistemingai, vystosi operacinis mąstymas, mažėja egocentriškumo. Patirties schemas tampa stabilesnės, patikimesnės, jas galima pritaikyti loginiam samprotavimui ir problemų sprendimui.

Formalusis veikimo etapas (paauglystė ir pilnametystė—nuo 11 m.). Šiame etape susiformuoja gebėjimas generuoti abstrakčius pasiūlymus ir hipotezes bei numatyti galimus rezultatus. Problemos sprendžiamos sistemingai, kalbinėje raiškoje atsiranda logiškai panaudotos abstrakčios sąvokos, parodančios išlavėjusį intelektinį mąstymą.

Remiantis šiuo vaiko raidos etapų suskirstymu, kalba pradeda vystytis dar kūdikystėje, tačiau gali būti išreikšta tik garsais panašiais į kalbą – prieš išmokdamas kalbą, vaikas sugeba perteikti savo tikslus ir norus, rodydamas į daiktus. Šiuo laikotarpiu kalba naudojama tik kaip įrankis patenkinti savo bazinius poreikius. Vaikas pirmiausia atpažįsta dalykus, o tada išmoksta vartoti kalbą. Todėl neurologiniu požiūriu pažinimas yra įvairių procesų (suvokimo, intelekto, vaizduotės, atminties, kūrybiškumo ir kt.) pagrindas. Vėliau, kai išgyvenamas ankstyvosios vaikystės egocentriškasis periodas, vaikas išmoksta naudoti kalbą, tikėdamas, kad taip iš pasaulio gaus maksimalų dėmesį savo asmeniui – kalbėdamas nesitiki gauti atsako ar užmegzti kontakto, dažnai

jam net nerūpi ar kiti jo klausosi. Tačiau jau nuo trečiojo – konkretaus veikimo raidos etapo, vaikas ima domėtis kitais, egocentriškas kalbėjimas čia, anot Piaget, paprasčiausiai išnyksta. Šiame etape vaikui jau kyla poreikis kalbėti taip, kad kiti jo klausytų, o savo kalbą formuluoti taip, kad ji klausytojui būtų suprantama (Wood, 1998/2010). Kai vaikas įvaldo savo gimtąją kalbą bendraudamas su kitais, kalba padeda intelektualiai funkcionuoti.

Švietimo sistema yra potenciali priemonė kurti įrankius, skatinančius kritinį ir savarankišką besimokančiųjų mąstymą. Mokiniai turėtų būti skatinami turėti savo autentišką nuomonę ir gebėti ją reikšti, taip interpretuodami juos supančią aplinką. Tyrimai rodo, kad vaikai, kurie ateina į mokyklą turėdami tvirtus gimtosios kalbos pagrindus, ugdo stipresnius raštingumo gebėjimus. Taip pat, ankstyvajame vaikų ugdyme labai svarbus tėvų ar kitų artimųjų įsitraukimas. Vaikų pasirengimas mokyklai ir ugdymo pasiekimų sėkmingumas neretai priklauso nuo to, ar jiems buvo sekamos pasakos, pasakojamos istorijos, ar buvo su vaikais diskutuojama, siekiant plėsti kalbos žodyną, aiškintis nesuprantamas sąvokas (Cummins, 2001).

Paveikslas nr. 3

8 klasės mokinių mokymosi rezultatų palyginimas, atsižvelgiant į tai ar jiems vaikystėje buvo skaitytos knygos, sekto pasakos (remiantis duomenimis iš NMPT, 2015)

Rezultatai		Skaitė knygas, sekė pasakas	Neskaitė knygų ir nesekė pasakų	Skirtumas
<i>Procentinis rodiklis: Matematika*</i>	Vidurkis	39,9	29,2	10,7
	N	821	47	
<i>Procentinis rodiklis: Skaitymas**</i>	Vidurkis	45,5	35,7	9,8
	N	813	53	
<i>Procentinis rodiklis: Gamtos mokslai**</i>	Vidurkis	46,3	39,4	6,9
	N	2378	197	
<i>Lietuvių kalbos pažymys***</i>	Vidurkis	7	6	1
	N	2923	208	
<i>Matematikos pažymys***</i>	Vidurkis	6,8	5,8	1
	N	2939	210	

* Statistiškai reikšmingas skirstinių skirtumas (Mann Whitney testo) $p < 0,01$.

** Statistiškai reikšmingas skirstinių skirtumas (T testo) $p < 0,05$.

*** Statistiškai reikšmingas skirstinių skirtumas (Mann Whitney testo) $p < 0,001$.

† Darbo autorės sudaryta, statistinės tyrimo analizės duomenų lentelė.

Lietuvos Nacionalinių mokinių pasiekimų tyrimų duomenys (NMPT, 2015) patvirtina (žr. 3 pav.), kad mokinių, kuriems vaikystėje buvo skaitomos knygos ir / ar sekamos pasakos, pasiekimai yra aukštesni. Didžiausias taškų skirtumas yra matematikos pasiekimuose – procentinis rodiklis skiriasi beveik 11 balų. Panašus rezultatų skirtumas vyrauja ir lyginant lietuvių kalbos (skaitymo) testo procentinius rodiklius. Jie skiriasi gana reikšmingai – beveik 10 balų. Šis rezultatų skirtumas matomas ir palyginus pažymių vidurkius – matematikos ir lietuvių kalbos pažymių skirtumas (tarp mokinių, kuriems buvo / nebuvo skaitomos knygos ir / ar sekamos pasakos) sutampa ir siekia 1 balą. Gamtos mokslų procentinio rodiklio skirtumas šiuo atveju – beveik 7 balai, kuris nors ir mažesnis nei ankstesnių dviejų rodiklių, tačiau, taip pat, gana reikšmingas statistiškai.

Išmokti naują kalbą užtrunka laiko. Kasdienė – šnekamoji kalba skiriasi nuo akademinės kalbos. Vidutiniškai, kad lengvai susikalbėtume naujoje šalyje, užtenka praktikuoti kalbą apie porą metų. O mokiniams norint siekti vienodų akademinų rezultatų, kaip ir jų bendraamžiai gimtakalbiai, migracijos šalyje, gali prireikti nuo 4 iki 8 metų. Ypač reikšmingas akademiniam rezultatams yra vaiko amžius, kuriame jis atvyksta į naują šalį. Nustatyta, kad 8-11 metų vaikai yra pranašesni mokymo(si) pasiekimuose, lyginant su jaunesniais – 5-7 metų vaikais, o ypač didelis atotrūkis yra tarp vyresnių mokinių – 12-15 metų vaikų (Collier, 1987). Todėl organizuojant migrantų ugdymą, svarbu atsižvelgti ir į vaikų amžiaus grupę – atitinkamai taikyti skirtingus kalbos mokymo(si) principus ikimokyklinio, mokyklinio pradinio ir pagrindinio amžiaus vaikams.

3.1 Dvikalbystės svarba migrantų ugdyme

Nepakankami gimtosios kalbos įgūdžiai dažnai apsunkina ir kitų kalbų mokymąsi (Cummins, 2001). Aukštesnis gimtosios kalbos mokėjimo lygmuo, padeda vaikams geriau įsisavinti naujos kalbos žinias, taisykles. Mokantis gimtosios kalbos, formuojami kalbos suvokimo ir raštingumo įgūdžiai, būtini ir antrosios kalbos mokymuisi. Be to, nustatytas didelis ryšys tarp mokymosi skaityti gimtąją kalbą ir vėlesnių skaitymo antrąją kalbą pasiekimų (Koda, 2005). Tyrimai, nagrinėję ir lyginę gimtosios kalbos svarbą dvikalbystėje, vienareikšmiškai akcentuoja, kad tie vaikai, kurie turi galimybę toliau mokytis savo gimtosios kalbos ir kartu derinti naujos kalbos mokymąsi, akademinuose rezultatuose pasiekia aukštesnius balus, negu tie vaikai, kurie mokosi tik antrosios – migracijos šalies kalbos (Kilpi-Jakonen & Alisaari, 2022). Kiti autoriai teigia, kad tautinių mažumų mokinių, kurie savo gimtąją kalbą dažniau bendrauja namuose, rezultatai yra ne prastesni, o kai kuriose šalyse net ir aukštesni, lyginant su tais, kurie pasirenka namuose kalbėti antrąją kalbą (Agirdag & Vanlaar, 2016).

Negimtakalbių ir gimtakalbių lietuvių kalbos testų rezultatus apžvelgusi Loreta Vilkienė (Vilkienė, 2019) pastebi, kad nepaisant to, jog Lietuvos tautinių mažumų mokyklose tiek lietuvių kalbos, tiek gimtosios kalbos pamokų skaičius yra vienodas (pagal Bendrojo ugdymo programas) laikydami lietuvių kalbos testus, negimtakalbiai mokiniai daro daugiau leksinio pobūdžio klaidų,

kadangi dalies jų žodynas yra siauresnis nei gimtakalbių. Dėl žodyno ribotumo, negimtakalbiai mokiniai lietuvių kalbos teste palieka ir daugiau nei dvigubai neįrašytų punktų – čia autorė daro prielaidą, kad gimtakalbiai skaitydami tekstą iš esmės jį supranta geriau. Taigi, mokydami atvykusius ukrainiečius lietuvių kalbos, nesuteikdami galimybės jiems turėti savo gimtosios kalbos pamokų, iš dalies, apribojame jų akademinį pasiekimų galimybes, tiek Lietuvos švietimo sistemoje, tiek sutrikdome jų ugdymosi gimtąja kalba tęstinumą (galimai) grįžus į Ukrainą.

4. Ukrainiečių migrantų ugdymas: kitų šalių ir Lietuvos patirtis

Vokietija migrantų integracijos procesuose laikoma viena iš lyderiaujančių valstybių. Tačiau, dar iki atvykstant 2022 m. ukrainiečių migrantų srautams, šalies švietimo sistema buvo pasiekusi ribinę situaciją – 2015 m. Sirijos pabėgėlių krizės metu, Vokietija į savo šalies švietimo sistemą priėmė apie 400 tūkst. mokyklinio amžiaus migrantų vaikų (Davis, 2017). Ukrainiečių situacija turimus švietimo išteklius nustūmė iki kritinės ribos—mokyklose trūksta mokytojų, klasės perpildytos, trūksta mokymosi erdvių. Į Vokietijos pradinės ir pagrindinės mokyklas užregistruoti apie 200 tūkst. ukrainiečių (Mützelburg & Krawatzek, 2023). Nepaisant galimybių ribotumo, Vokietijoje toliau ieškoma būdų suteikti mokymą kiekvienam šalies teritorijoje esančiam vaikui.

Ukrainiečių ugdyme Vokietijoje taikomos skirtingos metodikos, kurios labai panašiai vykdomos ir Lietuvoje: viena dalis mokinių mokomi išlyginamosiose klasėse iki kol pasieks B1 vokiečių kalbos lygį, kiti – iškart integruojami į bendrojo ugdymo klases ir mokosi su vietiniais mokiniais. Po pamokų dalis ukrainiečių mokinių, kaip ir Lietuvoje, jungiasi nuotoliniu būdu su savo mokykla Ukrainoje ir mokosi dalykų gimtąja kalba (Kinkartz, 2022). Tačiau, pažymėtina tai, kad pastarasis mokymosi modelis, nepaisant to, kad padeda mokiniams neatitrūkti nuo savo kalbos ir savo šalies ugdymo programos, vis labiau praranda mokinių susidomėjimą, nes patiriamas dvigubas mokymosi krūvis ir tarp mokinių vyrauja „perdegimas“ bei stiprus nuovargis, kuris tiesiogiai įtakoja mokymosi rezultatus. Taip pat, mokymasis nuotoliniu būdu galimas tik tokiu atveju, jei mokykla Ukrainoje veikia. Karo situacijoje, ryšys dažnai nutrūksta, dėl technologinių, komunikacinių priemonių sutrikdymo. Tokiu atveju, dalis vaikų mokosi pagal individualius mokymosi planus, bendradarbiaudami su savo mokykla Ukrainoje ir savarankiškai atlikdami užduotis.

Vokietijoje atlikto tyrimo (Mützelburg & Krawatzek, 2023) rezultatuose nurodyta, jog trečdalis respondentų ukrainiečių renkasi toliau tęsti ugdymą pagal ukrainietiškas programas, nes jų įsitikinimu Ukrainos švietimo sistema yra geresnė nei Vokietijos. Pastarosios švietimo sistemą geriau įvertino tik 16 proc. respondentų. Toliau mokytis pagal ukrainietiškas programas renkasi ypač daug vyresniųjų klasių moksleivių, jie per savaitę tam skiria vidutiniškai 20 valandų, mokydamiesi rytais prieš prasidedant pamokoms vokiškoje mokykloje arba vakarais – jau grįžus namo. Tuo tarpu, dauguma jaunesniųjų—ikimokyklinio, pradinio mokyklinio amžiaus vaikus auginančių tėvų teigė, jog jų vaikai vos atvykę į Vokietiją sustabdė mokymąsi pagal ukrainietiškas programas, kadangi tokio

amžiaus vaikams sudėtinga išlikti motyvuotais, mokantis nuotoliniu būdu ir tokiam mokymosi procese būtinas didelis tėvų įsitraukimas, kas šeimoms sudaro didelių sunkumų, atsižvelgiant į tai, kad tarp Ukrainos migrantų didele dalimi atvykusios tik mamos su vaikais.

Apibendrinant ukrainiečių mokinių tyrimo rezultatus, didžiausią santykį su gimtąja kalba Vokietijos mokyklose išsaugo vyresniųjų klasių (vidurinės mokyklos) moksleiviai, rinkdamiesi individualiai mokytis pagal ukrainietiškas ugdymo programas bei esant galimybei pasinaudodami Vokietijos mokyklos suteikiamomis technologinėmis priemonėmis. Mažiausiai sąlyčio su gimtąja kalba ugdymo procese turi ikimokyklinio bei pradinio mokyklinio amžiaus mokiniai – jie aktyviai integruojasi į Vokietijos mokyklas ir mokosi bendrose klasėse. O labiausiai neapibrėžta yra pagrindinio mokyklinio amžiaus mokinių grupė, kurių gimtosios kalbos mokymasis yra priklausomas nuo šeimos pasirinkimo – tėvų pasiryžimo papildomai dirbti ir padėti vaikui atlikti užduotis. Toks mokymo modelis dažniau pastebimas šeimose, kuriose tėvai yra įgiję aukštesnį išsilavinimą. Taip pat, šiai kategorijai svarbus ir finansinis faktorius – šeimos turinčios finansines galimybes samdo korepetitorius, padedančius vaikams neatsilikti nuo ukrainietiškos programos ir gimtosios kalbos.

Didžiausią ukrainiečių pabėgėlių skaičių priėmusi Lenkija, iš kitų šalių išsiskiria ir šios situacijos sprendimo būdais. Šalyje kuriami specializuoti ukrainiečių pabėgėlių ugdymo centrai, kurie yra pavaldūs nacionalinėms mokykloms ar vaikų darželiams. Vienas jų – specialiai Ukrainos mokiniams Varšuvoje įkurtas mokymosi centras, kuriame mokiniai gali mokytis „pereinamuoju“ laikotarpiu. Ukrainiečiai čia toliau mokosi pagal ukrainietiškas programas, laiko egzaminus, taip pat, čia jie gali naudotis psichologinės pagalbos tinklu, nes mokykloje dirba ukrainietiška kalbantys psichologai, iš Ukrainos atvykę mokytojai bei adaptacijos procese svarbią rolę užima ir galimybė palaikyti ryšį su kitais ukrainiečiais bendraamžiais, turinčiais panašias migracijos patirtis. Kaip vienas pagrindinių šio mokymo centro įkūrimo tikslų išskiriamas palengvinimas Lenkijos mokykloms, siekiant paruošti ukrainiečius iki pradėdant integraciją į Lenkijos švietimo sistemą. Šiame centre ukrainiečių vaikai gauna nemokamą mokymą ir gali išbūti laikotarpį iki kol, arba nusprendžia grįžti į Ukrainą, arba integruojasi į Lenkijos mokyklas (PCPM, 2023).

Lenkijos Švietimo ir mokslo ministro teigimu (UNESCO, 2022), didelė dalis ukrainiečių renkasi tęsti mokymą Ukrainos mokyklose. Tam jie gali naudotis Ukrainos vyriausybės sukurtą nuotolinio mokymosi platformą. Tokį mokymosi būdą pasirinkę ukrainiečiai yra atleidžiami nuo privalomo mokymosi Lenkijos mokyklose. Siekdama paremti nuotolinį mokymąsi, ministerija įgyvendina iniciatyvą #SzkołaDlaWas, kurios metu renkama ir išdalinama naudota kompiuterinė įranga internetu besimokantiems Ukrainos vaikams.

Taip pat Lenkijoje egzistuoja ukrainietiškos mokyklos, kuriose mokymas vykdomas pagal ukrainietiškas ugdymo programas. Šios mokyklos skirtos ukrainiečiams, kurie artimu laikotarpiu ketina grįžti namo – jų paklausa vis dar yra didesnė nei pasiūla (Ortega, 2023). Negalintys patekti į

ukrainietiškas mokyklas, turi ir kitas galimybes tęsti mokymą. Ukrainiečiai gali registruotis ir pradėti lankyti pamokas valstybinėse mokyklose, papildomai lankydami lenkų kalbos pamokas arba išlyginamąsias klases. 2022-2023 m. m. pradžioje tokių mokinių Lenkijos mokyklose skaičiuojama 185 tūkst. Kai kuriose iš mokyklų, ukrainiečiams sudaromos atskiros klasės, kitiems – klasėse priskiriami ukrainietiška kalbantys padėjėjai (Maza, 2023).

4.1 Ukrainiečių kultūrinė reprodukcija ugdymo aplinkoje

Integracija į švietimos sistemą yra vienas pagrindinių ukrainiečių šeimų integracijos visuomenėje veiksnių. Likdami neapibrėžtume dėl besitęsiančio karo eigos, atvykę ukrainiečiai tėvai turi integruotis į priimančios šalies darbo rinką, o vaikai į šalies ugdymo sistemą. Todėl ukrainiečių švietimo klausimas yra aktualus tiek politiniu, tiek visuomeniniu-bendražmogišku požiūriu. Ukrainiečiai yra patekę į situaciją, kai vienu metu susiduria su dviem lygiagrečiai einančiais ir vienodai svarbiais reikalavimais ugdymui: tiek jų kilmės šalis, tiek ir priimančioji valstybė turi lūkestį, kad jie laikysis atitinkamos nacionalinės mokymo programos reikalavimų. Priimančioje šalyje integracija į bendrąją ugdymo sistemą svarbi siekiant išvengti galimos migrantų segregacijos ir ribotų galimybių karjeros atžvilgiu. Tuo tarpu, Ukrainos švietimo sprendžiamoji valdžia, skatina savo piliečius toliau tęsti ugdymą, pagal nacionalinę šalies ugdymo programą, remdamiesi prielaida, jog mokiniai, kurie neatitrūksta nuo ugdymo pagal savo šalies programas, yra labiau linkę sugrįžti. Švietimas, šiuo atveju, laikomas priemone mažinančia riziką prarasti didelę jaunosios kartos dalį – UNICEF duomenimis, 2022-2023 m. m. Ukrainos švietimo sistemoje liko mokytis 1458203 (~58 proc.) mokiniai, o 1058230 (~42 proc.) karo metu gimtinę palikusių šeimų mokiniai perkelti į kitų šalių švietimo sistemas (UNICEF, 2023).

Migraciją patyrusiems vaikams ypač būdinga kultūrinio konflikto įtampa, kai tėvų kultūra ir vertybės konkuruoja su daugumos kultūra, kurioje vaikai praleidžia didelę dienos dalį. Šis konfliktas gali prisidėti prie tolimesnės izoliacijos ir susvetimėjimo jausmo, kai vaikas išgyvena save, kaip nepriklausantį nei daugumos, nei mažumos kultūrai. Įprastai klasikinės teorijos aiškinime apibrėžiant švietimo sistemą, kaip institucinių instrumentų visumą, užtikrinančią iš praeities paveldėtos kultūros (sukauptos informacijos) perdavimą iš vienos kartos kitai, kultūrinė reprodukcija yra atskiriama nuo socialinės reprodukcijos funkcijų (Bourdieu & Passeron 1990). Tačiau, naujoje ugdymo aplinkoje atsidūręs vaikas, privalo derintis, prie esamos tvarkos ir taisyklių, todėl neišvengiamai vyksta socialinė-kultūrinė reprodukcija, o švietimo sistema tampa galios įrankiu, kuriančiu patį reprodukcinį procesą. Anot Bourdieu būtent per pedagoginį veiksma yra reprodukuojamos socialinės ir kultūrinės praktikos, o šis reprodukcinis procesas turi didelį poveikį ir visai socialinės sistemos reprodukcijai. Švietimo sistemos funkcija yra reprodukuoti dominuojančią klasių kultūrą, taip siekiant užtikrinti jų ilgalaikį dominavimą ir išlaikyti „paslėptą“ valdžią (Jenks, 1993/2003). Tokiu būdu mokykloje

dominuojanti kultūra įgyja „legalaus“ simbolinio smurto monopoliją, prisidedant prie galios santykių struktūros formavimo (Bourdieu & Passeron, 1990).

Autorių (Bourdieu & Passeron, 1990) pabrėžiama, kad atitinkamas pirminis įvairių grupių ar klasių pedagoginis darbas sukuria pirmines nuostatas, kurios skiriasi ne tik tos pačios praktikos aiškumo laipsniais, bet atsiranda ir daugybė praktinio meistriškumo tipų, nevienodai skatinančių pagal ugdytojų predispoziciją įgyti tam tikro tipo simbolinį meistriškumą, kurį privilegijuoja dominuojanti kultūrinė savivalė. Simbolinę pedagoginio organo jėgą išreiškia jo svoris galios santykių struktūroje ir simboliniai santykiai tarp praktikų, atliekančių simbolinio smurto veiksmą. Tokia struktūra savo ruožtu apima galios santykius tarp grupių ar klasių, o tarpininkaujant pedagoginiam veiksmui, objektyviai ir netiesiogiai bendradarbiaujama, kuriant dominuojančios klasės viršenybę.

Migracijoje dažnas reiškinys – akultūrizacijos procesas, kurio metu mažumos grupė perima ir įsisavina kultūrinės daugumos kalbą, vertybes ir įsitikinimus. Toks mažumos grupės prisitaikymas prie daugumos, gali būti savanoriškas arba priverstinis. Naujos kultūrinės terpės „taisiklių“ perėmimas yra stiprus emocinis patyrimas, ypač jis aktualus priverstinės akultūrizacijos procese, kai kultūrinio šoko metu išgyvenami staigūs, nemalonūs jausmai, pažeidžiantys asmens lūkesčius naujos kultūros atžvilgiu, tokiu būdu sukuriantys neigiamą savo paties kultūros vertinimą. Pažymima ir tai, kad dviejų grupių socialinio apjungimo metu gali įvykti tiek asimiliacija ir integracija, tiek ir atmetimas ir / ar dekultūrizacija. Kiekvienas iš galimų scenarijų turi skirtingą poveikį žmogaus asmeniniam ir socialiniam funkcionavimui (Oberg, 1960/2006).

Philip K. Bock (1970, cit. iš Bhugra & Ayonrinde, 2004) kultūrinį šoką apibrėžia, kaip kontrolės praradimą savo elgesio autentiškumui, kas, autoriaus teigimu, yra reakcija priešiška vienam iš bazinių žmogaus poreikių. Kitaip tariant, kultūrinis šokas – patirto streso pasekmė, pasireiškianti asmeniui fiziologiniame ir psichologiniame lygmenyje. Dėl šios priežasties, migrantai gali išlikti sumišę, apatiški ar net pikti, naujos kultūrinės terpės atžvilgiu iki kol pasieks pakankamą prisitaikymo lygį. Nepaisant to, kultūrinis šokas yra vertinamas, kaip svarbus pereinamasis potyris, būtinas migrantų asmeniniam tobulėjimui ir augimui.

4.2 Reprodukcinis įrankis Lietuvoje – ugdymas valstybine kalba

Kalbant apie užsieniečių vaikų ugdymo Lietuvoje nuostatus, esame paruošę gana aiškų integracijos į visuomenę planą. Pirmiausia mokiniai mokomi išlyginamosiose klasėse valstybinės – lietuvių kalbos, palaipsniui pridedant Lietuvių istorijos pamokas ir kitas disciplinas, siekiant supažindinti su mūsų šalies papročiais, kultūra. Priklausomai nuo mokinio ugdymosi pasiekimų, po tam tikro laiko, pasiekus atitinkamą lietuvių kalbos mokėjimo lygį (A1/B2), jis integruojamas į Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklas, į klases kartu su Lietuvos moksleiviais. Lietuva užsieniečiams sudaro palankias sąlygas adaptuotis šalyje palaipsniui. Lietuvių kalba, šiuo atveju, yra visa ko ašis –

ji suteikia galimybę įsitraukti į visuomenę, pasijausti bendruomenės dalimi. Toks švietimo modelis – idealiai tinkamas užsieniečiams, visiškai apsisprendusiems tolesnę savo ateitį sieti su Lietuva, o vėliau, galbūt, net siekti Lietuvos pilietybės. Kita vertus, jis nėra atliepiantis tų mokinių poreikių, kurie mūsų šalyje apsistoję tik laikinai (dėl pvz., laikino tėvų darbo kontrakto). Tarp pastarųjų patenka ir Ukrainos karo pabėgėlių vaikai.

Siekdami sukurti sąlygas ukrainiečiams adaptuotis lietuviškose mokyklose, „panardiname“ juos į lietuvių kalbą – mokydami jos išlyginamosiose klasėse, skatindami dalyvauti lietuvių kalba vykstančiose pamokose, formalaus ir neformalaus ugdymo metu bendrauti su lietuviškai kalbančiais mokiniais, mokytojais – tokiu būdu siekdami palengvinti ukrainiečių integraciją. Tačiau pati sąvoka „integracija“, visuotinėje lietuvių enciklopedijoje aiškinama, kaip siekis įtraukti kitakalbius į visuomenės gyvenimą, išmokant juos oficialios valstybinės kalbos (VLE, 2023), – turi prievartos elementą.

Šiuo, ukrainiečių karo pabėgėlių, atveju į Lietuvos teritoriją atvyko didelis skaičius nepilnamečių vaikų, kurie pagal mūsų šalies įstatymus, privalo mokytis Lietuvoje registruotoje ugdymo įstaigoje. Visos mūsų šalyje iki šiol veikusios ugdymo įstaigos, ugdymą vykdo pagal Lietuvos bendrojo ugdymo programas, kurios tautinių mažumų kalbų mokymą apibrėžia taip: „mokiniai, kurie priskiriami tautinėms mažumoms, užsieniečiai, turintys teisę nuolat ar laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje ir besimokantys mokykloje, kurioje ugdymo procesas organizuojamas ne jų gimtąja kalba, gali mokytis tautinės mažumos gimtosios ar kitos gimtosios kalbos, jei susidaro ne mažesnė kaip 5 mokinių grupė ir yra tos kalbos mokytojas specialistas. Gimtosios kalbos rekomenduojama mokytis vadovaujantis Tautinės mažumos kalbos mokymosi organizavimo bendrojo lavinimo mokykloje rekomendacijų aprašu, patvirtintu Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2006 m. rugpjūčio 1 d. įsakymu Nr. ISAK-1630 ‘Dėl Tautinės mažumos kalbos mokymosi organizavimo bendrojo lavinimo mokykloje rekomendacijų aprašo patvirtinimo’.“ (ŠMSM, 2021).

2022-2023 m. m. pradžios duomenimis Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose—18495 mokiniai mokosi rusų kalba, 11407 mokiniai – lenkų kalba, 1131 – anglų, 416 – prancūzų ir 339 mokiniai mokosi baltarusių kalba. Iš viso šiais mokslo metais mūsų šalyje yra 36 ugdymo įstaigos, kuriose mokymas vykdomas ne tik valstybine kalba (OSP, 2023a). Grįžtant prie ukrainiečių Lietuvoje statistikos (OSP, 2023), šiuo metu mūsų šalyje esančių 6-17 metų Ukrainos piliečių yra beveik 20 tūkst. (19848 asm., 2023-05-09 duomenimis). Šis skaičius viršija bet kurios tautinių mažumų grupės, besimokančios savo gimtąją kalbą, mokinių skaičių, tačiau pilnateisiškai mokytis savo gimtąją – ukrainiečių kalbą sąlygų mūsų šalyje jie neturi. Dabartinėje situacijoje, ukrainiečių nemokėjimas lietuvių kalbos yra matoma kaip didesnė problema, nei rizika jiems prarasti savo gimtosios kalbos žinias.

Mūsų švietimo politikos sprendimai priimti ukrainiečių ugdymo atžvilgiu yra pirmiausia orientuoti į jų integraciją Lietuvoje, sudaryta galimybė mokytis gimtąja – ukrainiečių kalba yra tik teorinė galimybė. Mokiniai, savarankiškai pasirenkantys ir mokytis lietuviškose mokyklose (kam mūsų valstybinės institucijos sudaro gana stiprų spaudimą), ir toliau besimokantys savo mokyklose Ukrainoje nuotoliniu būdu, ilgainiui susidurs su vis didesniais sunkumais, pervargimu. Išlaikyti ukrainietišką išsilavinimą šiems mokiniams taps papildoma našta. Todėl galima tikėtis, kad mokinių, aktyviai besimokančių Ukrainos mokyklose nuotoliniu būdu, dalis palaipsniui mažės. Kol kas, mokiniai svyruoja tarp švietimo sistemos pasirinkimų, tačiau einant laikui, ukrainiečių vaikai neišvengiamai vis labiau socializuosis ir įsitvirtins priimančių šalių, tame tarpe ir Lietuvos, mokyklose. Šis veiksnys bus svarbus ir reikšmingas šeimoms priimant sprendimą dėl grįžimo į Ukrainą ar pasilikimo migracijos šalyje.

5. Tyrimo metodika

Pagrindinis **tyrimo tikslas** buvo keliamas, siekiant atsakyti į darbe keliamus probleminius klausimus: kiek migrantų integracijos šalyje sėkmingumą lemiantis veiksnys yra priimančios šalies valstybinės kalbos mokėjimas? Kokią reikšmę migrantų akademiniam pasiekimams turi jų gimtoji kalba? Kiek Lietuvoje vykdomas ukrainiečių ugdymas atliepia jų poreikius, ar tai labiau formalusis teisingumas? Tyrimo tikslo įgyvendinimui buvo pasirinkta iš dalies struktūruoto interviu **tyrimo metodika**, kuria remiantis iš anksto buvo paruošti interviu klausimai (Priedas nr. 2). Šią metodiką pasirinkta naudoti dėl jos lankstumo ir laisvės tyrėjui nukrypti nuo paruoštų klausimų, labiau įsigilinant į pateikiamus atsakymus ir taip gaunant papildomos medžiagos, galimai padėsiančios praplėsti temos matymo lauką. Ši tyrimo metodika, taip pat, leidžia lengviau analizuoti surinktus duomenis, kadangi remiamasi iš anksto paruošta interviu struktūra. Darbo eigoje tiek tiriama, tiek teorinė darbo dalis buvo atliekamos lygiagrečiai, tokiu būdu siekiant be išankstinės tyrėjo nuostatos, ieškoti teorinės literatūros pagrindimo, tyrimo dalyvių interviu metu išsakytų minčių patvirtinimui arba paneigimui. Kiekvienas interviu buvo analizuojamas iškart, rašant atmintines, ir, atitinkamai, koreguojant sekančio numatyto interviu klausimą. Tyrimo interviu klausimynas viso tyrimo laikotarpiu buvo „gyvas“ ir kintantis – bene kiekvienam kalbintam tyrimo dalyviui, interviu klausimynas buvo adaptuotas naujai, atsižvelgiant į kalbančiojo temos lauko išmanymo specifiką bei į tyrimo temos atskleidimo rezultatyvumą, kai nebeužduodami tam tikri klausimai, į kuriuos pateikti atsakymai pasitvirtina, remiantis teorine informacija, arba yra atskleidžiama, kad tyrimo laikotarpio eigoje jie prarado savo aktualumą.

Tyrimas buvo atliekamas 2023 m. kovo-balandžio mėn. **Tyrimo laukas** apima visos Lietuvos situaciją, kadangi nemaža dalis kalbintų tyrimo dalyvių išmano ukrainiečių ugdymo situaciją plačiaja prasme, tačiau pagrindinis akcentas skiriamas Vilniaus ir Klaipėdos miestų situacijos analizei. Siekiant geriau suprasti ukrainiečių migrantų vaikų ugdymo vykdymą ne tik didžiuosiuose Lietuvos miestuose, bet ir regionuose, raštu buvo kreiptasi į Lietuvos savivaldybių asociacijos atstovus, norint sužinoti vykdomo ukrainiečių ugdymo situacijos detales (gautas oficialus atsakymas, pateiktas Priede nr. 3). Tyrimo metu buvo remiamasi įvairiais papildomais duomenimis – oficialiais dokumentais, kitų šalių atliktų empirinių tyrimų duomenimis bei literatūra. Taip pat neoficialiais, tyrimo eigoje, autorės surinktais duomenimis – iš socialinių medijų („Youtube“, „Facebook“) bei neformaliuose pokalbiuose, bendraujant su ukrainiečių ugdymą vykdančiais asmenimis. **Tyrimo dalyviai** buvo pasirinkti atsižvelgiant į jų esamą darbovietę (Vilniuje ir Klaipėdoje) ar turimą patirtį migrantų (įskaitant ukrainiečius) ugdymo srityje. Tyrimo metu buvo pakalbinta vienuolika švietimo srities ekspertų, iš jų: keturi – politikos atstovai, tyrimo rezultatuose, jų citatos pateikiamos žymėjimu – *Politikas_1*, *Politikas_2*, etc.; trys mokyklų administracijos atstovai (du direktoriai ir pavaduotoja), parinkti pagal skirtingas mokyklų specializacijas: lietuvių

mokyklos; Lietuvoje įkurtos ukrainietiškos mokyklos bei Lietuvoje esančios įvairių tautybių migrantų vaikus mokančios mokyklos. Jų citatos tyrimo rezultatuose pažymėtos atitinkamai – *Direktorius, Direktorė* bei *Pavaduotoja*; trečioji tyrimo dalyvių kategorija – dvi lietuvių kalbos mokytojos, viena iš jų – sociolingvistikos ekspertė, kita – išlyginamosios klasės, skirtos ukrainiečiams, pamokų plano sudarytoja. Mokytojos tyrimo rezultatuose užkoduotos – *Mokytoja_1* ir *Mokytoja_2*. Ir likę du kalbinti asmenys – nepriklausomi švietimo lauke dirbantys ekspertai, darbe užkoduoti kaip *Ekspertas_1* ir *Ekspertas_2*. Svarbu paminėti ir tai, kad kai kurios kalbintų ekspertų profesinės sritys neapsiriboja vien tik kategorijų suskirtymu išmanymu – dalis jų gali būti priskiriami ir kitoms kategorijoms, pagal turimą savo ilgametę darbo patirtį vykdant veiklą švietimo srityje tiek Lietuvoje, tiek užsienyje.

Tyrimo dalyvių specifika, autorės buvo sąmoningai pasirinkta, siekiant išsiaiškinti tik Lietuvos valstybinę poziciją, ukrainiečių ugdymo klausimu, atsiribojant nuo pačių Ukrainos karo pabėgėlių patirčių. Nepaisant to, kad šioje situacijoje, darbo autorė įžvelgia svarbią reikšmę, klausti ir girdėti pačių ukrainiečių poreikius, buvo daroma prielaida, jog praėjus metams nuo karo Ukrainoje pradžios, ukrainiečių patirtys gali būti itin jautrios emocine prasme, todėl darbas turėtų rizikos tapti psichologinio, o ne edukologinio pobūdžio tyrimu. Atsižvelgiant į galimas rizikas, buvo pasirinkta kalbinti Lietuvos švietimo ekspertus.

Interviu gairės. Kiekvieno interviu pradžioje tyrimo dalyviams buvo užduotas vienas viso tyrimo metu nepakitęs klausimas, siekiant sužinoti jų profesinę patirtį, darbe su Ukrainos migrantų vaikais Lietuvoje. Kalbinant politikos atstovus, daugiausia dėmesio buvo skiriama, aiškinimuisi, kiek jiems yra žinoma, kiek oficialiai priimti ukrainiečių ugdymo Lietuvoje sprendimai yra iš tiesų įgyvendinami, daugiausia dėmesio skiriant pagrindinės darbo temos – gimtosios kalbos ugdymo prieinamumo, atskleidimui. Kalbinant mokyklų vadovus, buvo siekiama sužinoti, kaip vyko ukrainiečių intergracijos į ugdymą procesas, su kokiais sunkumais susidūrė mokyklos bei kiek toje situacijoje, esant poreikiui, buvo sulaukiama pagalbos iš Lietuvos vykdomosios valdžios. Vėl gi, mokyklų vadovų buvo klausama, kokias sąlygas mokyklos turėjo susikurti, siekiant mokyti ukrainiečių vaikus jų gimtąją (ar jiems suprantama) kalba. Kalbinant mokytojus, didžiausias dėmesys buvo skiriamas ukrainiečių gimtosios ir lietuvių kalbos mokymo svarbos palyginimui, remiantis jų asmenine darbine patirtimi. Buvo siekiama suprasti, kiek mes, kaip šalis, esame kompetetingi, bandydami užtikrinti ukrainiečių kalbos mokymą Lietuvoje ir kiek vertės, stebėdami mokinius, išgyvenančius karo laikinumo situaciją, mūsų šalies mokytojai mato lietuvių kalbos mokyme. Nepriklausomų švietimo ekspertų buvo paprašyta pažvelgti į situaciją „iš šalies“, siekiant atsiriboti nuo subjektyvaus situacijos matymo, kokį galimai turi politikai, kuriantys tvarkas ir priimančios sprendimus; mokyklų vadovai – bandantys politikų sukurtas tvarkas adaptuoti savo mokyklų situacijose bei mokytojai – susiduriantys su migrantų mokymu savo tiesioginiame darbe.

6. Tyrimo rezultatai

Pirmajame empirinės dalies skyriuje aptariamas tyrimo eigoje išryškėjęs opus klausimas – į Lietuvą atvykusių ukrainiečių gimtosios ir valstybinės kalbos nesutapimas. Taip pat, apžvelgiama Ukrainoje vykstančio valstybinės kalbos „perversmo“ eiga ir kaip tai pasireiškia Lietuvoje esančių mokyklinio amžiaus karo pabėgėlių veiksmuose, renkantis tolesnio ugdymo(si) būdą. Antrasis skyrius skirtas aptarti keturioms Lietuvoje esančių ukrainiečių grupėms: *prisitaikiusieji*, *pasirinkę*, *nesureikšminantys* ir *izoliavęsi*, kurias, atsižvelgiant į jų vartojamą kalbą ir su ja susijusias ugdymo(si) galimybes Lietuvoje, suklasifikavo darbo autorė. Analizuojama kokias sąlygas mokytis ukrainiečių kalba Ukrainos piliečiai turi Lietuvoje. Didelis dėmesys skiriamas ukrainiečių pasirinkimui Lietuvoje mokytis rusų tautinės mažumos mokyklose, aptariamos su tuo susijusios rizikos jų moraliniams, kultūriniais veiksniams bei akademiniais rezultatams. Trečiajame skyriuje gilinamasi į lietuvių kalbos mokymo(si) svarbą, apžvelgiant ją tiek iš ukrainiečių, tiek iš Lietuvos perspektyvos. Šiame skyriuje siekiama įvertinti, kokie Lietuvos veiksmai, siekiant sklandžios ukrainiečių integracijos šalyje yra teisingi, o kurie migrantams gali sukelti priešišumą. Taip pat, remiantis Lietuvos švietimo ekspertų nuomone, pateikiamos rekomendacijos, kaip lietuvių kalbos vertėtų mokyti ukrainiečius, kad sulauktume norimo rezultato, o ne priešiškumo.

6.1 Kas yra ukrainiečių gimtoji kalba – rusų ar ukrainiečių?

Jeigu į „Google“ paiešką įvestume klausimą – kas yra ukrainiečių gimtoji kalba, gautume tokią atsakymą: „Didžioji dauguma Ukrainos žmonių kalba ukrainiečių kalba, kuri parašyta kirilicos abėcėlės forma. Kalba, priklausanti rusų ir baltarusių kalboms, slavų kalbų šeimos – rytų slavų atšakai, yra glaudžiai susijusi su rusų kalba, tačiau taip pat turi ryškių panašumų su lenkų kalba.“ Remiantis statistiniais duomenimis (TWB, 2022) Ukrainoje kalbama bene dvidešimčia kalbų, tačiau daugumą sudaro ukrainiečių gimtakalbiai – 67 proc. Ukrainos gyventojų asmeniniame gyvenime kalba ukrainiečių kalba. Tuo tarpu, 30 proc. kalba rusiškai ir tik likusius 3 proc. sudaro kitos tautinių mažumų kalbos. Tarp Ukrainos gyventojų išlieka ir nemaža dalis, reguliariai kalbančių abiem vyraujančiomis kalbomis – ukrainiečių ir rusų. Kadangi Lietuvoje mes patys nemokame ukrainiečių kalbos ir karo pabėgėlius pasitinkame daugiausia rusiškai, sunku įvertinti jų gimtosios – ukrainiečių kalbos mokėjimo lygį. Todėl klausimas – „kas yra ukrainiečių gimtoji kalba“, išlaikė savo aktualumą viso tyrimo laikotarpiu.

Kalbinant su ukrainiečių atvykėliais dirbančius mokytojus, mokyklų direktorius bei kitus švietimo srities ekspertus išryškėjo Lietuvoje esančių karo pabėgėlių specifika – didelė dalis jų, tiek namuose, tiek bendruomenėse kalba rusų kalba, o ukrainiečių kalbos kai kurie visai nemoka. Anot mokyklų vadovų, pasitinkant pirmąją karo pabėgėlių bangą, buvo sudėtinga suprasti kokia kalba atvykusiems vaikams reikalingas ugdymas:

„Matematikoje pagal savo amžių jie buvo stipresni, bet kitose srityse, net ukrainiečių kalboje, gal mes šiek tiek ir perspaudimą padarėme su ja, nes daugelis vaikų buvo iš Chersono ar Mariupolio, jie tos ukrainiečių kalbos nemokėjo tiek . . . Aš to nesupratau pradžioje. Bet paskui viską išsiginome, nes tos ukrainiečių mokytojos sako: ‘jie nemoka šios kalbos’.“ (*Direktorius, 2023 03 29*)

„Susiduriame su antra problema, kad mokykloje aš esu seniausias žmogus, tad visi kiti nemoka rusų kalbos. Ukrainiečiai nemoka be rusų nieko. Todėl susiduriame su problemomis, kad vaikus reikėjo mokyti įvairiomis kalbomis. Atvyko 40 ukrainiečių pas mus.“ (*Direktorius, 2023 03 29*)

„Jeigu jau mes kalbam apie tai, kad gimtąja kalba jiems reikėtų dėstyti, ar mes paklausiam kokia jų gimtoji? Nes dauguma bėgo iš tų rajonų, kur jiems rusų yra gimtoji kalba.“ (*Mokytoja_1, 2023 03 28*)

„nemažai ukrainiečių atvažiavusių iš rusiškų regionų . . . jie kalba rusų kalba, kai kurie net silpnai ukrainietiška kalba. Įvairiai yra. Vieni kalba stipriai gerai ukrainietiška—savo gimtąja kalba, kiti silpnai kalba ir yra rusiškose mokyklose, bet tai yra be jokios abejonės psichologiškai ne taip paprasta.“ (*Politikas_3, 2023 03 25*)

Tyrimo metu buvo išsakyta svarstymų, galbūt nereikėtų akcentuoti „gimtosios“ kalbos sąvokos, kalbant apie ukrainiečius, kadangi atsižvelgiant į Lietuvoje esančių Ukrainos piliečių vartojamą kalbą – vyrauja labiau – gimtoji rusų:

„Gali būti visokių sprendimų. Bet jiems išmokyti gimtąją kalbą, jūsų geras klausimas – kas ta gimtoji – rusų ar ukrainiečių? Gal čia reiktų pradėti naudoti terminą *ukrainų valstybinę kalbą* – Ukrainoje valstybinė, kaip ir Lietuvoje, yra viena.“ (*Politikas_2, 2023 04 18*)

Šio tyrimo temos kontekste svarbu paminėti tai, kad tam tikras kalbos virsmas Ukrainoje buvo pradėtas dar 2014 metais, kai įvyko pirmieji Rusijos kariniai veiksmai—2014 m. balandį ginkluotiems prorusiškiems separatistams užgrobęs vyriausybinius pastatus Ukrainos rytiniame Donbaso regione ir paskelbus Donecko Liaudies Respubliką (DPR) ir Luhansko Liaudies Respubliką (LPR) nepriklausomomis valstybėmis, taip pradėdami Donbaso karą. Iškart po 2014 m. Ukrainos revoliucijos, šalies parlamentas balsavimu panaikino iki tol (nuo 2012 m.) galiojusį įstatymą, „Dėl valstybinės kalbų politikos pagrindų“, suteikiantį leidimą oficialiose institucijose vartoti tautinių mažumų kalbą, tuose Ukrainos regionuose, kuriuose tautinės mažumos sudaro daugiau kaip 10 proc. gyventojų (BNS, 2012). 2019 m. balandžio mėn. Ukrainos Parlamentas priėmė naują įstatymą, kuriuo buvo sustiprintas valstybinės ukrainiečių kalbos statusas—„Ukrainos kaip valstybinės kalbos funkcionavimo užtikrinimas“, siekiant užtikrinti ukrainiečių kalbos vartojimą daugiau nei 30-tyje viešojo gyvenimo sričių, įskaitant viešąjį administravimą, rinkimų procesą, švietimą, mokslą, kultūrą,

žiniasklaidą, ekonominį ir socialinį gyvenimą, sveikatos ir globos institucijas bei politinių partijų veiklą (BNS, 2019). Nepaisant to, kad šis įstatymas niekaip neapribojo privataus bendravimo kalbos, visuomenėje iki šiol sulaukiama įvairaus tautinių mažumų atstovų pasipriešinimo (Denber, 2022), o šnekamoji kalba dalyje Ukrainos regionų toliau išlieka rusų, ką atliepia ir kalbinti tyrimo dalyviai:

„Ukrainoj irgi yra visokių. Mes visi sužalotos visuomenės. Buvo tokio represyvumo . . . Staiga vieną dieną kalba pakeičiama vaikų mokykloje, keičiami žodžiai per tokį – kardinaliai draudžiama.“ (*Mokytoja_1, 2023 03 28*)

„paaiškėjo, kad nuo 14-tų metų, nuo Rusijos veikslių Ukrainoje pradžios, buvo sistemingai pereinama Švietimo sektoriuje prie ukrainiečių kalbos. Ir netgi, kiek aš supratau, netgi bendrosiose komunikacijos sektoriuje, lauke, irgi prie ukrainiečių kalbos. Ta prasme, kad ukrainizavimasis, kad Ukraina tame ukrainizavimosi kelyje jau buvo sąmoningai, na, mažiausiai septynerius metus.“ (*Politikas_4, 2023 03 27*)

„mes negirdim beveik ukrainiečių kalbos gatvėje, mes girdime rusų kalbą. Tai mes turime kalbėti ne apie jų gimtąją kalbą šioje vietoje, o apie rusų kalbą.“ (*Politikas_1, 2023 04 13*)

Natūralu, kad valstybėje užtrunka, kol priėmus tam tikrą įstatymą, įvyksta realūs pokyčiai. Tarp Rusijos okupuotų Ukrainos regionų gyventojų pastebimas vyraujantis bruožas išlieka tai, kad jie niekada taip ir nebuvo išmokę ukrainiečių kalbos. Nepaisant to, kad save jie laiko ukrainiečiais ir nepalaiko okupantų veikslių, atvykusios į Lietuvą, ukrainiečių šeimos, renkasi kokia kalba kalbėti, taip nebūtinai išreikšdami savo politinę poziciją, tačiau ukrainiečiai mokantys tik rusų kalbą gali susidurti su vertybiniu konfliktu:

„apie tą pačią kalbą kiek yra įvairių atvejų ir rusakalbiai niekada ukrainietišškai nekalbėjo, bet nori arba nenori kalbėti, bet yra Ukrainos patriotai. Ukrainiečiai iš Pietų, iš Rytų Ukrainos – visokių variantų yra ir per tai yra daug visokių kintamųjų, tad chaoso neįmanoma išvengti.“ (*Politikas_2, 2023 04 18*)

„reikia dar ir suprasti, kad per metus situacija pasikeitė ir pačių ukrainiečių santykių su kalba. Nes tai, ką aš skaitau ir tai ką girdžiu iš pokalbių, kad tie ukrainiečiai, tie Ukrainos piliečiai, iki karo, jie kalbėjo rusiškai ir nesuko sau galvos. Jie priėmė tai, kaip tą kalbą, kuria bendraujama ir tik prasidėjus karui, iš tikrųjų per tuos metus, nemaža dalis sąmoningai atsisakė šitos kalbos, kuria, galbūt, kalbėjo ir nuo vaikystės, ir šeimoje. Ir iš tikrųjų visos šeimos, jos pradeda kalbėti ukrainietišškai.“ (*Politikas_4, 2023 03 27*)

„kai atvyko pirmoji banga, man labai rūpėjo jų integracija ir kartu buvo tam tikri nuogąstavimai, dėl tos aplinkos, kuri juos pasitinka – moksleivius, mokyklose su rusų dėstomąja kalba. Nes, kaip minėjau, Tautinių kultūrų centre mums kilo mintis, bent taip atrodė karo pradžioje, kad rusakalbiai Klaipėdoje, am... kad jiems sunku, kad jie patiria

kažkokį kaltės išgyvenimą, apskritai sunku – visiems mums buvo sunku karo pradžioje.“
(*Politikas_4, 2023 03 27*)

Anot rusų kalbos viešai išsižadėjusio Ukrainos rašytojo Volodymyr Rafeienko, jo vaikystėje – septintajame dešimtmetyje Kijeve beveik visur vyravo rusų kalba, o į ukrainietiškai prabilusius žmones būdavo žiūrima, kaip į keistuolius iš kaimo, intelektualus ar tiesiog ukrainiečių nacionalistus. Šiandien tarp Ukrainos patriotų rusų kalba vis dažniau įvardijama, kaip „priešo kalba“, nepaisant to, kad apie 40 proc. ukrainiečių ši kalba vis dar yra gimtoji kalba. Rašytojo teigimu anksčiau buvo kuriamas įspūdis, jog rusų kalba—tai kultūros kalba, tačiau, po 2014 m. Rusijos karinių veiksmų, Ukrainos televizijose buvo išjungti rusų kalbos kanalai, vietiniai ukrainiečiai vis mažiau domisi rusų kultūra ir iš tiesų rusų kalba yra tik paprasta kasdienio bendravimo ir gana skurdaus žodyno kalba, o „rusiška tikrovė labai nutolo nuo ukrainietiškos tikrovės, rusų pasaulis – nuo ukrainiečių.“ Tuo tarpu, Ukrainos įstatymai, priimami rusų kalbos nenaudai, Kremliaus režimo yra naudojami kaip tam tikras karinių veiksmų Donbase pateisinimas (Kurkov, 2022). Tarp rusakalbių ukrainiečių atsiranda vis daugiau asmenų, „raunančių“ rusizmą iš savo šaknų. Tokiu būdu jie kariauja savo karą prieš Rusiją, aiškiai deklaruodami savo politines vertybes:

„Iš tiesų tauta apsibrėžia pasakydama kas aš nesu. Ir va čia jie tikrai labai aiškiai sako— „mes nesam rusai“. Nors pats šalies pavadinimas—Ukraina, na iš tos pačios slavų kalbos išvertus ‘ukraina’ – tai kraštas kažko, ar ne. Tai va čia tokie labai žiaurūs apibrėžtumo procesai.“ (*Politikas_4, 2023 03 27*)

„Pavyzdžiui, jeigu mes prisimintume 19 a. pabaigą-20 a. pačią pradžią lietuvių tautos, būtent panašų kismą . . . Tai ukrainiečiai dabar tą patį išgyvena. Maždaug 100-130 metų po mūsų virtimo, jie dabar yra tame kelyje . . . Ką išgyvena Lietuvoje besimokantys... rusakalbių, bet virstančių ukrainiečiais, šeimose vaikai, kurie jau čia turi galimybes mokytis ukrainiškai.“
(*Politikas_2, 2023 04 18*)

Reikia suprasti, kad ukrainiečiai, šiuo metu išgyvenantys kalbos virsmą valstybiniu mastu, nebūtinai pasirenka kalbėti ar nekalbėti ukrainietiškai, taip išreikšdami savo politinę poziciją—dalis jų ukrainiečių kalbos tiesiog nemoka. Tačiau, neturėtume vienareikšmiškai atmesti, tikimybės, kad tarp į Lietuvą atvykusių ukrainiečių gali egzistuoti ir skirtingų politinių pažiūrų asmenų.

6.2 Ukrainiečių, atvykusių į Lietuvą, klasifikacija, vartojamos kalbos atžvilgiu

Kadangi darbe analizuojama mokyklinio amžiaus ukrainiečių gimtosios kalbos raiška ir ugdymo(si) ta kalba sąlygos Lietuvoje, atsižvelgiant į šnekamosios kalbos vartojimą, galima juos suskirstyti į keturias kategorijas². Pirmoji kategorija – **prisitaikantys**. Tai daugiausia rusakalbiai

² Darbo autorės parinktas skirstymas.

atvykėliai, kurie nepaisant Lietuvos valstybės sudaromų mokymosi alternatyvų, renkasi toliau mokytis mokyklose, kuriose dėstoma rusų kalba (tautinių mažumų mokyklose):

„pirmoji banga iš Ukrainos pabėgėlių, ji buvo iš tų vietovių, kurios yra labiausiai slaviškos, labiausiai rusiškos. Tai yra nuo Rusijos pasienio. Aš pati dirbau savanorių centre tuo metu, kai atvyko pirmoji banga ir tikrai, kadangi dauguma kalbėjo rusiškai, jie automatiškai rinkosi rusų kalbos mokyklas.“ (*Politikas_4, 2023 03 27*)

„kai atvažiavo į Klaipėdą, Tarptautinės Ukrainos mokyklos steigėja Olena Vnukovska, aš tada padariau spaudos konferenciją ir, iš tikrųjų, padėjau tiek mezgant ryšius savivaldybėje – politiniu lygmeniu, tiek su patalpomis, ir tai... labai sunkiai, bet, iš esmės, rugsėjis, spalio... [skaičiuoja tyliau] iš esmės, po dviejų mėnesių tai vainikavosi sėkme. Buvo įsteigta mokykla, tai yra privati mokykla . . . moksleivių skaičius – dabar, man atrodo, siekia 600 moksleivių, bet įdomu tai, kad rusų kalbos dėstomosiose mokyklose, kur anksčiau mokėsi vaikai, praktiškai nesumažėjo moksleivių – liko apie 1000“ (*Politikas_4, 2023 03 27*)

Antroji kategorija – **pasirinkusieji** kalbėti ukrainiečių kalba, nepaisant to, kokios buvo jų kalbos ištakos nuo gimimo. Šią poziciją dažniausiai pasirenka paaugliai, kurių politinės pažiūros yra besiformuojančios, o karo patirtys išgyvenamos itin jautriai:

„kai kurie vyresni [mokiniai] atsisakydavo rusiškai kalbėti, todėl su jais teko angliškai kalbėti, iš principo nekalbėjo rusiškai.“ (*Direktorius, 2023 03 29*)

„yra didelis krūvis mūsų mokytojams, sistemos nėra – ką daryti su tokia krūva vaikų, kurie nekalba arba, pavyzdžiui, moka, bet nekalba rusiškai. Vaikai nekalba kitom kalbom. Tai tokia labai įtempta situacija buvo“ (*Direktorė, 2023 03 28*)

„dauguma bėgo iš tų rajonų, kur jiems rusų yra gimtoji kalba. Dalis iš jų paskui simboliškai persilaužinėja.“ (*Mokytoja_1, 2023 03 28*)

Principinė rusų kalbos atsisakymo idėja jaučiama ir kai kuriose mažamečius vaikus auginančiose šeimose:

„cituuju tą mamą ir esmė ten buvo tokia, kad: ‘mes privalome – ukrainiečiai, kalbėti ukrainietišškai. Pakol bus bent vienas, kuris kalba rusiškai, ateis Rusija jo vaduoti.’ . . . Ir jinai ten pati rašo, kad ir jinai kalbėjo, kad ir jų šeimoje buvo kalbama rusiškai, o kalbėti ukrainietišškai buvo pasirinkimas.“ (*Politikas_4, 2023 03 27*)

Trečioji kategorija – **nesureikšminantys**. Tai daugiausia mažamečiai (ikimokyklinio arba pradinio mokyklinio amžiaus) vaikai, kurie yra itin imlūs kalbos mokymuisi ir jiems, kol kas, dar nesuprantami politiniai įvykiai. Tokie vaikai neskiria per didelio dėmesio vartojamai kalbai ir gali gana lengvai adaptuotis naujose gyvenimo sąlygose, įskaitant ir lietuvių kalbos mokymąsi:

„bendrauju su viena šeima, sakykime, trijų kartų—močiute, mama ir dvejais vaikais. Jie griežtai išėjo į ukrainietišką mokyklą Lietuvoje. Vienas, tiesa, priešmokyklinio amžiaus, kitas lanko mokyklą, bet pavyzdžiui jis iš visų trijų kartų geriausiai moka lietuviškai. Tuoj pat išmoko . . . Ten tarsi mokosi savo gimtosios kalbos, bet jis dar lanko futbolo treniruotes, o ten aplinka yra lietuviška, tai labai greitai pradėjo gaudytis . . . kažkaip labai greitai pagauna jie [vaikai], nes jie nepaiso sistemos, o pagal elgesio modelį atpažįsta kalbą.“ (Politikas_2, 2023 04 18)

„pradinukas negali operuoti sąvokomis ir jis pradeda nuo alfabetinio mokymo. Tiesiog įterpiant žodyno, frazių mokymą papildomą . . . Jie neturi gramatikos bazės, todėl jų mokymas, kaip praktiškai sakau, jie pradeda alfabetinį mokymą, nuo abėcėlės mokymą, kaip visi pradinių klasių mokiniai. Natūralu, kad jiems reikia įvedinėti kuo daugiau žodyno, kuo daugiau duoti šnekamosios kalbos, kuo daugiau vartoti šnekamosios kalbos, kad susidarytų bazinis žodynas, kuris galėtų tomis frazėmis komunikuoti ir suvokti, kas čia vyksta, ką turėtų padaryti.“ (Mokytoja_2, 2023 03 29)

„Jie [vaikai] to nesupranta. O vyresniajai kartai, subrendusiai kartai arba subrendusioms kartoms ukrainiečių kalba yra kaip tam tikras tapatybės požymis ir galbūt tam tikras valstybingumo požymis, kad mes esame ne Rusija.“ (Politikas_2, 2023 04 18)

Ketvirtajai kategorijai priskiriami visi **izoliavęsi** Ukrainos moksleiviai, kurių, remiantis statistika, yra daugiau negu pusė į Lietuvą atvykusių nepilnamečių asmenų:

„įdomus vienas statistinis skaičius, jūs tikriausiai jį matėte, ir man jis visada kelia daug klausimų. Nes bendras nepilnamečių pabėgėlių skaičius yra beveik 26 tūkst., čia tokius statistinius duomenis turiu praeito mėnesio (2023 m. vasario mėn.³). O registruotų ugdymo įstaigose – 12 tūkst. . . . pusės vaikų nėra. Pusė vaikų kažkur tai...“ (Politikas_1, 2023 04 13)

Atsižvelgiant į tai, kad šiame darbe analizuojamas mokyklinio amžiaus mokinių ugdymas (6-17 m.), pastarosios citatos statistiką galima patikslinti 2023 m. gegužės 9 d. duomenimis (OSP, 2023) – tokių asmenų Lietuvoje yra beveik 20 tūkst., tačiau galima daryti prielaidą, kad procentinėje išraiškoje iš 12 tūkst. šalies švietimo įstaigose prisiregistravusių mokinių, mokyklinio amžiaus asmenys, atmetus ikimokyklinio amžiaus vaikus, sudarys panašią imtį – apie 46 proc. Vadinasi apie 56 proc. Lietuvos ukrainiečių registracijos centruose prisiregistravusių mokyklinio amžiaus asmenų yra arba jau išvykę iš Lietuvos (atgal į gimtinę arba į kitas šalis), arba gyvena Lietuvoje, tačiau renkasi nedalyvauti Lietuvos bendrojo ugdymo sistemoje (galimai mokosi nuotoliniu būdu Ukrainos mokyklose arba nesimoko visai).

³ Autorės pastaba

Kadangi, save izoliavusių ukrainiečių Lietuvoje, ketinimai ir motyvai nebuvo tirti, toliau darbe didesnis dėmesys bus skiriamas dviem kategorijoms: **prisitaikiusiesiems** ir **pasirinkusiesiems**. Nesureikšminančiųjų kategorija nebus plačiau aptariama, darant prielaidą, kad anstvyvajame mokykliniame amžiuje adaptacija ir integracija, per kalbinę raišką, naujoje ugdymo aplinkoje, įvyksta lengviau, taip maksimaliai sumažinant neigiamų pasekmių tikimybę asmens akademiniam rezultatams bei emocinei, kognityvinei raidai.

6.3 Prsitaiikiusieji – rusakalbiai ukrainiečiai Lietuvoje

Atsižvelgiant į ankstesnę ukrainiečių moksleivių suskirstymą, **prisitaikiusiųjų** kategorija, kalbinant tyrimo dalyvius, išryškėjo, kaip viena iš labiausiai pažeidžiamų, todėl ją verta panagrinėti plačiau. Kalbinti švietimo ekspertai pastebi, jog mokydami rusų tautinės mažumos mokyklose ir toliau Lietuvoje bendraujantys rusiškai, ukrainiečiai gali susidurti su tam tikromis pasekmėmis. Ekspertai išskiria tokias rizikas, kaip galimą priešišumą iš prorusiškų bendruomenės narių, žiniasklaidos kanalų (informacijos) ribotumą bei nesiintegravimą mūsų visuomenėje, taip neišnaudojant visų mūsų šalies suteikiamų galimybių akademinėje bei profesinėje veikloje. Toliau šios rizikos bus aptarimos, remiantis kalbintų švietimo ekspertų įžvalgomis.

6.3.1 Gelbėti „skęstančius“ rusakalbėse mokyklose?

Kalbinant tyrimo dalyvius, kurie politiniu lygmeniu ar tiesiogiai susidūrė su iš Ukrainos atvykusiais mokiniais, besimokančiais rusų tautinės mažumos mokyklose (prisitaikiusiais), išryškėjo gana aiški bendros nuomonės tendencija – ukrainiečiams ten ne vieta. Tyrimo dalyvių požiūrių tiek Vilnius, tiek Klaipėda išnaudojo rusų tautinės mažumos mokyklas, kaip terpę užpildyti laisvas vietas klasėse. Su prieš rusų kalbą protestuojančiais Ukrainos mokiniais susidūrusios mokyklos direktorius, laikosi gana griežtos pozicijos, teigdamas jog Vilnius, suteikdamas galimybę ukrainiečiams mokytis rusų tautinės mažumos mokyklose, nuėjo lengviausiu keliu:

„Vilniuje irgi buvo rusų sukišta daug ir žmonės, kai kurie žmonės kalbėjo, kad reikia juos ištraukti iš rusiškos erdvės. Na bet pas mus klasės perpildytos ir tas 40 atėjo virš įstatymo. Jeigu mokytojai būtų skundęsi, aš nebūčiau galėjęs jų priimti, nes pas mus pilnos klasės . . . Vilnius nuėjo lengviausiu keliu ir sukišo į rusiškas mokyklas, nes jos mažiau perpildytos, negu lietuviškos. Rusiškos pustūštės, ten klases atidarinėjo, integravo ir ukrainiečiams, kurie nemokėjo ukrainiečių kalbos iš Chersono, Charkovo, jiems koks skirtumas, kokia kalba mokytis.“ (*Direktorius, 2023 03 29*)

„Pas mus Klaipėdoje yra aštuonios, man atrodo, rusų kalbos mokyklos ir aš juos puikiai suprantu. Ir tikriausiai šitoje vietoje . . . viena iš priežasčių, kad čia daug rusų . . . pas mus didelis miestas, didelė ir pabėgėlių bendruomenė . . . kai rusų dėstomosios kalbos mokyklose buvo laisvų vietų, bet po to, kai atvyko tūkstantis moksleivių, tai jos visos perpildytos – joms visoms trūksta patalpų.“ (*Politikas_4, 2023 03 27*)

Politikai, šiuo klausimu santūresni, tačiau teigia, jog egzistuoja tam tikros rizikos, su kuriomis galimai susiduria ukrainiečiai rusakalbėse mokyklose:

„atiduoti į rusų bendruomenę, būtų, kaip ir sakiau vienoje rusų mokykloje mokytojai pastebi, kad kai ten atsirado ukrainiečių vaikų, prasidėjo tam tikri iššūkiai . . . Kažkokio protesto ženklų atsirado.“ (*Politikas_2, 2023 04 18*)

„mes buvom iš pradžių pirmadieniais pradėję daryti tokį ratą pokalbių. Ir po antrojo rato mūsų pokalbiai nutrūko, nes dialogo nebuvo . . . netgi nebuvo dialogo su rusų kultūrinių bendrijų pirmininkais. Ta prasme, vadovais – žmonėmis, kurie nėra pašalio žmonės. Mes bendros kalbos ir bendro vardiklio, kalbant apie situaciją Ukrainoje neradome. Tai aš noriu pasakyti, kad, manau, buvo tam tikrų problemų ir mokyklose . . . viena rusų tautinių bendrijų vadovė, jinai dirba mokytoja vienoje iš mokyklų ir savo *feisbuke* buvo pasidalinusi įžeidžiančiu postu apie karo pabėgėlius ukrainiečius . . . buvo susitikimas dar mero su rusakalbe bendruomene, kuriame ir aš dalyvavau, tai iš vienos mokytojos vėl gi pasigirdo, kad ukrainiečiai galbūt nelabai jaukiai jaučiasi rusų kalbos dėstomosiose mokyklose.“ (*Politikas_4, 2023 03 27*)

„Yra, taip pat, tam tikrų nesklaidumų, pavyzdžiui, rusiškose mokyklose, kai yra nusistatę prieš ukrainiečius, yra įvairių variantų. Čia vienareikšmiškai neapibūdinsi situacijos.“ (*Politikas_3, 2023 03 25*)

„patys tėvai norėjo, kad vaikai eitų į rusišką mokyklą . . . čia buvo skandalai keli, kad mokytojai rusiškose mokyklose yra absoliučiai prorusiški . . . mano tokia griežta nuomonė, tėvų aplaidumas, kaip tik ne rūpestis vaikais, yra leisti į rusišką mokyklą . . . Nes vaikai greit išmoksta, jie greitai integruojasi, tai yra kaip tik daug paprasčiau psichologiškai. Tai tą momentą praleisti, aš manau, yra neleistina.“ (*Politikas_1, 2023 04 13*)

Atsižvelgianti į Lietuvoje esančių Ukrainos piliečių emocinį pažeidžiamumą, toks situacijos sprendimas kelia tolesnius klausimus: ar galima vaikų registravimą rusakalbėse mokyklose laikyti politikos atstovų įvardintu tėvų aplaidumu? Kuri dalis aplaidumo šioje situacijoje yra mūsų valstybės sprendimuose, o kiek ukrainiečių pasirinkimuose, vėl gi, patvirtinant tyrimo probleminio klausimo analizės svarbą.

6.3.2 Lieka rusiškos propagandos įkaitais?

„kalba yra kaip įrankis suprasti tam tikrus procesus, kurie gali vykti kitaip. Tai yra, kad gali korupcijos nebūti bent jau tos tokios akivaizdžios. Mes esame normali Vakarų Europos šalis, kur yra korupcijos apraiškų, nori nenori, bet jie yra ne tokie dažni, reti. Kad suprastų, kad nebūtinai tas nepotizmas čia privalo būti, kad gautum darbą, suprastų, kad gali išsakyti savo nuomonę ir nebūsi už tai, akivaizdžiai bent jau, baudžiamas.“ (*Politikas_1, 2023 04 13*)

Teorinėje dalyje jau buvo aptarta, kad tai, į kokią terpę patenka atvykęs migrantas (šiuo atveju ukrainietis), daro svarbų poveikį jo socialinei-emocinei adaptacijai. Ukrainiečiai besimokantys rusų tautinės mažumos mokyklose Lietuvoje, susiduria su informacijos prieinamumo ribotumu – ugdymo procese vyraujant rusų kalbai, jie neturi galimybės pasiekti informacijos pateikiamos lietuvių kalba. Nepaisant to, kad tautinių mažumų mokyklose mokiniai turi ir lietuvių kalbos pamokų, jų valandų skaičius yra per mažas, kad ukrainiečiai greitai pasiektų atitinkamą žinių lygį, reikalingą skaitant lietuvišką spaudą, siekiant suprasti mūsų šalies požiūrį ir ukrainiečių atžvilgiu daromus sprendimus. Apsiribodami ugdymu, vykdomu rusų kalba, tokie mokiniai gali toliau sėkmingai gauti akademinį išsilavinimą, tačiau neišnaudoti mūsų švietimo sistemos privalumų, norint ugdyti bendrąsias kompetencijas, tokias kaip pvz., kritinis mąstymas, kuris yra būtinas, siekiant atpažinti propagandinius tekstus, nuo realybės. Tyrimo dalyviai, taip pat, pastebi galimas rizikas ir ukrainiečius, besimokančius rusų tautinės mažumos mokyklose, įvardina, kaip galimą „jauką“ Lietuvoje egzistuojančių prorusiškų piliečių veiksams:

„Tenka girdėti įvairių istorijų – iš tų pačių rusiškų mokyklų, kur mokosi. Na, įvairių. Netgi ukrainiečių vaikų tarpe yra ir nesuvokiančių, kad karas vyksta ir kas tas Putinas, ir kad Rusija visai čia gerai.“ (*Politikas_1, 2023 04 13*)

„žmonės, kurie čia gyvens penkerius metus ir jie neišmoks kalbos, na jie bus tikrai labai izoliuoti. Ir tada labai labai geras jaukas, ne jaukas, o grobis prorusiškai penktajai kolonai. Ir mes gi turime visokių asmenybių veikiančių Lietuvoje ir jie yra tas taikinys. Tai vėlgi, mano nuomone, jeigu kalbame apie vaikus, tai juos, vis dėlto, reikia integruoti lietuviškose mokyklose, jiems, tuo labiau mūsų išsilavinimas yra labai geras ir, tuo labiau, kad yra tas bendradarbiavimas su Ukraina, diplomai ir pripažįstami pasiekimai . . . Aišku sunku kol išmoks kalbą. Buvome Klaipėdoje su švietimo komitetu ir klausėme specifiškai . . . per kiek laiko jie išmoks kalbą – per metus. Kažkur per metus.“ (*Politikas_1, 2023 04 13*)

„ką pastebiu gatvėse, mašina važiuoja lietuviškais numeriais, bet tokių užuominų—lipduku ant lango, numerių, tokių visokių, pvz. NA6MIR. Lotyniškos raidės, bet aiškiau nebegali būti. Regitra dabar sunerimo, kažkas atkreipė jų dėmesį, ką čia reiškia. Atvažiavusių prorusiškų žmonių per tas bėgimo bangas ar nuo Putino, ar nuo karo, visaip gali būti. Didžioji kaimynė nepraleis tokios progos sukurti tinklą.“ (*Politikas_2, 2023 04 18*)

„mes dar labai kalbame rusų kalba. Tikrai daug žmonių supranta rusų kalbą, aš pati pastebiu save, kad aš atsakau jiems rusiškai, ir po to tik pagaunu, kodėl aš taip darau, nes aš neskatinu jų integruotis. Ir tada šitie žmonės išsaugo ne tik rusų kalbą, bet jie nesiintegruoja, jie yra labai paveikūs propagandai. Nes rusų kalba ateinanti pas mus per „Youtube“, per tam tikrus kanalus, kurie tikrai pasiekiami. Ji yra labai paveiki rusiškai propagandai, ji yra labai paveiki, na, netikrom žiniom, išveiktom žiniom. Vadinasi tie žmonės gyvendami Lietuvoje, laisvoje valstybėje, kur yra tikrai labai *pro* Europos Sąjunga, *pro* NATO valstybė, jie yra

informaciniame vakuume. Ir jie toliau gyvuoja savo kažkokiam tam, vėlgi, gete, susikurtam pasaulyje, absoliučiai izoliuoja save nuo bet kokios šitoj valstybėje vykstančios politinės, pilietinės veiklos, ir jie tampa labai paveikūs ir labai neatsparūs.“ (*Politikas_1, 2023 04 13*)

6.3.3 Prisitaikę ar nustumti į paraštes?

Kalbinti tyrimo dalyviai išvelgia ir dar vieną riziką ukrainiečių besimokančių rusų tautinės mažumos mokyklose perspektyvoje – tautinių mažumų mokyklos sudaro palankias sąlygas neįintegruoti valstybėje. Ir kuo sąlygos palankesnės, tuo didesnis procentas migrantų taip ir lieka nepagerinę savo gyvenimo sąlygų priimančioje šalyje, tokiu būdu susidarydami ir atitinkamas nuostatas, kurios ne visada atitinka realybę, o tiesiog yra jų patiriamos ribotos realybės atspindys:

„aš mačiau tokį labai liūdną pavyzdį Jungtinėje Karalystėje žmonių, kurie emigravo ir kurie, na galvojo, kad jie grįš nesimokę kalbos, na, liūdnas ta prasme, kad jie Jungtinėje Karalystėje nepadarė jokios karjeros, jokio šuolio ar pažangos. Ir liko tame lygyje, kuriame jie atvažiavo, ir išsimokslinimo, išsilavinimo, bendro išprusimo . . . Jiems Lietuva buvo tokia, kokią ją paliko, jie neevoliucionavo absoliučiai Jungtinėje Karalystėje, neįintegruavo, liko tame gete.“ (*Politikas_1, 2023 04 13*)

„Mes turime mokytojų daug, kurie moko rusų arba lenkų kalba, ne visi moka valstybinę kalbą gerai, jeigu jiems staiga reiktų pereiti ir mokyti lietuviškai . . . tai tikrai daugelis jų negalėtų to daryti, nes patys nepakankamai gerai kalba lietuviškai. Mes suteikiame darbo vietas žmonėms, bet kai kurios tos mokyklos tampa labai uždariais getais ir visko ten yra. Ir ypač dabartinėje situacijoje, kai kuriose vyksta ir pakankamai pavojingi procesai.“ (*Ekspertas_1, 2023 04 06*)

Švietimas yra svarbus įrankis, siekiant užtikrinti socialinę lygybę. Ne(si)mokant valstybinės kalbos, sumažėja galimybės įgyti tinkamą išsilavinimą, o vėliau dirbti pagal specialybę ir siekti karjeros. Bourdieu (1977) aprašęs teorinę kalbos ir socialinės nelygybės konceptualizaciją lygino ją su savo sukurtu simbolinio kapitalo samprata. Jo teigimu, žmonės siekdami pagerinti savo ekonominę padėtį, gali panaudoti ne tik savo materialinį kapitalą, bet ir nematerialų simbolinį kapitalą. Kitaip tariant, simbolinis kapitalas yra kultūros kapitalas, o visuomenėje vertinamus sociokultūrinius požymius, suteikiančius prestižą galima paversti materialiniu kapitalu. Kalbą Bourdieu išskiria, kaip kanoninį simbolinio kapitalo pavyzdį, teigdamas, jog kai kurios kalbos formos vertinamos labiau nei kitos. Vertinant Vakarų Europos kontekste tie, kurie kalba savo nacionaline kalba, dėl jos prestižo gali gauti daugiau apmokamą darbą nei jos nemokantys. Bourdieu įsivaizdavo vieningą arba integruotą simbolinio kapitalo rinką, sukurtą tam tikrai tautai per jos švietimo sistemą, kurioje būtų mokoma prestižinio dialekto, kurį nurodo valstybė. Kalbinti tyrimo dalyviai išvelgia įvairias izoliuotose bendruomenėse egzistuojančias problemas, kai dėl atitinkamos socialinės padėties migrantų tarpe, padidėja rizika nukreipti savo veiksmus nusikalstamai veiklai:

„patenki į kitą kultūrą, kurią turi besąlygiškai priimti, bet tada tu... tapatybė tavo susvyruoja, o tai jau atsiranda globalesnis pavojus. Nes žmogus neišsigryninęs tapatybės nei ten nei ten, jis tampa nesavas iš ten kur kilęs ir jis čia dar nesavas, nes jo nepriima arba jis kitoks. Ir jis dar čia neįsižeminęs, kaip plūduras, su dideliu pavojumi iškristi į paraštes arba veiklas ekstremistines arba žalingus įpročius, subkultūras.“ (*Direktorė, 2023 03 28*)

„Tu gali pasirinkti nepriimti šitos šalies, bet tai yra tavo pasirinkimas su pasekmėmis . . . žemesnis žmonių išsilavinimas, atskirtis, atstumtis, diskriminacija įvairių lygių.“ (*Direktorė, 2023 03 28*)

Tarp švietimo ekspertų gajus ir požiūris, kad Ukrainos vaikų švietimas vykdomas rusakalbėse mokyklose, gali atitolinti juos nuo geresnių mokymosi rezultatų bei pristabdyti jų akademinį kelią:

„vis tik tose rusiškose ir lenkiškose mokyklose mokoma daug lietuvių kalbos, bet kaip ir sakau, įvairūs tyrimai rodo, kad vis tik jų rezultatai, nacionaliniu mastu ar brandos egzaminų metu, prastesni. Būtent dėl to, kad jie prasčiau išmoksta lietuvių kalbą. Tai man atrodo, kad mes kaip šalis diskriminuojam tuos žmones, mes jiems nesudarome sąlygų pilnavertiškai dalyvauti mūsų valstybės gyvenime.“ (*Ekspertas_1, 2023 04 06*)

„nepriklausomos Lietuvos patirtis parodė, kad vaikai besimokantys ne lietuviškose bendro ugdymo mokyklose, jie tikrai prasčiau integruojasi. Ir jeigu sakoma, kad va jie mokosi ne lietuvių kalba tam, kad, na, dėl jų tautinio identiteto, ir mokslų sieks toliau ne Lietuvoje, bet ta kalba, kuria jie mokėsi bendro ugdymo įstaigose, tai yra labai mažu procentu. Nepasakysiu koks dabar procentas, bet kiek mes švietimo komitete svarstėm, tai yra labai nedidelis skaičius vaikų, kurie išvyksta iš Lietuvos studijuoti kita kalba, kuria jie mokėsi. Vadinasi mes vėlgi turime izoliaciją, tuos vadinamus getus ir vėlgi turime tokius keistus darinius Lietuvos teritorijoje. Todėl, kaip jums čia diplomatiškai susakius...“ (*Politikas_1, 2023 04 13*)

Apibendrinant prisitaikiusiųjų kategorijos perspektyvas Lietuvoje, pagrindinės galimos rizikos besimokantiems rusų tautinės mažumos mokykloje yra: priešiškus iš rusų tautos veiksmus palaikančių asmenų, su kuriais galimai kasdien ugdymo įstaigoje turi kontaktuoti ukrainiečių mokiniai; informacijos srauto per įvairius kanalus prieinamumo ribotumas, kai mokant tik rusų kalbą padidėja tikimybė tapti penktosios kolonos propagandinių idėjų pasekėjais, o demokratinės valstybės procesams suprasti stinga kritinio mąstymo įgūdžių ir, galiausiai, nesintegruojamumas šalyje akademiškai / profesiskai, tampa apribojimas vedantis į emocinę-psichologinę atskirtį, dažnai siejamą su nusikalstamumu.

6.4 *Pasirinkusieji nekalbėti rusiškai*

Antroji kategorija, kurios situaciją svarbu aptarti, nagrinėjant Ukrainos valstybinės kalbos mokymosi svarbą – **pasirinkusieji** mokytis kalbėti ukrainietišškai Lietuvoje arba, kitaip tariant, iš principo, nekalbantys rusiškai. Kaip jau buvo aptarta ankstesnėse tyrimo dalyse – atvykėliai, kurie renkasi nekalbėti rusiškai, renkasi mokytis lietuviškose bendrojo ugdymo mokyklose. Tačiau, čia mes susiduriame su kita problema – lietuviškoje mokykloje, mes negalime užtikrinti jų tautinės mažumos kalbos mokymo, nes Lietuvoje ukrainiečių kalba nėra įtraukta į galimų užsienio kalbos pasirinkimų sąrašą. Dar 2004-2006 metų Lietuvos kalbų mokymo politikos apraše (ŠMSM, 2006) paminėta, jog svarbu Lietuvoje plėsti užsienio kalbų mokymosi pasirinkimo galimybes, ypač kaimyninių šalių kalbas (išskyrus rusų), kadangi iki šiol kaip mokomąją užsienio kalbą galima pasirinkti daugiausia: anglų, rusų, vokiečių ir prancūzų. Kita vertus, nepaisant to, kad iki 2022 m. karo pabėgėlių bangos, ukrainiečių kalba Lietuvoje nebuvo akcentuojama, didelė dalis Lietuvos institucijų sugebėjo gana greitai mobilizuotis ir oficialiuose tinklapiuose visą ukrainiečiams aktualią informaciją pateikė jų valstybine kalba. Stebint ukrainiečių situaciją, Lietuvoje gana greitai buvo kuriamas valstybės institucijų pagalbos ukrainiečiams tinklas:

„kai reikėjo padėti keisti vienam žmogui asmens dokumentą, ir lydėjau į migracijos departamentą, tai ten informacijos per akis. Kai kurių dalykų aš nežinojau, kad tas yra. Jeigu tu nori gyventi Lietuvoje, tu turi gauti dokumentą, tu turi eiti į įstaigą, o ten joje – viskas yra. Beje, pasitinka ukrainietė besigaudanti lietuviškai, migracijos departamentas tuo pasirūpino, nes galbūt tikriausia tu pats būsi ukrainietis, jeigu šiuo metu ateini į tokią įstaigą. Viskas apgalvota, informacijos yra.“ (*Politikas_2, 2023 04 18*)

„Mes į šitą priemonę tarp kitko sudėjome nuorodas ukrainiečiams, kurie atvyksta į Lietuvą, aktualiausias nuorodas, kad būtų viskas vienoje vietoje ir būtų patogus.“ (*Ekspertas_2, 2023 04 25*)

Nepaisant to, jog iš Ukrainos atvykusių mokytojų kvalifikacija ne visada atitinka Lietuvos švietimo sistemos standartus, siekiant Lietuvos mokyklose įdarbinti ukrainiečius mokytojus, buvo padarytos tam tikros išlygos. Tačiau, šiuo metu, vis dar turime per mažai specialistų, galinčių mokytį ukrainiečių kalbos (arba vesti pamokas ukrainiečių kalba), o dalis ukrainiečių mokytojų mūsų šalies mokyklose nebūtinai dirba pagal specialybę:

„Jiems reikėjo kažkaip staigiai nuimti reikalavimą mokėti lietuvių kalbą įsidarbinant. Jiems reikėjo kažkaip suteikti mokytojams, medikams, advokatams, teisininkams, tokių svarbių specialybių, tokių specifinių kvalifikacijų žmonėms, galimybę dirbti . . . virš 2 412 dabar Lietuvoje, pradinio ugdymo mokytojais jau dirba 471, kur ne tiek reikalinga kalba, anglų kalbos mokytojais – 326, priešmokyklinio ugdymo pedagogais 124, kūno kultūros – 135, istorijos – 132, matematikos – 115, kitų kalbų užsienio – 110. Tada specialieji pedagogai –

102, muzikos – 93, socialiniai – 85. Tai jau yra įsidarbinę, jau jie gali, jeigu yra galimybė išvengti kalbos barjero galima mokyti vaikus pagal specialybę.“ (*Politikas_1, 2023 04 13*)

Tačiau, kalbinti švietimo srities ekspertai, situacijos nedramatizuoja ir laikosi vienareikšmiškos nuomonės, kad sudaryti sąlygas ukrainiečių vaikams mokytis ukrainiečių kalbos yra svarbu ir reikalinga:

„ukrainiečių, kuri tarkime kad gimtoji, kad jų pageidavimu jie pradėjo mokykloj tai vienareikšmiškai labai galingas ir reikšmingas dalykas mokyti žmones gimtąja kalba. Tas galioja ir lietuviukams, kurie ateina su gimtąja tarme į mokyklą. Vienareikšmiškai gimtoji yra reikalinga.“ (*Mokytoja_1, 2023 03 28*)

„savaitgalinės mokyklos, aš manau, jos yra privalomos su sąlyga, kad moko ukrainų kalbos, ne rusų.“ (*Politikas_1, 2023 04 13*)

„man atrodo, kad labai svarbu, kad ukrainiečiai, ypač jaunimas išlaikytų gimtąją kalbą, nes vis tiek sudėtinė identiteto dalis yra kalbos mokėjimas ir tai padės, kol vyks karas, neprarasti ryšio, neprarasti tapatumo, neprarasti identiteto, vienas dalykas . . . gyvenimi mieste, kuris vis tiek yra lietuviškas miestas ir tu vienaip ar kitai, ypač jauni žmonės, vaikai, jie greitai išmoksta kalbų. Ir manau, kad toks kelias yra geresnis, negu mokytis rusiškose mokyklose.“ (*Politikas_4, 2023 03 27*)

Nepaisant to, kad stengiamės sudaryti palankias mokymosi sąlygas, mes negalime užtikrinti mokomos ukrainiečių kalbos (ar mokymosi ukrainiečių kalba) kokybės:

„koks mano požiūris, kai moko ne specialistas? Aš galvoju, kad tai geriau negu nieko, nesvarbu, kad jis nėra specialistas. Ir paminėjote tautinį tapatumą. Taip, tai labai svarbu. Apsukime situaciją kitu kampu – paimkime mūsų emigrantus Anglijoje. Ir nežinau, ar studijavote L. Vilkienės studiją, apie dvikalbystę. Ten padarytas tyrimas, autorė kalba – labai svarbu tėvams suvokti, kad namuose jie turi kalbėti lietuviškai, bet tėvai daro meškos paslaugą, nes kalba anglų kalba, kad vaikui būtų lengviau mokykloje. Bet taip prarandamas ryšys su Lietuva. Tai čia tas pats kalbant apie ukrainiečius, nes prarandama tapatybės dalis – kalba yra esmių esmė.“ (*Mokytoja_2, 2023 03 29*)

„kaip čia padaryti, kad jiems nebūtų šoko sugrįžti į temą pagal jų sistemą. Bet mes negalime Lietuvoje užtikrinti ukrainiečių švietimo sistemos. Mokymasis ta kalba pagal Lietuvos ugdymo modelį ir filosofiją turėtų būti.“ (*Politikas_3, 2023 04 18*)

Apibendrinant ukrainiečių kalbos mokymosi Lietuvos mokyklose galimybes, svarbu paminėti tai, kad tyrime analizuota tik valstybinių mokyklų situacija. Lietuvoje, didžiuosiuose miestuose – Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje yra įsikūrusios privačios ukrainiečių mokyklos, kuriose daugiausia dirba mokytojai ukrainiečiai, tačiau jose ugdymas privalo būti vykdomas pagal Lietuvos

bendrojo ugdymo programas, suderintas su ŠMSM. Nepaisant to, kad viena iš tyrimo dalyvių yra vienos ukrainietiškos mokyklos Lietuvoje direktorė, privačių ukrainietišku mokyklų atvejis, šio darbo apimtyje, nebus aptartas.

6.4.1 Ukrainos patriotai, kalbantys lietuviškai

Lietuvoje negalime užtikrinti tinkamo ukrainiečių kalbos mokymo ir būti atsakingi už ukrainietiškos ugdymo programos vykdymą, tačiau mes galime būti maksimaliai atviri **pasirinkusiesiems** nekalbėti rusiškai, priimdami juos mokytis lietuvių kalbos. Ukrainiečiai mūsų šalyje jau 1,5 metų ir, kol kas, jų perspektyva tokia pat neaiški, kaip ir karo pradžioje. Mūsų atsakomybė – parodyti jiems galimybes, jų atsakomybė – tomis galimybėmis pasinaudoti. Ir tai nėra tik apie ukrainiečių bendrą gerovę, bet ir apie pagarbą mūsų šaliai:

„Lietuva priima ir nori būti priimta. Jeigu tik duodi, duodi, bet tau neduodama atgal, iš esmės santykis nebus lygiavertis. Jeigu tikslas gyventi lygiavertiškai, žmoniškai, tai turi kurti lygiavertį santykį – aš duodu, aš gaunu, mes mainomės. Mes mainomės požiūriais, kultūros skirtumais ir panašumais, bet neprimetam vienas kitam. Tai galioja visose šalyse. Klausimas tik gal būdo kaip tai yra daroma.“ (*Direktorė, 2023 03 28*)

„priėmėm ukrainiečius ir toliau patys tiesiog darome jiems meškos paslaugą, nes šnekame su jais rusiškai ir galim susikomuoti, ir jiems atrodo, kam jiems reikia mokytis tos lietuvių kalbos, nes tu gali be jos kaip ir visiškai apsieiti. Galbūt ir mūsų pačių yra toks dalykas, kad mes patys lengvai prisitaikome prie kitų, bet nepakviečiam kitus šiek tiek prisitaikyti ir prie mūsų.“ (*Ekspertas_1, 2023 04 06*)

„mokyti lietuvių kalbos, be abejo, kad tai būtina – mokytis lietuvių kalbos . . . tai yra būdas integruotis, nes mes nežinom kiek truks karas – truks metus, o gal dešimt metų, o gal visą laiką bus ta, kaip tarp Izraelio ir Palestinos, ta karo zona.“ (*Politikas_4, 2023 03 27*)

Tyrimo dalyviai pastebi, jog ukrainiečiai skatinimą mokytis lietuvių kalbos ne visada priima pozityviai ir turėdami galimybę, pasirenka nesimokyti lietuvių kalbos – pereidami, pvz., į Lietuvoje įsikūrusias privačias ukrainietiškas mokyklas:

„normaliai pakalbėjome, kad mūsų mokykla lietuviška, ir mes negalime atidaryti integruotų klasių, nes neturime patalpų ir sakome, jeigu pramokstate kažkiek lietuvių kalbos, mes jus integruojame ir jums padedame toliau mokytis. Tai iš tų 40 dalis iš karto atsisakė, nes sakė tik baigsis karas ir mes iš karto grįšime, ir ėjo į privačią ukrainiečių mokyklą . . . kai kurie bandė pramokti lietuvių kalbą, bet nelabai pasisėkė kai kuriems, todėl liko 7 vaikai.“ (*Direktorius, 2023 03 29*)

„yra tikslas padėti integruotis, o ne užmesti ant galvos, kai jie galvoja apie visas netektis, praradimus ir taip toliau. Bet nuosekliai humaniškai integruoti į šalį, kad ji palaipsniui taptų sava. Ir kad kalba taptų sava.“ (*Direktorė, 2023 03 28*)

Popiežius Pranciškus, kalbėdamas migracijos tema, akcentavo migracijos naudą visiems, pabrėždamas, jog „integracija yra svetingumo ir priėmimo dalis. Migrantams padedančių asociacijų darbas baigiasi tada, kai asmuo integruojasi į visuomenę. Iš kitos pusės, ne visi atvykstantys pakankamai gerai supranta, kad jų laukia ilgas ir kartais daug pastangų reikalaujantis integracijos kelias juos priimančioje visuomenėje“ (Vatican News, 2023). Kalbintų ekspertų nuomone, trūksta ukrainiečių informavimo apie vaikų švietimo vykdymą Lietuvoje. Apie tai, kad mūsų tikslas nėra asimiliuoti jų į savo valstybę, o skatinandami pažinti mūsų kultūrą, mes nesiekiamo jų atsisakyti savosios:

„Turėtų padaryti išlyginamąsias klases. Ir turėtų būti informacijos sklaida, kad kas yra ta išlyginamoji klasė, kaip yra mokomasi. Tai turėtų būti socialinio pagrindo reklama ir kad jie jaustųsi saugiai. Tai yra pati svarbiausia dedamoji – saugumas, jiems parodyti, kad čia saugu, kad čia per metus išmoksitė kalbos, mes jus integruosime.“ (*Mokytoja_2, 2023 03 29*)

„Mūsų reikalas priimti ir mokyti vaiką. Tai mes ir atliekam misiją. Priminkim, kad jie gyvena Lietuvoje parodykim kas mes tokie esam, supažindinkim, kuo daugiau parodysim, tuo gražesni ryšiai bus . . . mes tik parodykim galimybes, pasakykim ir į pozityvą – nesiknaisiokim, kad tiesiog tiems žmonėm yra be galo sunku.“ (*Pavaduotoja, 2023 03 29*)

„Jeigu vaikai yra mūsų šaly, mes esame už juos atsakingi ir turime jais pasirūpinti. Jei esi priregistruotas prie mokyklos, tai nereiškia, kad tu tik mokaisi. Tai yra ir tavo vaiko teisės, emocinė savijauta, tu esi matomas – kaip tu jautiesi, kuo tu gyveni. Tai yra visas tavo kontekstas.“ (*Direktorė, 2023 03 28*)

Taip pat, socialinė reklama turėtų būti svarbus akcentas ir siekiant privilioti save **izoliavusiųjų** kategorijos vaikus į mokyklą, pirmiausia sukuriant tokią terpę, kurioje jie patikėtų, kad mokykloje mes galime padėti vaikui:

„jeigu pačios šeimos deklaruoja, kad jos planuoja sugrįžti ir joms čia yra tiesiog stotelė, galbūt tikrai tada svarbiau yra, kad mokiniai mokytųsi . . . kad jiems būtų kuo mažiau tų mokymosi spragų . . . kad apskritai su jais būtų bendraujama, kad jie gautų savitarpio kažkokią socializaciją tam tikrą.“ (*Ekspertas_1, 2023 04 06*)

„faktas, kad vaiką reikia užimti. Mes siūlom būrelius. Sunku, sudėtinga – pyko, nebeeis, bet kitą dieną – vilioja draugai, bendros veiklos. Mes žvelgėm pozityviai ir sakėm: jeigu jūs ir grįšit, jūs jau mokėsit lietuvių kalbą. Mes patys lietuviai nevertinam, mes esam Europos Sąjungos nariai. Tie, kurie nėra ES nariai, jie visai kitaip žiūri ir vertina.“ (*Pavaduotoja, 2023 03 29*)

„vaikas ateina bendrai jam yra tas perėjimas į visai kitą kultūrą. Jis mokosi mokytis būti mokykloje. Mokykla yra tokia kardinaliai kita aplinka nei, kad jis buvo įpratęs. Yra daug

tyrimų, kurie sako, kad nejudink vaiko kalbos, leisk jo tapatybei formuotis – tegu rašo su klaidom . . . leisk jam suprasti, leisk iš esmės suprasti, kad rašto kalba yra įgalinantis dalykas, kuris tau padeda dar daug dalykų galėti daryti ir ta kalba – tu labiau turi būti...” (*Mokytoja_1, 2023 03 28*)

„Bet čia vėlgi kokią poziciją mes suaugę deklaruojam. Ir su ukrainiečiais, turėjom nemažai susitikimų su šeimos nariais. Tam, kad vaikai būtų užimti jie turi mokytis. Mes siūlom, visi – geranoriški mokytojai. O kitas dalykas, vaikui nuobodu. Buvo ir taip: ‘ne ne mes po savaitės grįžtam’. Kai praėjo dvi, aš sakau: ‘jūs ateikit, ką dabar veikia tas berniukas? Septintokas.’ Sako: ‘žinokit jau nebežinom ką.’ Ir vaikas pradėjo lankyti, įsitraukė.“ (*Pavaduotoja, 2023 03 29*)

„Karas tęsiasi ir mes laikėmės nuostatos, kad vaikas turi mokytis. Įvairiom veiklom ekskursijom susipažint su Vilnium. Neturėjom ukrainiečių kalbą mokytojo, tai nedėstėm, bet pagrindinis dalykas buvo lietuvių kalba ir buvo skirta 20 val. . . . Labai skatinom vaikus lankyti būrelius, nes tikrai turim ir sporto, ir dailės, ir šokio, ir dainavimo ,nes tada jie susipažįsta su vaikais.“ (*Pavaduotoja, 2023 03 29*)

Kita vertus, dalis ekspertų akcentuoja ir mūsų šiuo metu vykdomo ukrainiečių integravimo į mokyklas spragas. Tokias kaip – skubotas ir nepamatuotas lietuvių kalbos mokymas, su neadekvačiais atvykėliams reikalavimais – kurie dažnai būna per sudėtingi net lietuviams:

„Kas mane nustebino pirmiausia šitam procese, kai prasidėjo tai gana greitas bent jau filologijos fakulteto mobilizavimasis dėstyti lietuvių kalbą. Pirmiausia kaip ideologinis dalykas... man kilo pirmiausia atmetimo reakcija, nes aš pagalvoju, kad žmonės atvyksta sužaloti, pirma reikia pastogės, iki kalbos, kol mes prieisim... ir net, kai mes prieisim prie kalbos savaime, be tikslo nieko daryti nereikėtų. Tikslas turi būt suformuluotas labai aiškiai, kodėl dabar staiga žmogui reikia mūsų kalbos.“ (*Mokytoja_1, 2023 03 28*)

„Jis [mokinys] mokysis geriau jei mes nuimsim visus įmanomus stresus, kuriuos mes galim sukelti sakydami dabar tu rašai šitokiu standartu, pagal tokią tvarką, pasakoji mintinai. Šita prasme teigiama, kad jie mokosi lengviau ir išmoksta daugiau . . . Netgi lietuviukai nemoka atseit lietuvių kalbos ir neišlaiko gerai. Aš kaip mokytoja matau kodėl. Aš įtariau. Problema ne vaikuose o reikalavimuose.“ (*Mokytoja_1, 2023 03 28*)

Čia atsakomybę, ekspertų manymu, reikėtų gražinti mokykloms, kurios turi galimybę savarankiškai priimti sprendimus ir į ukrainiečių ugdymo situaciją pasižiūrėti lanksčiau. Kai kurios iš jų, jau gali pasidalinti savo pavyzdžiu ir patirtimi:

„Kiekviena mokykla turėtų padaryti savo tvarkas labai nesunkiai. Su vaikais tėvais bendruomene susitarti.“ (*Mokytoja_1, 2023 03 28*)

„atsirado mentoriai, vertėjai vaikai, susėsdavo jie kartu ir versdavo mokytojų užduotis. Kad tiek pabėgėliai jaustųsi gerai, pirmosiomis karo savaitėmis mes įdarbinome, iš savo resursų, ne iš ministerijos ar savivaldybės paramos, savo atlyginimo fondų įdarbinome ukrainietę psichologę, įdarbinome ukrainietę meno terapijai, kad su vaikais dirbtų ir vaikai galėtų kažkur ateiti pabendrauti su savimi, išsiliėti. Įdarbinome ir dvi studentes ukrainietes . . . įdarbinome ir kelias ukrainiečių kalbos mokytojas, nes turime tris filialus. Bet visa tai padarėme per mūsų mokytojo-padėjėjo, laboranto etato dėka, kurie nebuvo užimti. Mes įdarbinome ir davėme laikinojo darbo užduotį ir tuo pačiu – davėme prasmę būti reikalingais.“ (*Direktorius, 2023 03 29*)

„Aš nematau jokios prasmės, ar į tą klasę vaikas nueis, ar į tą. Todėl mes paklauskavome, kurioje vaikas mokėsi ir ten juos priskirdavom. Nes kelti dar vieną stresą juos testuojant – tikrai ne, šiuo atveju nereikia daryti.“ (*Direktorius, 2023 03 29*)

Tyrimo dalyviai iškėlė abejonę, ar tikrai ukrainiečių integravimo procese, suteikiame reikšmę tam, kas svarbiausia. Anot jų, pastebimas pernelyg didelis akademinio ugdymo sureikšminimas, nematant vaiko, neskiriant pakankamai dėmesio trauminių patirčių supratimui ir atjautai:

„Su ta klase nuolat dirbo psichologas visus tuos mėnesius. Mes sunkiai įsivaizduojam ir suprantam tuos dalykus. Tiem vaikam buvo labai artima juos labai palietė. Gal ir jų tėvams. Šeimos nariams. Labai sunku buvo.“ (*Pavaduotoja, 2023 03 29*)

„Iškėlėme užduotį, ko reikia vaikui pabėgusiam iš savo šalies . . . Jam reikia savijautos, atrasti naujų draugų, rasti draugų ir po to įgauti kažkokias žinias . . . orientavomės į vaiko savijautą, į integravimą į gyvenimą, į Lietuvos gyvenimą, ir tik po to, po truputį, trečiajame mėnesyje pradėjome mokyti ir kitur. Iš pradžių keliomis kalbomis.“ (*Direktorius, 2023 03 29*)

„skandinavų programose parašyta – vaikas turi susivokti savyje, augti kaip žmogus, kaip doras, geras žmogus ir tą padeda buvimas su suaugusiais kartu. Knygos tam tikros . . . Stengėmės kuo mažiau žiūrėti į tuos programos dalykus, bet kuo daugiau žiūrėt, kad vaikas jaustųsi gerai, kaip mažas žmogus . . . čia yra ne apie kalbą ne apie mokymą, bet apie žmogų, kuris mato konkretų vaiką, konkrečioj situacijoje ir duoda visą skalę galimybių jautriai . . . Žmogus pabėgęs nuo karo, žuvusi šeima, vyras neaišku ar dar gyvas ir tu jam Lietuvos istoriją... Kokio reikia būti be proto ir be širdies žmogui, kad tu mąstytum tokiom kategorijom, iš viso?“ (*Mokytoja_1, 2023 03 28*)

„turi praeiti kiekvienas tas periodas, nes žmonės su karo trauma, vaikai su karo trauma ir jie turi išgyventi visą gedulą – prarastų namų, prarastų artimųjų ar šeimos narių, kačių ir t. t.“ (*Direktorė, 2023 03 28*)

Ekspertai pabrėžia – mokyklų patirtis rodo, jog parinkus vaiko galimybes ir poreikius atitinkantį ugdymą, galima pasiekti stebinančių rezultatų:

„nuo karo pabėgę vaikai, tu negali jų mesti ir mokyti kalbos, su jais pirmiausia reikia dirbti. Ir psichologams, ir ukrainiečiams patiems, kad vaikas nuo šaknų neatitrūktų. Žmogus būna sunkiai traumuojamas, kai tu jį išrauni ir meti. Kaip su vėžiais – pagauna vėžį ir įmetą į verdantį vandenį. Čia tokia analogija. Mes bent jau vandenį atšaldėm truputį . . . pradėjome nuo to, kad nelaužėme jų, netestavome, o ėmėmės socialinės relaksacijos ir nuo to pradėjome juos įvedinėti. Bet kokios tautybės vaikui, bet kokioje mokykloje, jeigu vaikas kažkurioje vietoje gali pajauti sėkmę, jis gerai jaučiasi mokykloje. Jeigu gerai jaučiasi mokykloje, visa kita jam po truputį ateina.“ (*Direktorius, 2023 03 29*)

„aš iš mokytojų pavyzdžiui girdžiu, kad ukrainiečiai vaikai, tie kurie stengiasi, jie labai greit pagauna ir netgi pradeda rašyti kartais dar geriau, mažiau klaidų darydami negu mūsų vaikai. Man atrodo, turi būti labai labai lankstumas ir atsižvelgimas į to vaiko situaciją ir kokie yra jo poreikiai.“ (*Ekspertas_1, 2023 04 06*)

„mūsų mokyklos praktika rodo, kad ukrainiečiai, Lietuvoje besimokantys nuo nulio keturis metus, jie geriau išlaiko už gimtakalbius lietuvius.“ (*Mokytoja_2, 2023 03 29*)

Išanalizavus ukrainiečių pasirinkusių nekalbėti rusiškai situaciją Lietuvoje, negalima vienareikšmiškai įvertinti tolesnės jų vartojamos kalbos raiškos. Viena vertus, tai asmenys, atvirai protestuojantys prieš Rusijos režimą, atmetantys šalies – agresorės kalbą, kultūrą ir siekiantys vispusiškai nuo jos atsiriboti. Kita vertus, dažnu atveju, jie nemoka savo valstybinės – ukrainiečių kalbos ir dėl to gali išgyventi kaltės jausmą. Tuo tarpu, mes, Lietuvoje, nepaisant to, kad palaikome Ukrainos kovą kelyje į laisvą valstybę, negalime sudaryti tinkamų sąlygų ukrainiečiams mokytis savo valstybinės kalbos. Ką mes galime padaryti – kiek įmanoma užtikrinti ukrainiečių tautinio tapatumo išsaugojimą, integruojant juos mūsų šalyje per lietuvių kalbos mokymą.

6.5 Lietuvių kalba – daugiau nei tiltas į Vakarus

Atsižvelgiant į tai kaip šiuo metu vykdomas ukrainiečių ugdymas Lietuvoje, galima daryti prielaidą, jog dalis karo pabėgėlių, atsiradus galimybei grįžti į savo šalį, bus geriau pramokę lietuvių kalbą, nei mokės ukrainietiška. Tai, galbūt, ir nėra ukrainiečiams patraukliausias scenarijus, tačiau kalbinti tyrimo pašnekovai tame išvelgia daugiau vertės tiek patiems ukrainiečiams, tiek ir mums, kaip valstybei, akcentuodami, jog lietuvių kalba padės ukrainiečiams geriau jaustis šalyje, susikurti socialinį tinklą, kuris ilguoju laikotarpiu gali būti svarbus ir mūsų valstybei, pvz., suaugę tokie žmonės norės vystyti verslo santykius su Lietuva, nes prisiminimai bus išlikę sentimentalūs:

„minimaliai mokėti kalbą yra tam tikras sociokultūrinis tapatybinis ištirpdantis ledus.“ (*Mokytoja_1, 2023 03 28*)

„Mes nežinome kiek karas tęsis, tai vienas. Ir jeigu jie sukurs kažkokį sau gyvenimą čia – patogų, palankų gyvent, ar ne, aš nežinau, ar jie grįš. Dėl to, kad daug kas prarado namus. Taip, pilietiškumas ir noras grįžti į savo žemę yra, kol kas.“ (*Politikas_1, 2023 04 13*)

„aš galiu kalbėti su juo ir rusiškai ir angliškai, bet tu gyveni kitoj šaly, tai išmok bent keletą žodžių. Tas bazinis lygis jis dar niekada niekam nepakenkė ir kuo daugiau tų kalbų mokėsi, tuo geriau yra žmogui. Tai žmogaus praturtinimas. Nežinau, kiek čia turi būti to prievartinio momento, bet mes turime turėti tos savigarbos, kad tu bent truputį pasistenk, juk ir tau pačiam bus geriau, tu pats geriau jausiesi.“ (*Ekspertas_1, 2023 04 06*)

„jeigu jie išvažiuos, tai išvažiuos su kitu įspūdžiu apie mūsų šalį, kitokios patirties paragaus – integruotų projektų, integruotų pamokų ir kultūrinį foną išsiveš. Ir ta šalis kažkokia dalim bus savesnė. Žiūrint į pragmatišką perspektyvą - vaikai užaugę tarkim vystys savo verslus, matyt, į šalį, kuri maloni prisiminti, o ne į nepažįstamą nerti.“ (*Direktorė, 2023 03 28*)

„mokėjimas lietuviškai iš karto suvienija visus lietuvius ar lietuviškai kalbančius. Mes padėdami jiems, sudarydami sąlygas mokytis lietuvių kalbos, darome juos dar geresniais mūsų draugais, mokėjimas dar labiau suartina tautas turinčias ilgą istoriją – bičiulystės ir įtampų taip pat. Tas yra neabejotinai gerai ir mūsų ugdymo filosofija tokiu būdu perduodama . . . o jeigu jie nuspręs čia likti, tai puiku irgi. Irgi jie bus mūsų bičiuliai.“ (*Politikas_2, 2023 04 18*)

Nepaisant to, kad jau beveik du dešimtmečius esame Europos Sąjungos nariai, iki šiol vis dar pasigirsta mūsų šalį vertinantis postsovietinės valstybės apibrėžimas. Priimdami ukrainiečius karo pabėgėlius, galime lygiavertiškai atstovauti Europos vertybes, užtikrinant, kad tarptautiniai ukrainiečių apsaugos sprendimai būtų įgyvendinami ir mūsų šalyje. Tokiu būdu pozicionuojame Lietuvą, kaip stiprią ir savarankišką valstybę, prisiimančią atsakomybę karo akivaizdoje ir ukrainiečiams nesame tik tarpinė stotelė, pakeliui į Europą.

6.5.1 Ukraina – pakeliui į demokratiją

Šio darbo teorinėje dalyje minėto Vokietijoje atlikto tyrimo (Mützelburg & Krawatzek, 2023) duomenimis, Ukrainos mokyklose vis dar vyrauja autoritarinis mokymo būdas, paremtas asmeniniais mokytojo sprendimais, prieš mokinius naudojantis savo valdžia, titulais, jėga ir žiniomis. Kaip buvo minėta anksčiau – tame pačiame Vokietijos tyrime buvo įvardinta, jog tokį mokymo stilių Ukrainos piliečiai labiau palaiko ir pasitiki jo efektyvumu, priešingai nei demokratišku mokymu, kurį ukrainiečiai patiria Vokietijos mokyklose. Anot ukrainiečių tėvų, jų vaikai Vokietijos mokyklose nieko neišmoksta, nes šalies ugdymo sistema suteikia mokiniams per daug laisvės. Laisvė, tuo tarpu, yra neatsiejama demokratinio ugdymo dalis – kai į mokinius mokykloje žiūrima, kaip į lygiaverčius bendruomenės narius, galinčius nulemti mokykloje priimamus sprendimus bei gebančius inicijuoti pokyčius. Demokratiame ugdyme, vyraujančiame Vakarų pasaulio mokyklose, svarbus lygiavertis

mokytojo ir mokinio santykis, kai mokiniai skatinami bandyti, nebijoti klysti ir yra „apdovanojami“ už pastangas, o ne už rezultatą. Demokratinis ugdymas savo pozityviu požiūriu į mokymą yra kardinali priešingybė nuo sovietinių laikų išlikusiam autoritariniam mokymo stiliui, didžiausią reikšmę skiriančiam mokytojo asmeniui, o mokinių ugdyme akcentuojant paklusnumą ir nuobaudas.

Nepaisant to, kad valstybinės kalbos atžvilgiu, Rusijos įtaka Ukrainoje vis labiau slopinama, anot kalbintų tyrimo dalyvių, pati Ukraina – dar giliai postsovietinė valstybė, kurioje gausiai išlikę okupantų relikto, esama jiems patiems nuostabos nekeliančios korupcijos apraiškų:

„Apie pačią Ukrainą kaip tokią, apie ugdymo sistemą, apie žmones. Aš rusų kalbą visur girdėjau Kijeve. Aš girdėjau rusų kalbą, aš mačiau be galo daug sovietinių relikto, be galo daug ir žvaigždžiukų ir pjautuvų. Mes jau tą išsivalėm, pas mus labai aiški takoskyra.“
(*Politikas_1, 2023 04 13*)

„vienas asociacijos žmogus man sako – mes važiuojame mašinoje su ukrainiečių mokytoja, ji meta šiukšles pro langą ir jai tai atrodo normalu. Iš esmės, sako – nu mes taip darom. Tai tada tu supranti, kad netgi čia yra momentas, kuris yra kultūriškai... tu turi suvokti, kad čia yra kitaip – mes rūšiuojam, mes turime taromatą.“ (*Ekspertas_2, 2023 04 25*)

„Aš Ukrainoje esu buvęs paskutiniu metu . . . Aplink žiūrint, aplink matėsi tų sovietinių relikto – ekonomikos, verslo prasme matyti tokių užuominų. Pas mus to nėra jau 20 m. su trupučiu.“ (*Politikas_2, 2023 04 18*)

„Su korupcijos apraiškomis, sunku darbą rasti, blogai gyventi, policininkai kyšius ima. Mes jau to nebeturime . . . kas mane sukrėtė, kai jis [kalbama apie Ukrainos ‘Geltonojo kaspino’ organizacijos vadovo vizitą Lietuvoje] dovanojo Seimo pirmininkei šitą voką, jis sako – ‘nebijokit, čia ne kyšis’. Mums į galvą neateina, kad vokas suponuoja, kad čia yra kyšis, o jo pirmas sakinytis toks. Aš buvau apšalus, tai rodo, kur yra užstrigę Ukraina ir žmonių mentalitetas. O tai yra jaunas žmogus, gal 30 metų.“ (*Politikas_1, 2023 04 13*)

Lietuva, nors ir išgyvenusi panašią okupacijos patirtį kaip ir Ukraina, atgavusi šalies nepriklausomybę, švietimo sistemos progrese yra pasistūmėjusi labiau. Tai, įtakojo ne tik 2004 m. prisijungimas prie Europos Sąjungos – dar Nepriklausomybės Sąjūdžio laikais Tautinės mokyklos koncepcijoje buvo įrašyta: „Žmogus vis labiau pasimeta sudėtingame pasaulyje . . . Žmogus praranda savo dvasinį savarankiškumą bei tikrumą . . . Švietimo reformos klausimas ypač aktualus . . . pagrindinės tendencijos: stiprinti humaniškumą ir mažinti paties žmogaus ir pasaulio susiskaldymą“ (Lukšienė et al., 1989, p. 3). Nepaisant to, kad Lietuvoje dar tik tris dešimtmečius kuriame valstybę, gerbiančią žmogaus orumą ir užtikrinančią žmogaus teises – pilietines, politines, socialines ir ekonomines, galime būti Ukrainos vedliais – bičiuliais, parodančiais kelią į Vakarų Europoje vyraujančias vertybes – „atgimstančiai tautai reikia atitinkamos kultūrinės savimonės bei lygio

žmogaus, kuris galėtų pats atsinaujinti ir atnaujinti visuomenę. Tokio žmogaus ugdymas – naujosios švietimo sistemos uždavinys“ (ten pat).

Tyrimo dalyvių teigimu, nepaisant to, kad mūsų Bendrojo ugdymo programose, vis dar, egzistuoja nemažai spragų, Ukraina kurdama naująją savo šalies švietimo koncepciją, rėmėsi mūsų pavyzdžiu:

„mūsų programos kreivos-šleivos-kuprotos ir turinčios daug trūkumų, bet jos yra gerokai labiau pažengusios negu Ukrainos. Ir metodikom, ir, tarkim, žingsniu į priekį, kur kalbama apie kompetencijas – bendrąsias, ne tik darbines. Gyvendami Europoje mes negalime žiūrėti į praeitį.“ (*Direktorė, 2023 03 28*)

„Ukrainiečiai, kai priėmė švietimo įstatymo pasikeitimą 2015-2016 m., tai jie labai žiūrėjo į Lietuvos švietimo sistemą. Kai kurie dalykai buvo, ką mes seniai skaitėme savo švietimo programose – Lukšienės filosofijas mačiau ukrainiečių kalba parašyta. Skaičiau jų įstatymą, koncepciją, konsultavo mūsų Seimo narys Gintaras Steponavičius – dažnas svečias buvo Ukrainoje.“ (*Politikas_2, 2023 04 18*)

Dėl panašios istorinės patirties ukrainiečių atveju mes esame kelrodis, nes turime galimybę atvykusiems vaikams parodyti, kad gali būti kitaip. O švietimo srityje, kaip labiau į priekį pasistūmėjusi šalis, turime teisę nuspręsti, kokias taisykles atvykusių ukrainiečių vaikų ugdyme taikyti ir kokių pavyzdžių galima sekti, ne siekiant parodyti savo dominavimą, o priešingai – mokant juos „patirti laisvę“:

„mes tikrai geriau nei Vokietija, Lenkija žinome, ką reiškia būti okupuotiems. Mums artima ta istorinė patirtis, tai ką dabar Ukraina patiria, mes taip pat gyvenome . . . Emocinis prisirišimas kažkoks yra. Mes labai empatiški esame, iš istorinės pozicijos.“ (*Mokytoja_2, 2023 03 29*)

„Sovietinis režimas nėra gėris. ES, NATO, kuriose esame, ir, ačiū Dievui, kad esame, nes esame laisvi su savais blogumais, niuansais, bet yra daugiau gero, negu blogo. Ten tokios takoskyros nėra. Ir tas karas, aš galvoju, netgi išgelbėjo Ukrainą. Galbūt ciniška, bet išgelbėjo iš tokio visiško Baltarusijos varianto.“ (*Politikas_1, 2023 04 13*)

„Ukrainą kažkas turės atvesti į Europą. Jeigu Ukraina paraišką teikia būti ES, tapti europietiška šalimi, kažkas turi ją čia atvesti. Ir tai yra vaikai, kurie mokosi ir supranta, kaip veikia Europa, europietiška sistema ir mąstymas. Ne tie, kurie mokosi taip kaip buvo. Jie turi naują atnešti.“ (*Direktorė, 2023 03 28*)

„Vaikai turi įgyti bendrą suvokimą apie Lietuvą per kasdienes frazes, kad perimti elgesio normas, suprastų, nes vėlgi, gal ten yra visai kitaip, gal mokytojas turi būti piktas, aš nežinau kaip yra ir tik spėju, o pas mus galbūt nėra to griežtumo. Arba yra jis, bet mažėja. Tai labai elementarios elgesio formos.“ (*Mokytoja_1, 2023 04 25*)

Remiantis Lietuvos tautinio atgimimo švietimo pradininkų mintimis, mūsų ugdymo virsmas vyksta jau daugiau nei tris dešimtmečius. Per šį laikotarpį, keitėsi pati mokykla ir joje dirbantys mokytojai. Tačiau, tam tikri mokymo modeliai, kurie buvo išmolti iki šalies suvereniteto, išlieka. Todėl, kol kas, dar negalime vienareikšmiškai sakyti, kad esame tik demokratinio ugdymo atstovai.

6.5.2 Lietuvos principinė pozicija – mokome lietuviškai arba ukrainietišškai, bet ne rusiškai

2013 m. Geros mokyklos koncepcijoje (Vaičekauskienė et al., 2013) įvardijama, kad „mokymas(is) yra partneriškas, o mokytojas yra mokinio pagalbininkas tyrinėjant pasaulį, tačiau ir autoritetas tose srityse, kuriose mokiniui nepakanka patirties ar išminties“, o mokymesi svarbu individualūs poreikiai ir pasirinkimai grįsti asmenine patirtimi bei prasmės suvokimu. Anot kalbintų tyrimo dalyvių, Lietuvos siekis turėtų būti, kad mūsų švietimo sistema parodytų teisingą kryptį vakarietiško link, tačiau ukrainiečiai pasirinkę mokytis lietuviškoje mokykloje, susiduria su kitu konfliktu – su atvykėliais susikalbėti gali tik rusų kalbą mokantys mokytojai (net ir bendrojo ugdymo klasėse). Natūralu, kad siekdami užtikrinti, jog kuo daugiau mokinių suprastų mokomąją medžiagą, mokyklų vadovai nusprendžia paskirstyti tokius vaikus į klases, kuriose mokytojas gali ir moka kalbėti rusų kalba. Dažnu atveju, tai – mokytojai, kurie patys dalyvavo lietuviškos mokyklos demokratiškėjimo kelyje, todėl, pasak informantų, kartais jų mokymo stiliuje galima įžvelgti išlikusių panašumų į Ukrainoje įprastą – autoritarinį mokymo stilių:

„Kiek ten mūsų mokytojai yra perėmę demokratinės ir moderniosios ugdymo filosofijos tai vienas klausimas, bet vaikai greit labai pagauna. Jie tą parsineša į savo visuomenes.“
(*Politikas_2, 2023 04 18*)

„mačiau rajonuose mokyklose, kur yra ukrainiečiai ir kaip su jais yra dirbama, ir aišku vyresnės kartos mokytojai daugiau dirba ir jie moka su jais bendrauti“ (*Politikas_3, 2023 03 25*)

„Aš atskirčiau du dalykus – bendrai mokymasis tai yra kaip vertybė ir mes kaip mokytojai turėtume žiūrėti, kad mums svarbiau kažko vaiką išmokyti, nesvarbu, ar aš jam lietuviškai paaiškinsiu, bet svarbu kaip tam vaikui geriau tą pateikti, kad jis geriau suprastų.“
(*Ekspertas_1, 2023 04 06*)

„Šiuo atveju mokykloje gali būti sunku, bet bus sunku, pirmiausia, mokytojams. Jau pas mus seniai demokratinė ugdymo sistema ir diegiama yra, taip sakant, ir nuo viršaus, žinoma, ir iš apačių taip pat. Bet problema yra mokytojais . . . Lygiai taip pat, kai pradėjo vaikai užduoti mokytojams klausimus, pradėjo aiškintis kodėl aš turiu tą daryti, kam to reikia, mokytojai pradėjo piktintis. Tai problema, Lietuvoje yra su mokytojais, o ten (*Ukrainoje*) ji bus dar didesnė. Ką pasakoja mano pažįstami mokytojai, kurie susiduria su ukrainiečiais vaikais – kai jų yra daug klasėje labai smagu, jie paklusnūs, viską užsirašo, visur būna. Mokytojams

tai patinka, bet ar tai duoda visuomenei naudos toks muštravimas, visuomenei laisvėti.“
(*Politikas_2, 2023 04 18*)

Ukrainiečių mokymas lietuvių kalba svarbus tam, kad jiems taptų prieinamas vakarietiško ugdymo modelis, neapsiribojant tik rusų kalbą mokančiais Lietuvos mokytojais. Tokiu būdu, „paragavę“ demokratiško požiūrio į ugdymą, net ir grįžę į savo šalį (nesvarbu po kiek laiko) ukrainiečių mokiniai bus drąsesni kurti savo *laisvą* valstybę. Todėl, mokydami juos lietuvių kalbos, galime sudaryti tam tikrą kultūrinį lūžį jų mąstyme, padėti priartėti prie vakarietiško ugdymo, pamatyti jo vertę ir kitoniškumą, nuo ukrainietiškos švietimo sistemos. Ir kuo mažiau sąlygų sudarysime jiems kalbėti lietuviškai, tuo ilgiau ukrainiečių vaikai nepasieks pakankamo lietuvių kalbos mokėjimo lygio, taip prailgindami, integracijos į mūsų šalį – su visais jos privalumais, procesą:

„kaip tuos vaikus paliesti, jeigu jie nemoka kalbos, neįsiintegruoja čia, kaip jiems atnešti tą žinutę ir kaip juos *pro* europietiškais padaryti. Nes jeigu jie grįš – ir tikrai grįš į Ukrainą, ir kurs Ukrainą ir jos ateitį, kad jie negrįžtų tokie, kokie jie buvo . . . norisi, kad tie vaikai, kurie yra čia, kad jie būtų ugdomi laisva dvasia – to laisvės supratimo, nepriklausomybės supratimo . . . kad jie neštų kitas vertybes, kad neužstagnuotų tose ukrainietiškosiose mokyklose.“ (*Politikas_1, 2023 04 13*)

„mokykla irgi turi būti atvira. Ji turi leisti vaikams ne tik integruotis, išgyventi karą, bet paimti iš Europos, kas yra geriausia. Nes dalis vaikų grįš, bet daug vaikų liks. Tai jie turi turėti tramplyną į europietišką sistemą, į Lietuvos gyvenimą. O be kalbos, be europietiško išsilavinimo tai yra neįmanoma. Kitu atveju tai yra tiesiog darbo jėgos auginimas, bet ne lygiavertis pilietis.“ (*Direktorė, 2023 03 28*)

„kiek tik Lietuva gali reikia padėti keistis . . . Nes sovietinis paveldas pedagogikoje išlieka itin ilgai.“ (*Politikas_3, 2023 04 18*)

„aš manau, kad jie bus, ko gero, galbūt kitu aspektu, bet tam tikrais aspektais, tam tikru požiūriu stipresnioji grandis, kai grįš iš Lietuvos, ar Latvijos ir Estijos. Grįš į savo gimtinę čia mokėsi . . . Bet kuriuo atveju, jie mato, kaip čia – demokratinėje visuomenėje viskas vyksta . . . jie grįš su tuo modeliu, jie grįš pamatę tokią realybę. Už tai ir sakau, kad tam tikrais atžvilgiais, bus stipresnioji grandis. Kita vertus, ten kurie likę yra jie irgi įveikę tam tikrus sunkumus. Žmonės tobulėja įveikę sunkumus. Vaikas išmoksta vaikščioti lipdamas per slenkstį.“ (*Politikas_2, 2023 04 18*)

Kokybinio tyrimo laikotarpiu, neformaliai kalbantis su žmonėmis ar socialiniuose tinkluose stebint pasisakymus apie ukrainiečių ugdymą plačiaja prasme, buvo vis pastebima abejonių – ar tikrai mūsų – mažos tautos, kalba yra reikalinga ukrainiečiams, kurie tik laikinai gyvena Lietuvoje – tik iki kol vėl galės grįžti į savo šalį. Kalbinant tyrimo dalyvius buvo iškilę įvairiausių pasvarstymų – jei jau negalime užtikrinti jiems galimybės mokytis savo valstybinės kalbos, galbūt, vertingiau būtų mokyti

ukrainiečius anglų kalbos. Tačiau, išsigrininus Ukrainos ir Lietuvos švietimo sistemų kūrimosi etapus, galima daryti prielaidą, jog per lietuvių kalbą integruodami ukrainiečius vaikus, mes, atsižvelgdami į turimas savo šalies migrantų ugdymo alternatyvas, elgiames teisingai. O esamoje situacijoje toks integracijos kelias yra „švelnesnis“, sukeliantis mažiau atmetimo, dėl ugdymo tvarkos skirtumų, nei pavyzdžiui, aptartame Vokietijos tyrimo pavyzdyje (Mützelburg & Krawatzek, 2023), kuriuo buvo remiamasi tiek teorinėje, tiek tiriamojoje dalyje. Turint omenyje, kad Lietuvos švietimo sistema savo filosofija ir metodų pažangumu yra kažkur tarp ukrainietiško autoritarizmo ir vokiškos demokratijos, mokydami ukrainiečius lietuvių kalbos atliepiame ukrainiečių poreikius, pagal savo turimus išteklius.

6.5.3 Kaip ukrainiečius mokyti lietuvių kalbos?

Tyrimo metu kalbinti mokytojai bei ukrainiečių integracijai Lietuvoje skirtų ugdymo programų kūrėjai pasidalino savo patirtimi, kaip reikėtų mokyti ukrainiečius lietuvių kalbos. Visi kalbinti ekspertai palaiko Lietuvos Respublikos Vyriausybės priimtų sprendimų rodomą kryptį – integruoti ukrainiečius mokant juos lietuvių kalbos, tačiau, ekspertų požiūriu, itin svarbu didelį dėmesį skirti mokymo metodams. Ekspertų rekomendacijos suskirtos į tris grupes, pagal adresatus: mokyklų vadovams, mokytojams ir vykdomosios valdžios atstovams.

Rekomendacijos mokyklų vadovams

Anot, švietimo ekspertų, dažna Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose, priėmusiose ukrainiečius, pasitaikanti problema ta, kad mokinius lietuvių kalbos moko lietuvių-gimtosios kalbos mokytojas. Tokie mokytojai ne visada išmano užsienio kalbos mokymo metodikas, kadangi gimtosios kalbos ir užsienio kalbos mokymo metodai yra skirtingi. Todėl ukrainiečių atveju, **lietuvių kalbos mokyti turėtų užsienio kalbos mokytojas**. Kalbintų ekspertų manymu, tai galėtų daryti mokykloje dirbantys bet kurios užsienio kalbos mokytojai, etatuose turintys laisvų kontaktinių darbo valandų.

Kitas ekspertų įvardintas mokymo metodas, kurį aktyviau galėtų inicijuoti mokyklų vadovai – **išvykstamosios pamokos**. Jos ypač paveikios, siekiant padėti ukrainiečiams integruotis mūsų šalyje. Tokiu būdu jie iš tikrųjų pamato mūsų šalį, gali lyginti, kas pas mus kitaip, nei pas juos. Gali įgyti naujų praktiškai pritaikomų gebėjimų, padedančių šalyje jaustis saugiau (pvz., išmokti nusipirkti autobuso bilietą, geriau orientuotis mieste, etc.). Kiekvienas ukrainietis, prisiregistravęs ir lankantis Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklą, turi tokias pačias sąlygas pasinaudoti, Lietuvos švietimo sistemos suteiktomis galimybėmis edukacinėms išvykoms, kaip pvz., „Kultūros paso“ edukacinės veiklos ar antrojų mokymosi plaukti programa.

Rekomendacijos mokytojams

Tyrimo metu kalbintų mokytojų ekspertų teigimu, vaikus daug labiau motyvuoja mokytis kalbos, kai jie mato prasmę, jaučia žodžio vertę. Todėl svarbu kalbėti tiek apie Lietuvą – kad jie suprastų į

kur atvyko, kokia mūsų istorija, kuo mes išskirtiniai. Bet kartu, svarbu ir visą apie Lietuvą gautą informaciją gebėti palyginti su Ukraina. Kitaip tariant, **mokyti sugretinti Lietuvos ir Ukrainos kontekstą**, lietuviškai pasakojant apie savo šalį, jos kultūrą. Taip pat, anot mokytojų, vaikams svarbu, kad mes – lietuviai, skirtume dėmesio paminėti ne tik lietuviškas, bet ir ukrainiečių kultūrinės šventes, aptartume Ukrainai svarbias datas.

Kitas mokytojams rekomenduojamas lietuvių kalbos mokymo būdas – **imersijos metodas**. Tai mokymas, kai vaikas patenka tik į lietuviškai kalbančią aplinką ir priklausomai nuo savo kalbos mokymosi gebėjimų, „persilaužia“ per atitinkamą laiką. Mokytojų ekspertų teigimu, dažnai pakanka trijų mėnesių kalbinei adaptacijai, kai vaikas jau pradeda gana gerai suprasti kalbą šnekamuju lygiu. Šio metodo privalumas tas, kad per trumpą laiką mokinys išmoksta daugiau žodyno, nei įprastu užsienio kalbos mokymo(si) būdu. Šis mokymo būdas ypač tinkamas, mokytojams, nemokantiems jokios kalbos, kuria galėtų susikalbėti su ukrainiečiais.

Rekomendacijos vykdomosios valdžios atstovams

Didelę reikšmę kalbos mokymesi, kalbinti ekspertai skiria informacinių-komunikacinių priemonių naudojimui. Anot **interaktyvų edukacinį turinį** ukrainiečiams kūrusių specialistų, tokie įrankiai [kalbama apie interaktyvų tinklapį⁴, padėsiantį mokytis lietuvių kalbos, specialiai kurtą ukrainiečiams] migrantams gali per trumpą laiką padėti sužinoti mūsų valstybėje egzistuojančias taisykles, išmokti bazinį lietuvių kalbos žodyną, kad, esant poreikiui, galėtų paprašyti pagalbos ir žinotų kur kreiptis. Interaktyvios priemonės gali būti pritaikomos tiek pamokose, tiek ir individualiam naudojimui. Tačiau, tam, kad jau sukurtos priemonės pasiektų savo tikslinę auditoriją (mokytojus ir migrantus), reikėtų pirmiausia **užtikrinti informacijos apie juos sklaidą**, o antra, ką pastebi interaktyvaus turinio kūrėjai – **stokojama sukurtų priemonių potencialo įvertinimo iš projektą inicijavusių valstybinių institucijų**. Anot ekspertų, su mažais finansiniais ištekliais padarytas didelis darbas, lieka neišpildęs lūkesčių, nes įrankio naudotojų imtis per maža, kad būtų reikšminga vykdyti tolesnius tobulinimo darbus.

Kaip jau buvo aptarta teorinėje darbo dalyje, iki šiol Lietuva nebuvo susidūrusi su tokio didelio skaičiaus kitataučių integravimu į bendrojo ugdymo klases – tai, be abejonės, didelis iššūkis, visai mokyklos bendruomenei. Dėl to, priimdami sprendimus, dėl lietuvių kalbos mokymo, turime patys vadovautis demokratinio ugdymo principais ir kartais bandyti neįprastus ar iki šiol niekada nenaudotus metodus. Kalbinti švietimo srities ekspertai, pateikė pasiūlymus, kurie gali parodyti tinkamą kryptį, tačiau reikalingiems pokyčiams įgyvendinti, pačios mokyklos turi rasti drąsos ir tikėjimo daryti sprendimus, jų manymu, tinkamiausius konkrečioje situacijoje.

⁴https://vieningidrauge.multimediamark.lt/?fbclid=IwAR28s6YaiOtRC1Rb1zy1uvi4_fOF6rRbXWYwSqmSzwnRBOyS65KKYRd-lrM

Diskusija

Šiame darbe, tiek teorinėje dalyje, tiek interviu metu iškilo nemažai tolesnės diskusijos vertų klausimų. Pradedant nuo to, kad tyrime buvo vertinama tik Lietuvos ekspertų pozicija, todėl negalime pilnai atsakyti kiek gimtoji kalba migracijoje yra svarbi patiems ukrainiečiams. Atsižvelgiant į šią diskusiją darbe pažymėtus gimtosios ukrainiečių ir gimtosios rusų kalbos vartojimo principus, toliau būtų reikšminga tirti pačių ukrainiečių požiūrį gimtosios kalbos klausimu ir kaip jie patys išgyvena gimtosios kalbos virsmą tiek Ukrainoje, tiek migracijoje. Toks tyrimas turi potencialo virsti ir pedagoginės antropologijos pobūdžio darbu, siekiant išsiaiškinti, ką išgyvena gimtosios rusų kalbos ukrainiečiai, Lietuvoje pasirinkę mokytis privačiose ukrainiečių mokyklose. Kokį santykį šie mokiniai kuria su Lietuva ir kaip lietuviybė „konkuruoja“ su ukrainiškumu. Taip pat, įdomu toliau tyrinėti politinį ukrainiečių vartojamos kalbos pasirinkimą. Kaip rusų / ukrainiečių kalbas vertina patys Lietuvoje gyvenantys ukrainiečiai ir kaip, atitinkamai, mes – lietuviai vertiname, kuri kalba yra „teisinga“ ir / ar „neteisinga“.

Antropologinio pobūdžio klausimų iškyla ir kalbant apie rusų tautinės mažumos mokyklose besimokančius ukrainiečius, kai, viena vertus, galima teigti, jog toks sprendimas rusų gimtosios kalbos ukrainiečiams buvo palankiausias, kita vertus, daliai tyrimo metu kalbintų ekspertų, toks ukrainiečių mokymas sukėlė abejonių. Ekspertų manymu, nuėjome lengviausiu keliu, užpildydami laisvas mokymosi vietas rusų tautinės mažumos mokyklose, o vėliau, patys kritiškai vertiname rusakalbius ukrainiečius Lietuvos gatvėse.

Pagrindiniai tyrimo ribotumai yra situacijos naujumas ir neapibrėžtumas, kai negalime numatyti nei Ukrainos, kaip valstybės ateities, nei ukrainiečių atvykusių į Lietuvą ketinimų. Jei karo pradžioje dauguma tikėjosi greitos karo pabaigos, o ukrainiečiai laukė galimybės kuo greičiau grįžti į gimtinę, dabar, vis daugiau ukrainiečių įsitvirtina migracijos šalyse. Tikėtina, kad šiuo metu atlikus ukrainiečių ketinimų tyrimą, jau didesnė procentinė dalis jų svarstytų likti migracijos šalyse. Todėl, vertinant iš šios perspektyvos, skatindami juos mokytis lietuviškai, didiname tikimybę, kad jie liks gyventi Lietuvoje. Tačiau, nepriklausomai nuo šio tyrimo metu pateiktų išvalgų, negalime vienareikšmiškai teigti, jog visiems į Lietuvą atvykusiems ukrainiečiams būtina mokytis lietuvių kalbos.

Labiliausiai lietuvių kalba svarbi tiems, kurie dėl „palankių“ aplinkybių linkę sieti savo ateitį su mūsų šalimi, čia integruotis ir tik svarstyti galimybę kažkada ateityje grįžti į Ukrainą. Į šią kategoriją patenka asmenys, kurie dėl Ukrainoje vykdytų karinių veiksmų prarado savo namus, artimuosius. Taip pat, daug didesnį aktualumą mokytis lietuvių kalbos turi mažamečius vaikus (ikimokyklinio arba pradinio mokyklinio amžiaus) auginančios šeimos. Kadangi, kaip aprašyta teorinėje dalyje, mažamečiai vaikai yra lengvai prisitaikantys gyventi naujoje aplinkoje ir imlesni kalbos mokymuisi. Natūralu, kad tokios šeimos, praėjus keleriems metams, gali kitaip vertinti

susidariusią galimybę grįžti namo ir vengti vėl „nuo nulio“ kurti savo šeimos gerovę nuniokotoje gimtinėje.

Tačiau, yra ir kita ukrainiečių kategorija – vyresniųjų (pagrindinio ir vidurinio mokyklinio amžiaus) klasių moksleiviai. Tokie mokiniai, mūsų šalyje galimai susiduria su kalbiniu konfliktu, nes tam, kad jie galėtų gauti lietuvišką mokyklos baigimo atestatą, jie privalo išlaikyti lietuvių kalbos egzaminą. Tačiau kai kurie neturi galimybės per turimą laiką pakankamai gerai išmokti lietuvių kalbos. Tyrimo metu kalbinti švietimo ekspertai pastebi, jog lietuvių kalba yra sunki, o egzaminų reikalavimai kartais pernelyg sudėtingi net gimtakalbiams lietuviams. Jeigu mes vertintume lietuvių kalbos *komunikacinę vertę* (teorinėje dalyje aprašyta, remiantis Calvet), ji yra gana menka – lietuviškai susikalbėti galime tik Lietuvoje. Kita vertus, lietuviams tai nesudaro sunkumų, nes mūsų šalies mokiniai gana gerai moka anglų kalbą, o mokyklose turime pakankamai anglų kalbos mokytojų. Lietuviai mokiniai, mokydamiesi anglų kalbos praplečia savo tolesnes akademines perspektyvas, turėdami galimybę rinktis studijas užsienio šalių universitetų tarptautinėse programose. Kalbant apie vyresniųjų klasių ukrainiečius, gali susidaryti įspūdis, kad mes tarsi šiek tiek „įkaliname“ ukrainiečius Lietuvoje, nors „saviškiams“ suteikiame visas galimybes keliauti į Europą. Anglų kalbos komunikacinė vertė be abejonės yra aukštesnė nei lietuvių, nes lietuviškai mes galime susikalbėti tik Lietuvoje, o angliškai beveik bet kur Europoje, įskaitant ir Lietuvą. Todėl, žiūrint iš vyresniųjų klasių ukrainiečių perspektyvos, vertėtų paanalizuoti anglų ir lietuvių kalbos mokymosi vertę.

Kitas anglų kalbos privalumas ukrainiečiams – apsaugojimas nuo prorusiškumo. Darbe buvo aptarta lietuvių kalbos mokymosi svarba, siekiant atitraukti ukrainiečius nuo rusų kalba skaitomos ar socialinėse medijose matomos informacijos, bet anglų kalba informacijos prieinamumas yra žymiai didesnis. Mes patys skaitome vakarietišką spaudą anglų kalba, taip formuodami savo autentišką požiūrį į pasaulinio masto įvykius. O Ukrainoje vykstantis karas yra vienas iš tokių. Todėl kyla abejonė ar mes šioje situacijoje elgiamės teisingai, siekdami, kad visi Lietuvoje gyvenantys ukrainiečiai, nepriklausomai nuo jų ketinimų, išmoktų lietuvių kalbą.

Nepaisant to, jog kalbintų Lietuvos švietimo ekspertų patirtis rodo, jog kai kurie migrantai sistemingai mokydamiesi lietuvių kalbos kartais, net lyginant su lietuviais, gali pasiekti geresnių rezultatų lietuvių kalbos egzaminuose, dalis migrantų, vis dėl to, susiduria su sunkumais ir yra didelė dalis egzamino neišlaikančių. Ekspertų dažnai pateikiamas pavyzdys buvo žemesni tautinių mažumų mokyklų mokinių egzaminų rezultatai, kuriuos patvirtina ir Vilkienės (Vilkienė, 2019) tyrimo išvados, kai lietuvių kalbos žodyno ribotumas dažnai yra kliūtis tautinių mažumų mokiniams, laikant lietuvių kalbos egzaminą. Vadinasi, ukrainiečiams šiuo atveju sudarome nepalankias sąlygas, tokiu būdu „programuodami“ juos toliau rinktis paprastesnius prisitaikymo mūsų šalyje kelius, kai dalis jų

tiesiog imasi darbų, kuriems nėra būtinas mokyklinis išsilavinimas, kaip pvz., darbas statybų sektoriuje ar pavežėjimo paslaugų teikimas.

Tyrimo laikotarpiu analizuojant informaciją spaudoje, socialiniuose tinkluose buvo gana aiškiai pastebimas dalies lietuvių priešiškusis ukrainiečiams, savo požiūrį grindžiant tuo, kad atvykę ukrainiečiai atima iš lietuvių darbus, savo paslaugas siūlydami už mažesnę atlygį. Kita vertus, girdisi ir nusiskundimų lyg viską atiduodame ukrainiečiams, o apie „savus“ pamirštame. Kai kuriuose pasisakymuose jaučiamas ambivalentiškas požiūris, kai oficialiai teigiama apie geros valios intencijas, suteikiant darbo vietą ukrainiečiui, tačiau jam mokamas užmokestis už darbą – mažesnis nei būtų mokamas lietuviui. Vadinasi, kai kur lietuviai linkę pasinaudoti ukrainiečių pažeidžiamumu. Ir čia išryškėja dar vienas opus klausimas – kiek mūsų šalies piliečiai yra priimančios užsieniečius į savo bendruomenes, kiek mes esame atviri ir palaikantys. Galbūt, sparčiai didėjant migracijos skaičiams Lietuvoje, turėtume ieškoti būdų, kaip formuoti palankesnę dalies mūsų šalies piliečių požiūrį į kitataučius, kad migrantai nebūtų vertinami, kaip grėsmė lietuviams.

Tai, kad mūsų šalyje ukrainiečių ugdymas vykdomas ne visai priimtinu jiems būdu, įrodo ir didelis šalies mokyklose neprisiregistravusių mokyklinio amžiaus vaikų skaičius (tyrimo laikotarpiu – apie 56 proc.). Tyrimo metu kalbinti ekspertai pastebi, jog neretai reikia įdėti nemažai pastangų, siekiant „prisivilioti“ ukrainiečių vaikus į mokyklas. Kadangi į Lietuvą daugiausia atvykusios mamos su vaikais, o vyresnieji šeimos vaikai, dažnu atveju, renkasi padėti mamai buityje su brolių ir / ar sesių priežiūra, kol mama dirba ir bando aprūpinti šeimą. Tai, vėlgi, ta pati jau anksčiau aptarta pažeidžiamiausia amžiaus grupė – vyresniųjų klasių mokiniai, kurių išsilavinimas sutrikdomas esamų gyvenimo aplinkybių, taip užkertant kelią jiems kurti kokybiškesnę ateitį sau, dažnu atveju mūsų šalyje renkantis tik žemos kvalifikacijos darbus. Todėl didelį Lietuvos mokyklų nelankančių ukrainiečių skaičių vertėtų labiau paanalizuoti, ieškant atsakymų, kaip vaikus pritraukti į ugdymo įstaigas, taip užtikrinant kokybišką integraciją šalyje.

Siekiant atsakyti ar Lietuvoje priimti formalūs ukrainiečių ugdymo sprendimai buvo tinkamai įgyvendinami ugdymo įstaigose, ar ukrainiečiai jautėsi teisingai priimti į sistemą, svarbu būtų panagrinėti ir pačių ukrainiečių, besimokančių lietuviškose mokyklose požiūrį į jose vykdomą ugdymą. Šiame darbe aptartas Vokietijos mokyklose vykdytas ukrainiečių tyrimas iki galo neatspindi Lietuvos mokyklų situacijos, nes lietuviškos mokyklos demokratiškėjimas vyko lėtesniais žingsniais, nei vokiškos. Todėl galima daryti prielaidą, kad mūsų švietimo sistema yra kažkur tarp vokiškos ir ukrainietiškos tvarkos. Kalbinant ukrainiečius būtų galima įsivertinti kur šiandien esame mes – arčiau Vokietijos, ar vis dar arčiau ukrainietiško ugdymo.

Apibendrinant, vertėtų pripažinti, kad iki 2021 m. prasidėjusių migracijos srautų, Lietuvos švietimo sistema nebuvo pakankamai pasiruošusi didelių skaičių migrantų integracijai į ugdymo įstaigas. Todėl, teko daryti skubotus, galbūt, ne visada pakankamai išdiskutuotus sprendimus. Tačiau,

vertinant valstybės mastu, mes vis dar esame pirminiame migrantų ugdymo etape, kai taisyklės tik kuriamos, jas taikant, vertinant ir keičiant. Švietimo sistemoje priimtų sprendimų rezultatai išryškėja praėjus ne vieneriems metams, todėl pradiniam aktyvios migracijos etape svarbu šiai temai skirti pakankamai dėmesio, kad padėtume tvirtą pagrindą ateities šalies migracijos politikai.

Išvados

Analizuojant, Lietuvoje esančių Ukrainos karo pabėgėlių ugdymo(si) mūsų mokyklose galimybes, neįmanoma atsiriboti nuo vertybinių ir emocinių klausimų aptarimo. Nepaisant to, kad mūsų šalies švietimo sistema sudaro sąlygas jiems integruotis, dalis ukrainiečių neišvengiamai susiduria su vertybiniais konfliktais – dalis iš jų vengia mokytis lietuviškose mokyklose (*izoliavęsi*), nes vis dar tikisi, kad karas tuoj pasibaigs; kiti – renkasi mokytis rusų tautinės mažumos mokyklose, siekdami tęsti ugdymą, bet išgyvendami tam tikrą kaltę, o kai kuriais atvejais ir priešišumą iš rusakalbės bendruomenės.

Pastebima, kad motyvacijos mokytis naujos kalbos migracijoje stygius, dažniau jaučiamas tarp tų asmenų, kurie savo šalį buvo priversti palikti skubotai, ne savo noru. Ieškant atsakymo į klausimą, kiek Lietuvoje ukrainiečiams būtina mokėti lietuviškai, kai jie nesunkiai gali susikalbėti rusų kalba, svarbu pirmiausia žinoti mūsų ir pačių ukrainiečių tikslus. Darbe aptartos Lietuvoje egzistuojančių tautinių mažumų piliečių valstybinės kalbos spragos, yra svarus įrodymas, jog siekiant pilnavertiškai adaptuotis šalyje, valstybinė kalba yra svarbi.

Mes, kaip Ukrainai draugiška valstybė, padarėme daug išlygų, siekdami užtikrinti ne tik mokyklinio amžiaus asmenų tęstinį ugdymą, bet ir į švietimo sistemą priimdami atvykusius Ukrainos mokytojus. Tačiau, remiantis mūsų mokyklose prisiregistravusių ukrainiečių statistika, atrodo, kad dalis ukrainiečių vis dar nėra pasiruošę priimti Lietuvos siūlomo integracijos kelio. Jeigu siekiame, kad ukrainiečiai neliktų mūsų šalies paraštėse, turime mokyti juos lietuvių kalbos ir tokiu būdu, tam tikra prasme, nuspręsti kas ukrainiečiams, gyvenantiems mūsų šalyje, yra geriau. Bet mūsų atsakomybė tai daryti teisingai, nesudarant spaudimo – komunikuojant apie tai, kad nesiekiame jų asimiliuoti su Lietuva, bet tikimės iš jų pastangos integruotis su pagarba mūsų šaliai, jos kalbai ir kultūrai. O siekdami neatgrasyti migrantų nuo lietuvių kalbos mokymosi, turėtume sudaryti jiems palankesnę mokymosi planą, peržvelgiant kai kurias egzaminų taisykles, kurios net patiems lietuviams būna per sunkiai įveikiamos.

Kitas svarbus momentas, aktualus migracijoje mokantis naujos kalbos – pirmieji kalbiniai kontaktai migracijos šalyje. Natūralu, kad prasidėjus karui su pirmosiomis ukrainiečių migrantų bangomis bendravome rusų kalba. Mūsų tikslas buvo kuo greičiau ir paprasčiau suteikti visą jiems reikiamą informaciją ir pagalbą. Kita vertus, svarbu pastebėti, kaip mes patys su ukrainiečiais Lietuvoje elgiamės toliau – skatiname mokytis kalbėdami su jais lietuviškai, ar toliau renkamės paprastesnį susikalbėjimo kelią – rusų kalba, tokiu būdu palikdami juos izoliuotose rusakalbėse bendruomenėse. Reikia suprasti ir tai, kad žmonės patyrę karo traumą, ne visada gali priimti racionalius sprendimus, todėl negalime skirstyti ukrainiečių, pagal tai kokia kalba jie bendrauja. *Prisitaikiusieji* mokytis rusų tautinės mažumos mokyklose – nebūtinai prorusiški, bet gali tokiais tapti, jei mes patalpinę juos į netinkamą terpę patys nedėsime pakankamai pastangų juos integruojant.

Siekdami, kad ukrainiečiai Lietuvoje jaustųsi saugiai ir galėtų įsitvirtinti, kaip pilnateisiai piliečiai, turime ieškoti būdų pritraukti į bendrojo ugdymo įstaigas didelę dalį į Lietuvą atvykusių, bet save izoliavusių mokinių.

Kalbant apie gimtosios kalbos mokymosi svarbą, vertinant ukrainiečių situaciją, susiduriama su moraliniu klausimu. Nepaisant to, kad darbe atsiskleidžia svarbūs gimtosios kalbos mokymosi privalumai tiek akademiniam pasiekimams, tiek neurofiziologinei, socioemocinei ir kognityvinei raidai, Lietuva neužtikrina galimybių ukrainiečiams mokytis jų gimtąja kalba. Pirmiausia dėl to, kad didelei daliai atvykusių ukrainiečių gimtoji kalba yra rusų kalba ir tai patys ukrainiečiai įvardina kaip priešą kalbą. O antra, pati Ukraina yra sprendimo – kas yra jų šalies gimtoji kalba, procese ir dalis ukrainiečių principingai renkasi nekalbėti rusiškai, nepaisant to, kad kartais tai kalba, kurią jie moka geriausiai. Šis procesas, kartu su karo eiga, pačioje Ukrainoje yra tik prasidėjęs, todėl tyrimo metu atsiskleidė pagrindinis gimtosios kalbos konfliktas, kuriame Lietuva turi aiškią savo principinę poziciją – mes palaikome Ukrainos valstybinės kalbos, bet ne gimtosios kalbos, stiprinimo iniciatyvą. Tyrimo metu kalbinti švietimo sistemos atstovai vienareikšmiškai palaiko ukrainiečių kalbos mokymąsi, o Lietuva, kiek galėdama, pagal turimus resursus stengiasi sudaryti tam sąlygas. Bet tam, Lietuvoje gyvenantys ukrainiečiai turi mokytis mūsų bendrojo ugdymo mokyklose. Laikydami šios idėjos, turime pareigą komunikuoti savo valstybės poziciją taip, kad kuo didesnė dalis kalbos *nesureikšminančių, prisitaikiusiųjų* mokytis rusų kalbos mokyklose ar save *izoliavusiųjų* ukrainiečių Lietuvoje, pereitų į *pasirinkusiųjų* kategoriją.

Pasirinkti mokytis kalbėti ukrainietišškai Lietuvoje, nepriklausomai nuo visų mūsų šalies ribotumų, svarbu ir asmens tautinio-kultūrinio tapatumo išsaugojimui. Tačiau migravusių ukrainiečių atveju, asmens kultūrinis ir etnis identitetas, kalbos atžvilgiu, kuriasi kitoje šalyje. Ir čia mūsų valstybė, menkai gali padėti jiems saugant savo etninę aplinką, nes Lietuvoje iki atvykstant Ukrainos karo pabėgėliams, ukrainiečių bendruomenės nebuvo. Tačiau, skatindami juos mokytis lietuviškai, mes sukuriame palankias sąlygas integracijai mūsų šalyje, su galimybe jiems išsaugoti savo tautinį-kultūrinį tapatumą, kuriant draugystę su panašią istorinę patirtį išgyvenusia šalimi. Mokydami lietuvių kalbos, mes atstovaujame ne tik savo šalį, bet ir vakarietiškos ugdymo kultūros principus. O, šiuo atveju, mūsų šalies mokytojai – demokratijos nešėjai, padėsiantys ukrainiečiams perduoti šališką mūsų ugdymo požiūrį, kuris, mūsų tikėjimu, yra teisingas. Todėl, galima sakyti, kad vedami mūsų šalies švietimo resursų ribotumų, tam tikra prasme, ukrainiečiams savo ugdymo įstaigose vykdome socialinę-kultūrinę reprodukciją, skatindami juos perimti mūsų šalyje vyraujančias švietimo taisykles.

Užbaigiant svarbu paminėti, kad nepriklausomai nuo to, kiek tęsis karas, Ukraina jau nebebus ta pati šalis, iš kurios išvyko dabartiniai karo pabėgėliai. Dalis iš jų, priklausomai nuo to, kaip jiems pavyks įsitvirtinti, gali pasirinkti toliau gyventi juos priėmusiose šalyse, tame tarpe ir

Lietuvoje. Kiti – grįš į gimtinę, bet grįš jau kitokie, nes pagyvenę „už ukrainietiškos sistemos sienų“ jie bus pamatę naują valstybės modelį ir (galbūt) patikėję, kad ir Ukrainoje gali būti kitaip. Lietuva yra artima Ukrainai savo okupacijos patirtimi, todėl kai kurie mūsų šalies sprendimai gali atrodyti subjektyvūs. Tačiau, dėl tos pačios patirties, esame empatiškesni Ukrainos atvejui, lyginant su kitomis Vakarų valstybėmis, kurios neišgyveno okupacijos patirties. Todėl priimdami ukrainiečius į savo ugdymo įstaigas, turime galimybę palaipsniui, be papildomo streso, padėti ukrainiečiams priartėti prie demokratinio mąstymo. Tokiu būdu, siekdami, kad jie mūsų šalyje jaustųsi bičiuliais, o ne svetimšaliais, o nusprendę išvykti, išsivežtų ir dalį europietiško požiūrio, kuris kurs vertę tolesnėje mūsų šalių draugystėje.

Šaltiniai

- Agirdag, O., Vanlaar, G. (2016). Does more exposure to the language of instruction lead to higher academic achievement? A cross-national examination. *International Journal of Bilingualism*, 22(1). <https://doi.org/10.1177/136700691665871>
- Baldwin, J. M. (1906). *Mental Development in the Child and the Race: Methods and processes*. New York: The Macmillan Company. (Original work published 1895)
- Bhugra D., Ayonrinde O. (2004). Depression in migrants and ethnic minorities. *Advances in Psychiatric Treatment*, 10(1), 13–17. <https://doi.org/10.1192/apt.10.1.13>
- Blumer, H. (1984). *Symbolic Interactionism: Perspectives and Method*. University of California Press. (Original work published 1969)
- BNS (2012 m. rugpjūčio 10 d.). *Ukrainoje įsigaliojo įstatymas dėl kalbų politikos*. 15min.lt https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/ukrainoje-isigaliojo-istatymas-del-kalbu-politikos-57-240612?utm_medium=copied
- BNS (2019 m. balandžio 25 d.). *Ukrainos parlamentas nusprendė: ukrainiečių kalba – vienintelė valstybinė kalba*. LRT.lt <https://www.lrt.lt/naujienos/pasulyje/6/1052354/ukrainos-parlamentas-nusprende-ukrainieciu-kalba-vienintele-valstybine-kalba>
- Bochner, S. (2016). *Cultures in Contact: Studies in Cross-Cultural Interaction*. Pergamon <https://ereader.perlego.com/1/book/1898365/5> (Original work published 1982)
- Bourdieu, P. (1977). The Economics of Linguistic Exchanges. *Social Science Information*, 16(6), 645–668. <https://doi.org/10.1177/053901847701600601>
- Bourdieu, P., Passeron, J. C. (1990). *Reproduction in Education, Society and Culture*. Sage Publications. (Original work published 1977)
- Cavanaugh, J. R. (2020). Language ideology revisited. *De Gruyter Mouton*, 263, 51-57. <https://doi.org/10.1515/ijsl-2020-2082>
- Collier, V. P. (1987). *Age and Rate of Acquisition of Second Language for Academic Purposes*. <https://doi.org/10.2307/3586986>
- Cooley, C. H. (2017). *Human Nature and the Social Order*. Routledge (Taylor & Francis Group). https://www.perlego.com/book/1610883/human-nature-and-the-social-order-pdf?queryID=c31a66e590ae6534f8a13d3d3307bba2&index=prod_BOOKS&gridPosition=1 (Original work published 1983)
- Cummins, J. (2001). Bilingual Children's Mother Tongue: Why is it important for education? *Sprogforum*, 19, 15-20.
- Davis, A. (2017 m. spalio 12 d.). *There are about 400,000 refugee kids in Germany. Educating them is a national task*. TheWorld.com. <https://theworld.org/stories/2017-10-12/there-are-about-400000-refugee-kids-germany-educating-them-national-task>

Denber, R. (2022 m. sausio 19 d.). *New Language Requirement Raises Concerns in Ukraine: The Law Needs Safeguards to Protect Minorities' Language Rights*. HRW.org <https://www.hrw.org/news/2022/01/19/new-language-requirement-raises-concerns-ukraine>

Denzin, N. K. (2008). *Symbolic Interactionism and Cultural Studies: The Politics of Interpretation*. Blackwell. <https://ereader.perlego.com/1/book/2776665/1> (Originalas publikuotas 1992 m.)

Dewey, J. (1896). The Reflex Arc Concept in Psychology. *Psychological Review*, 3(4), 357–370. <https://doi.org/10.1037/h0070405>

Eurostat. (2022). *Migration and migrant population statistics*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics#Migrant_population:_23.8_million_non-EU_citizens_living_in_the_EU_on_1_January_2022

Grosjean, F. (2012). *Bilingual: Life and Reality*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/9780674056459>

Gudanavičienė, E., Hilbig, I., Jakaitė-Bulbukienė, K., Ramonienė, M., Vaisėtaitė, E. & Vilkienė, L. (2019). *Emigrantai: kalba ir tapatybė II. Keturi sociolingvistiniai portretai*. Vilniaus universiteto leidykla.

Jenks, C. (2003). *Cultural Reproduction*. Routledge: Taylor & Francis e-Library. <https://ereader.perlego.com/1/book/1620483/0> (Original work published 1993)

Jungtinių Tautų Organizacija. (1951). *Konvencija dėl pabėgėlių statuso*. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.32581>

Jungtinių Tautų Organizacija. (1967). *Protokolas dėl pabėgėlio statuso*. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/944fa060699811e5b316b7e07d98304b?jfwid=73ody04hz>

Kilpi-Jakonen, E., Alisaari, J. (2022). *Language Choices at Home and Their Relationship With Educational Outcomes, With a Special Focus on Children With Origins in Former Yugoslavia and Turkey in Six European Countries*. National Library of Medicine. <https://doi.org/10.3389/fsoc.2022.841847>

Kinkartz, S. (2022 m. gruodžio 15 d.). Ukrainian refugee kids face a challenge in German schools. DW.com. <https://www.dw.com/en/ukrainian-refugee-kids-face-a-challenge-in-german-schools/a-64109244>

Kirmayer, L. J., Narasiah, L., Munoz, M., Rashid, M., Ryder, A. G., Guzder, J., Hassan, G., Rousseau, C. & Pottie, K. (2011). Common mental health problems in immigrants and refugees: General approach in primary care. *Canadian Medical Association Journal*, 183(12), 959-967. doi: 10.1503/cmaj.090292

Koda, K. (2005). *Insights into second language reading: A cross-linguistic approach*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139524841>

Kurkov, A. (2022 m. liepos 15 d.). *Ukrainoje rusų kalba dabar yra „priešo kalba“*. Šiaurės Atėnai. <http://www.satenai.lt/2022/07/15/ukrainoje-rusu-kalba-dabar-yra-prieso-kalba>

Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties Nr. IX-2206, 2023-05-03–2023-06-30 galiojanti suvestinė redakcija (2023). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.232378/asr> (Pirmą kartą priimtas 2004)

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas Nr. I-1489, 2023-04-01–2023-06-30 galiojanti suvestinė redakcija (2023). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/asr> (Pirmą kartą priimtas 1991)

Maza, C. (2023 m. sausio 24 d.). *In Poland, refugees confront tough choices as the school year starts*. Heinrich Böll Stiftung. <https://us.boell.org/en/2023/01/24/poland-refugees-confront-tough-choices-school-year-starts>

Mead, G. H. (1918). *The Psychology of Punitive Justice*. *American Journal of Sociology*, 23(5), 577–602. <https://doi.org/10.1086/212795>

Mead, G. H. (1972). *Mind, Self and Society*. Edited and with an introduction by Charles W. Morris. The University of Chicago Press. <http://tankona.free.fr/mead1934.pdf> (Original work published 1934)

Mead, G. H., Morris, C. W., Brewster, J. M., Dunham, A. M. & Miller, D. L. (1938). *The Philosophy of the Act*. The University of Chicago Press. <https://archive.org/details/philosophyofact00meadrich>

Méndez, M. T. (2011). *What Kind of Values Do Languages Have? Means of Communication and Cultural Heritage*. *Redescriptions. Yearbook of Political Thought, Conceptual History and Feminist Theory*, 15(1), 171–184. <http://doi.org/10.7227/R.15.1.9>

Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. (2022). *Migracijos metraštis*. <https://infogram.com/2022-m-migracijos-metrastis-1h7k23089d9jv2x?live>

Mützelburg, I., Krawatzek, F. (2023). *Education and Displacement: Ukrainian Families in Germany*. Centre for East European and International Studies (ZOiS) gGmbH <https://www.zois-berlin.de/en/publications/zois-report/education-and-displacement-ukrainian-families-in-germany>

NMPT (2015). *Nacionalinių mokinių pasiekimų tyrimų atviros duomenų bazės, 2015 m. NMPP 8 klasė*. https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2021/11/NT2015_8kl_mokiniai_1.sav_.zip

Noormohamadi, R. (2008). *Mother Tongue, a Necessary Step to Intellectual Development*. *Pan-Pacific Association of Applied Linguistics*, 12(2), 25-36. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ921016.pdf>

NŠA. (2021). *Lietuvių kalbos pagal kalbos mokėjimo lygius (A1–B2) bendrosios programos projektas*. Lietuvių kalbos pagal lygius (A1-B2) BP projektas_2021-08-16.pdf (emokykla.lt)

Olberg, K. (2006). Cultural Shock: Adjustment to New Cultural Environments. *Curare*, 29 (2+3), 142-146. http://culturaladjustment.weebly.com/uploads/7/5/4/8/7548819/culture_shock_oberg.pdf (Original work published 1960)

Ortega, M. P. (2023 m. kovo 14 d.). The situation of Ukrainian refugee children in Poland. Humanium. <https://www.humanium.org/en/the-situation-of-ukrainian-refugee-children-in-poland/>

OSP (2023a). *Bendrojo ugdymo mokyklos pagal mokymo kalbas ir mokiniai pagal mokymosi kalbą*. <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=723cb154-4300-4981-969f-4b9114886961#/>

OSP. (2023). *Karo pabėgėliai iš Ukrainos*. <https://osp.stat.gov.lt/ukraine-dashboards>

PCPM (2023 m. vasario 21 d.). *Why do Ukrainian children need an Education Center in Poland*. Reliefweb.int <https://reliefweb.int/report/poland/why-do-ukrainian-children-need-education-center-poland>

Plessis, S. D. (2008). *Talk your child clever*. https://www.streetdirectory.com/travel_guide/7463/parenting/talk_your_child_clever.html

Reck, A. J. (1963). The Philosophy of George Herbert Mead (1863-1931). *Philosophy Documentation Centre*. [https://www.pdcnet.org/8525737F00589164/file/C125737F0061DD8EC125756D0060BA71/\\$FILE/tulane_1963_0012_0000_0005_0051.pdf](https://www.pdcnet.org/8525737F00589164/file/C125737F0061DD8EC125756D0060BA71/$FILE/tulane_1963_0012_0000_0005_0051.pdf)

Richmond, P. G. (2007). *An introduction to Piaget*. Routledge. https://ereader.perlego.com/1/book/1674654/3?element_originalid=page_iv (Original work published 1970)

Rupšienė, L. (2007). Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija. Klaipėdos universitetas.

Schick, B., de Villiers, J., de Villiers, P. & Hoffmeister B. (2002). Theory of Mind: Language and Cognition in Deaf Children. *The ASHA Leader*, 22(7). <https://doi.org/10.1044/leader.FTR1.07222002.6>

ŠMSM (2021). *2021-2022 ir 2022-2023 mokslo metų pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrieji ugdymo planai*. Nacionalinė švietimo agentūra.

ŠMSM. (2006). Lietuvos kalbų mokymo politikos aprašas. Švietimo aprūpinimo centras. https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/Archyvas/Lt_kalbos_politika/kalbu_politika_internetui.pdf

ŠMSM. (2023). *Naudingos nuorodos Lietuvos mokykloms: Ukrainiečių vaikų ugdymas 2022–2023 mokslo metais*. <https://smsm.lrv.lt/lt/informacija-del-karo-pabegeliu-is-ukrainos/naudingos-nuorodos-lietuvos-mokykloms>

TWB (2022 m. kovo mėn.). *Language data for Ukraine*. Translators without borders. <https://translatorswithoutborders.org/language-data-for-ukraine>

UNESCO (2022). Poland's education responses to the influx of Ukrainian students. https://www.unesco.org/en/articles/polands-education-responses-influx-ukrainian-students?TSPD_101_R0=080713870fab2000a82f2ddd39fc7fbbd2aa5c04c656a56258206c0ce87709f991b553927e96541a0822e6d33d143000e2d2e2f1d97df35dddad6cb34b588bb09f184ce06010c3acc a88e9ab2dc804dc91503bbff733baeacbbb5c67fa5cafad

UNHCR. (2023). *Ukraine refugee situation*. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

UNHCR. (2023a). *Lives on hold: intentions and perspectives of refugees from Ukraine*. Regional intentions report #3. UNHCR Regional Bureau for Europe.

UNICEF (2023). *Europe and Central Asia Region (ECAR) and Ukraine. Ukraine And Refugee Response. One Year of Response Consolidated Humanitarian Situation Report*. [https://www.unicef.org/media/135141/file/ECAR-Humanitarian-SitRep-\(One-Year-of-Refugee-Response\)24-Feb-2023.pdf](https://www.unicef.org/media/135141/file/ECAR-Humanitarian-SitRep-(One-Year-of-Refugee-Response)24-Feb-2023.pdf)

UNICEF. (2022). *Child displacement: Worldwide, about 36.5 million children had been displaced as consequence of conflict and violence as of the end of 2021*. <https://data.unicef.org/topic/child-migration-and-displacement/displacement/>

Vaicekauskienė, V., Ruškus, J., Jonynienė, V., Želvys, R., Bacys, V., Simonaitienė, B., Murauskas, A., Targamadžė, V., Jovaišas, K. & Dudulytė, A. (2013). Geros mokyklos koncepcija. http://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2015/08/GM_koncepcija_11-121-V.V..pdf

Vatican News. (2023). *Popiežius: teisėta ir saugi migracija naudinga visiems*. [Vaticannews.va https://www.vaticannews.va/lt/popiezius/news/2023-03/popiezius-teiseta-ir-saugi-migracija-naudinga-visiems.html](https://www.vaticannews.va/lt/popiezius/news/2023-03/popiezius-teiseta-ir-saugi-migracija-naudinga-visiems.html)

VLE (2023). *Integracija*. <https://www.vle.lt/straipsnis/integracija/>

VSAT. (2023). *Neteisėtos migracijos stebėseną (nuo 2021-01-01)*. <https://ls-osp-sdg.maps.arcgis.com/apps/dashboards/9b0a008b1fff41a88c5efcc61a876be2>

Walker, S. (2022 m. birželio 4 d.). *Enemy tongue: eastern Ukrainians reject their Russian birth language*. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2022/jun/04/enemy-tongue-eastern-ukrainians-reject-their-russian-birth-language>

Westcott, H., Vazquez Maggio, L. (2016). *Friendship, humour and non-native language: Emotions and experiences of professional migrants to Australia*. Routledge: Taylor & Francis Group. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2015.1064764>

Wood, D. (2010). *How children think and learn: The Social Contexts of Cognitive Development*. Blackwell Publishers. <https://ereader.perlego.com/1/book/2761851/6>
(Original work published 1998)

Priedai

Priedas 1

Rekomendacijos, parengtos „Vilniaus kunigaikščio Gedimino progimnazijos“ mokytojų ir administracijos darbuotojų (dokumentas gautas el. paštu iš progimnazijos administracijos)

UKRAINIEČIŲ VAIKŲ PRIĖMIMAS Į BENDROJO UGDYMO MOKYKLAS, KAI MOKINIAI INTEGRUOJAMI Į BENDRAS KLASES

Praktiniai patarimai mokykloms, siekiant:

užtikrinti gerą vaiko savijautą;

išsaugoti vaiko, kaip Ukrainos piliečio, identitetą.

Priėmimas (1-3 dienos)

- Mokykloje su pedagogais ir vaikais pasikalbama ir susitariama, kad reikės dirbti truputį daugiau ir sudėtingiau, nes turėsime mokytis nuo karo nukentėjusius vaikus.
- Vaikas priimamas į tėvų ar globėjų prašomą klasę pagal jų deklaruojamus gebėjimus.
- Priklausomai nuo to, kokią kalbą: rusų, anglų ar vokiečių vaikas geriau supranta, klasės draugai tampa naujo mokinio mentorais.
- Psichologas, auklėtojas bei pagalbos vaikui specialistas išsiaiškina vaiko poreikius: kokių mokymosi priemonių reikia, koks IT prietaisų, rūbų poreikis. Organizuoja trūkstančių daiktų įsigijimą. Sudaromos sąlygos nemokamai maitintis mokykloje.

Socializacija (14-20 dienų)

Pirmąsias dienas vaikas tik iš dalies dalyvauja pamokose. Jis supažindinamas su mokykla, su galimybėmis ugdytis pačiam, su mokykloje veikiančiomis neformaliomis ugdymosi veiklomis.

Ugdomosios veiklos pamokose pradedamos nuo dalykų, kuriuos vaikas labiausiai mėgsta ir mokytojui paprasčiausia suteikti žinių ar nurodyti mokymosi platformas. Mokiniui priskiriami mokytojo padėjėjai, geriausia, jei tai ukrainiečiai pedagogai, studentai. Žmones galima įdarbinti formaliai, galima priimti kaip savanorius.

Karo vaikas, nebūna visas pamokas kartu su klase, pvz., per lietuvių ar filosofijos pamokas mokins palydimas į dailės klasę, sporto salę, skaityklą. Mokinys tuo metu gali ugdytis su kitomis klasėmis ar ugdymusi užsiimti savarankiškai, pvz., nuotoliu būdu mokytis ukrainiečių kalbos, istorijos ir pan.

Ugdymo procesas (30-90 dienų)

Į mokyklą priimami ukrainiečių kalbos ar kitų specializuotų dalykų pedagogai, mokytojo padėjėjai, pagalbos mokiniui specialistai. Surandamos atskirų dalykų nuotolinės mokymosi ukrainiečių kalba platformos ir prisiregistruojama naudotojų vardu.

Pradedamas visuminis vaiko ugdymo procesas, maksimaliai suderinus Ukrainos ir Lietuvos ugdymo programas (gal net atsisakant tam tikrų dalių). Užduotys iš dalies rengiamos ukrainiečių kalba arba pamokoje dalyvauja ukrainietišškai kalbantis mokytojas (padėjėjas, savanoris). Pradedamas mokinio vertinimas. Suteikiamos atskirų dalykų konsultacijos.

Sudaromi individualūs mokinio ugdymosi tvarkaraščiai, kad atskirus dalykus šis galėtų mokytis su atskirų grupių mokiniais (pagal savo gebėjimus), kad ukrainiečių kalbos ar kitų dalykų pamokos vyktu reguliariai, tiek nuotoliu, tiek tiesiogiai kontaktiniu būdu.

Integracija į Lietuvą (po trijų mėnesių ugdymo, vasarą)

- Organizuojamos sekmadieninės lietuvių kalbos pamokėles, stovyklos.
- Vaikai jungiami į grupes pagal lietuvių kalbos mokėjimo lygi bei intensyvinamas tarpusavio bendravimas lietuvių kalba.
- Atskirų dalykų mokymasis pradedamas lietuvių kalba.

Priedas 2

Iš dalies struktūruoto interviu klausimynas, sudarytas remiantis rekomendacijomis iš knygos „Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija“ (Rupšienė, 2007)

Tematikos tipas	Pagrindinė klausimų grupė	Tikslinamieji klausimai	Papildomi klausimai (iškilę interviu analizės metu)
Žinojimas (ką žino apie tiriamą problemą)	<p>Kiek teko domėtis ukrainiečių įtraukimu į švietimo sistemą Lietuvoje? Bendri faktai.</p> <p>Pagal kokią programą yra mokomi Ukrainos migrantai?</p>	<p>Kada pradėtas ugdymas? Kiek mokinių atvyko, kiek jau mokosi? Mokymosi alternatyvos? Kur, kaip, kuri dominuojanti? Ministerijos rekomendacijos (ukrainiečiams, ugdymo įstaigoms)</p> <p>Kas sudarė mokymo programą? Lietuvos ir Ukrainos BUP atitikimas Mokomoji kalba Lietuvoje Galimybė mokytis gimtąja kalba</p>	<p>Ar yra sudaromos galimybės mokytis ukrainiečių kalbos Lietuvoje? Kiek svarbu sudaryti sąlygas mokytis ukrainiečių kalbos? Ar mes nesutrikdome tų vaikų asmeninio ir tautinio tapatumo formavimosi? Kiek gimtoji kalba reikšminga akademiniam pasiekimams. Kiek svarbi rašytinė gimtoji kalba? Per kiek laiko prarandami rašytinės gimtosios kalbos įgūdžiai ar atsiranda spragos? Kiek reali tikimybė, kad dėl suprastėjusios gimtosios kalbos, grįžę „atsiliks“ savo ugdymo programose.</p> <p>Ar galimybė mokytis nuotoliniu būdu yra realiai įgyvendinama?</p> <p>Kiek realistiška, pasiekti tokį lietuvių kalbos lygį, kad galėtų būdami lietuviškoje klasėje lygiavertiškai siekti tokių pačių akademinų rezultatų?</p>

Elgesys (<i>ką yra daręs, daro</i>)	Kaip savo profesinėje veikloje teko susidurti su migrantų ugdymo tema?	Įstatyminės/teisinės bazės sprendimai Tiesioginė akademinė pagalba Programos kūrimas, konsultavimas	Kokie integracijos modeliai jau pasiteisino, ką eigoje teko keisti?
Pojūčiai (<i>ką matė, prie ko prisilietė, ką girdėjo, užuodė, ragavo</i>)	Praktinis ukrainiečių mokymo patyrimas	Ar lankėsi (klasėse, mokyklose, grupėse)? Koks įspūdis. Ar teko bendrauti su ugdytojais (mokytojais, mokyklų vadovais)? Ar teko bendrauti su pačiais ukrainiečiais? Kiek susidūrė su metodine medžiaga?	Kokia yra mokinių motyvacija mokytis lietuvių kalbos? Ar nėra priešiško dėl skubos ir nepatenkintų emocinių poreikių?
Nuomonė (<i>ką respondentas mano apie tiriamą problemą</i>)	Kaip vertinate ukrainiečių ugdymo sprendimų veiksmingumą? Ar įvyks ukrainiečių integracija? Rekomendacijos esamos ugdymo tvarkos gerinimui	Šalies mastu Savivaldybės mastu Mokyklose Labiau žmogiškasis ar formalusis teisingumas? Migracijos periodo trukmės prognozė Motyvacijos (stygiaus?) integracijai veiksniai Ar susidarys ukrainiečių diaspora? Koks galėtų būti idealus mokymo planas ukrainiečiams? Ar pastebima klaidų vykdomame mokymo plane?	Dvikalbiame ugdyme turėtų būti labiau stiprinama gimtoji ar priimančios šalies kalba? Kokia pozicija sustiprinto lietuvių kalbos mokymo klausimu. Ar siekis integruoti mokant lietuvių kalbos nėra prievartos veiksmas? Požiūris į įsikūrusias Ukrainos mokyklas Lietuvoje. Kokius pakeitimus, BU programos palengvinimus, išimtis egzaminuose turėtume padaryti, kad iš tikrųjų sumažintume perteklinius reikalavimus ukrainiečiams.
Jausmai	Kokius jausmus kelia susidariusi situacija? (tik ugdymo kontekste)	Kiek asmeniškai tai liečia/reikšminga? Kodėl svarbu/nesvarbu?	

Priedas 3

Ukrainos vaikai ugdymo įstaigose. Lietuvos savivaldybių apklausos apibendrinimas (dokumantas gautas el. paštu iš LSA atstovo)

1. Kaip tenkinami ukrainiečių vaikų poreikiai?

Atvykusiems mokiniams skiriamas adaptacinis laikotarpis vietos pakeitimo ir karo stresui įveikti, kai kuriose įstaigose vaikams sudaromi individualūs ugdymo planai, pritaikyti mokinio galioms ir poreikiams. Adaptaciniu laikotarpiu mokiniai supažindinami su aplinka, bendraamžiais klasėse, pagal poreikį teikiama psichologo, socialinio pedagogo pagalba, pagal galimybes ukrainiečių vaikams skiriami mokytojo padėjėjai. Ukrainiečių vaikams sudarytos ugdymo(si) sąlygos, pagal poreikį pavežami į ugdymo įstaigas, vaikai aprūpinami reikalingomis ugdymo priemonėmis, gauna nemokamą maitinimą.

Su mokiniais papildomai dirba dalykų mokytojai ir mokytojo padėjėjai, todėl mokiniai noriai dirba pamokose, daug ką supranta ir kalba lietuviškai, sunkiau sekasi rašyti. Lietuvių kalbos mokymui skiriamos atskiros pamokos, visi kiti mokomieji dalykai mokomi kartu su klase lietuvių kalba, atlikdami visai klasei skirtas užduotis stebima mokinių pažanga. Vaikai lietuviškai supranta, klasėje turi draugų, yra aktyvūs pamokų metu, stengiamasi įtraukti į mokykloje vykstančias neformaliojo švietimo veiklas. Pvz., Kauno Antano Martinaičio dailės mokyklą lanko 32, Kauno 1-oji muzikos mokyklą lanko 25 ukrainiečių vaikai.

Atsiradus poreikiui kai kuriose mokyklose nupirkta vadovėlių ukrainiečių kalba, kai kuriose mokyklose pasirūpinta fizinių poreikių tenkinimu: nemokamu maitinimu, būtinomis mokymosi priemonėmis – uniformomis, fizinio ugdymo apranga, kuprinėmis, kanceliarinėmis prekėmis, planšetiniais kompiuteriais. Kai kurie pedagogai kėlė kvalifikaciją pagal savo poreikius ir turimą kompetenciją ukrainiečių ugdymui, dalis mokytojų klausė nuotolinius seminarus. Pedagogai lankė konsultacijas, kurios buvo organizuotos ministerijos ir/ar savivaldybės. Klaipėdos Litorinos mokykloje pagalba teikiama gestų kalba, „Medeinės“ mokykloje dirbo savanorės psichologės iš Lietuvos krikščioniškojo koledžo, kurios galėjo bendrauti su mokiniais ukrainiečių kalba.

Esant poreikiui mokinių tėvams siūloma kreiptis į Klaipėdos miesto pedagoginę psichologinę tarnybą, kurioje įdarbinta iš Ukrainos atvykusi psichologė. Stengiamasi, kad vaikai su tėvais dalyvautų įstaigų organizuojamuose renginiuose ir šventėse. Tėvams suteikiama informacija (pagr. rusų kalba) apie socialines galimybes ir mieste vykstančius renginius. Taip pat tėvai dalyvauja grupių ir klasių tėvų susirinkimuose, kur gali išsakyti savo nuomonę įvairiais ugdymo klausimais.

Į savivaldybių darželius ukrainiečių vaikai priimami savivaldybės nustatyta tvarka, atsižvelgiant į skaičiaus grupėje padidinimo iki 2 vaikų. Ikimokyklinio ugdymo grupes lankantiems mokiniams ugdymas ir lietuvių kalbos mokymas vyksta žaidybine forma. Vaikams teikiamos logopedo, socialinio pedagogo, psichologo, judesio korekcijos specialistų (įstaigose, kurios teikia

tokias paslaugas) pagalba pagal suderintą grafiką. Ukrainiečių vaikams sudaromos galimybės dalyvauti neformaliojo ugdymo užsiėmimuose.

Į Klaipėdos miesto savivaldybės ikimokyklinio ugdymo įstaigas yra priimta apie 330 vaikų, atvykusių iš Ukrainos. Pagal galimybes į mokyklas priimami ukrainietės mokytojos ir/ar mokytojų padėjėjos, kurios padeda bendrauti ir bendradarbiauti mokiniams ir mokinių tėvams su mokykla. Pastebėta, kad kai klasėje mokosi po 2-3 ukrainiečių mokinius, vaikai greičiau integruojasi į klasės ir mokyklos gyvenimą, daugiau bendrauja su vietiniais.

2. Pasidalinkite vykdomais ar planuojamais veiksmais.

Klaipėdos „Pajūrio“ ir „Santarvės“ progimnazijose suformuotos pradinės klasės, kuriose gavus Švietimo, mokslo ir sporto ministro leidimus, dirbama pagal Ukrainos švietimo programas. Šiose klasėse mokosi ukrainiečių vaikai, dirba mokytojos, atvykusios iš Ukrainos.

Kauno „Santaros“ gimnazija, kuri turi daugiau ukrainiečių. Gimnazija bendradarbiauja su Junior Achievement organizacija. Įsijungta į „Junior Achievement Europe“ su UNICEF naują partnerystę „UPLIFT Youth“, skirtą padėti jauniems ukrainiečių pabėgėliams adaptuotis visoje Europoje. Veiklose dalyvauja 60 mokinių iš Ukrainos, 40 lietuvių. Jau buvo organizuota viena bendra veikla. Šiuo metu dalyvaujama LJA Tarptautinėje eXpo parodoje Kaune. Gimnazijoje vyko lietuvių kalbos savaitė, kur mokiniai dalyvavo konferencijoje „Mano šeimos istorija“, taip pat rengė projektus apie Ukrainos įžymias asmenybes ir kt.

Lazdijų gimnazijoje, kurioje teikiama vairavimo mokymo paslauga, išimties tvarka sudarytos sąlygos mokytis vairavimo. Planuojama mokinius ukrainiečius įtraukti į Lazdijų rajono savivaldybės organizuojamas jaunimo vasaros stovyklų veiklas

Pasvalio r. sav. gavusi projekto „Pabėgėlių iš Ukrainos priėmimas ir ankstyva integracija“ Nr. HOME/2022/AMIF/AG/EMAS/TF1/LT/0013, finansuojamo iš Prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondo priemonės „Pagalba ekstremaliosios situacijos atveju“ lėšas planuoja organizuoti stovyklą vaikams ir laisvalaikio užimtumo veiklas paaugliams.

Šalčininkų „Santarvės“ gimnazijoje mokosi vienas SUP mokinys iš Ukrainos, kuriam teikiamos visų gimnazijoje esančių pagalbos specialistų konsultacijos. Mokiniui yra sukurta atskira vieta klasėje (pagal rekomendacijas), nupirktos mokymo priemonės, priskirta mokytojo padėjėja iš Ukrainos. Vienam mokiniui organizuojamas mokymas namuose. Mamos prašymu mokinys integruojamas į gimnazijos gyvenimą – dalyvauja ugdymojoje veikloje kartu su klase, 2 kartus per savaitę, netradiciniuose ugdymo dieneose, projektuose ir pan.

Utenos Vyturių progimnazijoje 15 ukrainiečių vaikų lanko naujai įsteigtą ikimokyklinio ugdymo grupę „Saulėgraža“. Ukrainiečių ikimokyklinės grupės įrengimui skirta 24183,06 Eur iš Utenos rajono savivaldybės biudžeto lėšų. Progimnazijoje dirba 5 mokytojų padėjai iš Ukrainos.

Ukmergės Regioninis karjeros centras (užimtumo tarnyba) vedė Ukrainiečių vaikams seminarą apie karjeros, studijų galimybes.

Varėnos r. mokyklose priskirti bendraamžiai - kuratoriai padeda mokiniams atlikti užduotis, jei reikia vertėjauja pamokose.

9 Vilnius mokyklose sudarytos galimybės mokytis ukrainiečių kalba. 2022 metais vasaros stovyklose pramogavo beveik 12 000 vaikų, iš jų: 1169 vaikai atvykę iš Ukrainos dėl Rusijos Federacijos karinių veiksmų Ukrainoje, ar (ir) pabėgėlių iš kitų šalių vaikai. 2022 m. kovo 21–24 d. ir balandžio 4–7 d. Vilniaus lietuvių namai organizavo seminarą „Pirmieji 10 žingsnių mokant lietuvių kalbos užsieniečius“, skirtą Lietuvos mokytojams dirbantiems su iš Ukrainos atvykusiais vaikais. 2022 m. rugsėjo 26–30 dienomis vyko Lietuvių namų mokymai išlyginamųjų klasių mokytojams ir mokytojams dalykininkams, dirbantiems su pabėgėliais. Klasių vadovai kiekvieną mėnesį organizuoja trišalius (mokinys-mokytojas-tėvas) pokalbius. Informaciją apie mokinių pasiekimus ir pažangą nuolat teikiama per el. dienyną ar individualių pokalbių metu.

Šiaulių m. savivaldybė apklausė 52 švietimo įstaigų vadovus kaip jie vertina ukrainiečių vaikų ugdymosi sąlygas, galimybes ir problemas. Daugelis respondentų teigia, kad ukrainiečių vaikų poreikiai yra tenkinami labai gerai. Vaikai pakankamai lengvai adaptavosi. Vaikai ugdomi integruotai bendrose grupėse pagal amžių. Kartu su visais vaikais dalyvauja edukaciniuose projektuose, neformaliojo švietimo veiklose, šventėse. Mokyklos tinklapyje yra sukurta skiltis „Pagalba iš Ukrainos atvykusiems vaikams“, kurioje talpinama naudinga informacija ukrainiečiams ir pedagogams, ugdantiems ukrainiečių vaikus. Ukrainiečių mokinių ugdymas mokyklose vyksta pagal tris modelius:

- pagal Ukrainos pradinio ugdymo programą (ugdomi vienos 4 klasės mokiniai; mokinius moko mokytoja ukrainietė, lietuviai mokytojai moko lietuvių ir pirmos užsienio (anglų) kalbos; vyksta 5 lietuvių kalbos pamokos per savaitę);

- nuotolinis mokymasis Ukrainos mokyklose (į mokyklą mokiniai ateina mokytis tik lietuvių k.; mokiniams yra sudarytos sąlygos lankyti namų darbų centrą ir ruošti namų darbus padedant specialiajai pedagogei, taip pat lankyti dalykų mokytojų konsultacijas; mokykloje sudaromos sąlygos jungtis nuotoliniu būdu: pagal poreikį skiriama klasė, kompiuterinė įranga);

- kasdienis mokymosi būdas pagal Bendruosius ugdymo planus bendrose klasėse su lietuviais mokiniais (lietuvių kalbos papildomai (2 val./sav.) mokosi atskirai suformuotose grupėse pagal patvirtintą „Lietuvių kalbos pagal mokėjimo lygius (A1-B2) bendrąją programą“; sudaromos sąlygos mokytis lietuvių k. išlyginamajame modulyje, mobiliuose grupėse mokytis lietuvių kalbos 5 k./sav.; konsultacijas veda lietuvių kalbos mokytojai, skiriamos papildomos valandos lietuvių kalbos mokymui; keliose mokyklose 3-8 klasių mokiniai gali mokytis ukrainiečių kalbos (2 k./sav.) kaip pasirenkamo dalyko).

3. Kaip bendradarbiaujate su kitomis institucijomis ir / ar dalijatės informacija.

Visas iškilusias problemas dėl vaikų elgesio ar perdėto jautrumo yra išsprendžiamos bendradarbiaujant su savivaldybės pedagogine psichologine tarnyba, Socialinės paramos skyriumi. Siekdami užtikrinti visokeriopą adaptacinio laikotarpio efektyvumą bendraujama su savivaldybės bendruomenėmis, seniūnijomis, seniūnijų socialiniais darbuotojais, gydymo įstaigomis.

Klaipėdos miesto savivaldybės administracijos Švietimo skyrius, aiškinantis ukrainiečių vaikų mokyklų nelankymo priežastis, bendradarbiauja su Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Klaipėdos apskrities vaiko teisių apsaugos skyriumi, Klaipėdos miesto savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyriumi.

Šiaulių m. mokyklos bendrauja su ukrainiečių integracijos centru „Malva“ dėl vykdomų neformaliojo vaikų švietimo programų pristatymo, vaikų pritraukimo į programas, organizuojant neformalųjį ugdymą bei ukrainiečių sėkmingos integracijos mūsų bendruomenėje klausimais.

Kelios Šiaulių m. mokyklos dalyvauja Vilniaus kolegijos inicijuotame projekte „Naujas lietuvių–ukrainiečių klasių ugdymas“. Projekto metu šalies pedagogai dalinasi gerąja patirtimi ugdant ukrainiečius vaikus, lektoriai iš Izraelio veda mokymus mokyklos pedagogų grupei (pedagogams, kurie organizuoja lietuvių kalbos mokymą ukrainiečiams) ir bendrai visos šalies mokyklų (20 dalyvaujančių mokyklų) pedagogams (viso bus 10 mokymų).

4. Problemos

– Didžiausia sklandesnio ukrainiečių vaikų integravimosi į lietuviškas mokyklas problema yra kalbos barjeras, todėl ugdymas ukrainiečiams organizuojamas įvairiais būdais - mokantis bendrose klasėse su bendraamžiais, mokantis išlyginamosiose arba mažesnėse mobiliosiose grupėse.

Nuotolinis mokymasis Ukrainos mokyklose ir derinimas su pamokų laiku mokyklose. Ne visi mokiniai motyvuoti, namuose nekartoja pamokos medžiagos motyvuodami, kad grįžę iš mokyklos dar mokosi Ukrainos mokyklose online ir labai pavargsta.

– Skirtingas amžius toje pačioje klasėje.
– Mokinių nuostata, kad „mes čia neilgam, iki karo pabaigos“, o tas laikinai tęsiasi.
– Atvykstant vis naujiems mokiniams iš Ukrainos, sunku tolygiai mokyti lietuvių kalbos. Mokytojams dalykininkams reikia papildomų laiko sąnaudų, įvertinant atvykstančiųjų pasiekimus ir sudarant individualius mokymosi planus.

– Mokytojai turi ruošti pamokoms pateikti medžiagą dviem kalbom, sunku su pradinukais, o ypač pirmokais, kurie nemoka rašytinės savo kalbos.

– Ne visi mokytojai, dirbantys su ukrainiečių vaikais, moka rusų kalbą, todėl sunkiau su vaikais bendrauti. Iššūkis parengti jiems atskiras užduotis, paaiškinti, tam reikia papildomo laiko tiek pamokoje, tiek ruošiantis pamokai. Mokytojams praverstų metodinė pagalba. Tai galėtų būti

metodinė medžiaga, pritaikyta mokyti iš užsienio atvykusiems mokiniams, papildomos užduotys, susietos su dalyko turiniu.

- Problemų būna tada, kai VDV sistemoje nėra kontaktinių duomenų apie nurodytus vaikus arba tais kontaktais susisiekti nepavyksta.

- Kai kurie ukrainiečiai vaikai nenori toliau mokytis, jiems užtenka, kad jie mokosi savo (ukrainiečių) mokyklose nuotoliniu būdu. Vyresni nori ieškoti darbo ir eiti dirbti. Mažokai įsitraukia į popamokines veiklas. Kai kurie nenoriai bendrauja su lietuviais vaikais, labiau bendrauja tarpusavyje. Kai kurie planuoja grįžti į Ukrainą, todėl nemato prasmės mokytis lietuvių kalbos bei integruotis. Mažai kalba lietuviškai, stengiasi bendrauti rusiškai arba angliškai.

- Vyresni ukrainiečių vaikai renkasi nuotolinį ugdymą, nenori eiti mokytis kartu su mokyklos bendraamžiais pagal pagrindinio ugdymo programas. Nuotolinis ugdymas su Ukrainos mokyklomis dažnai stringa dėl pavojaus signalo, elektros nebuvimo toje šalyje. Sunku parinkti vaikui ugdymo būdus dėl ukrainiečių šeimų neapsisprendimo (ne)gyventi Lietuvoje.

5. Siūlymai

- Trūksta ugdomosios medžiagos. Visą ugdymą organizuoja, pritaiko pačios mokytojos. Specialiųjų poreikių turintiems ugdytiniams sunku pritaikyti metodiką (ypač turintiems kalbos ir kalbėjimo sutrikimų). Reikia paruošti ukrainiečiams pritaikytą mokomąją medžiagą, priemones. Mokyklose trūksta literatūros, metodinės medžiagos ukrainiečių kalba, bendros medžiagos kaip mokyti lietuvių kalbos vyresnius mokinius, nėra pratybų, kurios padėtų ir jiems, ir mokytojams labiau sisteminti kalbos mokymąsi.

- Parengti rekomendacijas, kaip pritaikyti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo turinį vaikams, nekalbantiems lietuviškai.

- Skirti papildomas lėšas už specialistų teikiamą pagalbą vaikams iš Ukrainos apmokėti.

Priedas 4

Interviu transkripcija. Gyvas susitikimas ukrainietiškos mokyklos, įsikūrusios Vilniuje patalpose, 2023 m. kovo 28 d.

<Ižanga>

Tyrėja: Mano tyrimas orientuotas labiau yra būtent į kalbos mokymą. Ir aš stengsiuosi vis pargrįžti prie tos temos, nes suprantu, kad be konteksto net negalite atsakyti vienareikšmiškai į mano klausimus. Bet orientuosiuosi būtent apie ukrainiečių ir lietuvių kalbų mokymą. Aš suprantu, kad Jūs pati esate lietuvių kalbos mokytoja?

Direktorė: Taip, teisingai.

Tyrėja: Teisingai supratau iš viešosios erdvės. Tai irgi bus įdomu Jūsų poziciją sužinoti. Bet pradžioje, aš šiek tiek norėčiau pakalbinti apie būtent jūsų mokyklą, o, po to, paklašiu apie sprendimus mūsų valstybės mastu – kaip Jūs vertinate ir kiek jJums yra žinomi tie dalykai. Gal Jūs pasidalinsite, pačioje pradžioje, kaip nutiko šita visa mokykla? Aš, aišku, skaičiau, bet, vis tiek – nuo ko viskas prasidėjo, kodėl būtent Jūs, kas į Jus kreipėsi ar nesikreipė, ar Jūs inicijavot. Vis tiek, yra labai įdomu, kaip nutinka, būtent, ukrainiečių mokykla čia.

Direktorė: Priešistorė – niekas neplanavo, niekas nelaukė. Sulaukėme su kolege užklašos, kad viena privati nedidelė mokykla prašosi prieglobsčio kažkurioje Europos šalyje. Pasiūlėme susivienyt – paieškoti bendraminčių, priglausti mokyklą, nes ten buvo ir mokytojai, ir vaikai, ir šeimos. Tai padėjome evakuotis, atsistoti ant kojų – juk jie veikia savarankiškai, kaip privati, mokama mokykla. Bet vaikų vis daugėjo, daugėjo ir vaikų vis plaukė, plaukė į Lietuvą. Jie pabarstyti buvo po įvairias mokyklas ir ten sunku su integracija, nes yra didelis krūvis mūsų mokytojams, sistemos nėra – ką daryti su tokia krūva vaikų, kurie nekalba arba pavyzdžiui moka, bet nekalba rusiškai – vaikai nekalba kitom kalbom. Tai tokia labai įtempta situacija buvo. Tada, vis dėlto, nutarėm, kad valstybės politika, vis dėlto, nesteigti kitataučių mokyklų, bet mes galvojome, kad čia išimtinis atvejis, nes tai karo vaikai, karo pabėgėliai ir įsteigėme mokyklą. Ir per mėnesį atsirado nuo 70 iki 250, dar po mėnesio apie 500. Šiuo metu mokosi apie 430 vaikų, apie 450. Mokytojų komanda apie 60 žmonių, 50 mokytojų.

Tyrėja: Nėra taip, kad ten buvo mokykla ir visi persikėlė čia – yra skirtingai susirinkusios šeimos?

Direktorė: Visa Ukraina. Nuo kaimų iki sostinės, nuo vaikų, kurie lankė privačią mokyklą iki vaikų, kurie yra neišvažiavę iš kaimelių. Tokia įvairi Ukraina.

Tyrėja: Aš kiek skaičiau, tai bendras įspūdis susidarė, kad tiesiog turėjote santykį su kita mokykla Ukrainoje ir jie visi, vienu ypu nusprendė atvažiuoti čia.

Direktorė: Tai jie ir atvažiavo, bet tai buvo maža mokykla.

Tyrėja: Ir labiau mokyklos bendruomenė, kaip mokytojai?

Direktorė: Ten buvo ir mamos, mokyklos bendruomenė, bet jie savarankiškai dabar veikia Lietuvoje (Vilniuje), kaip mokama mokykla. Jų tai buvo komercinis projektas ir jie tęs jį, kol galės grįžti į Charkivą.

Tyrėja: Čia apie „Gravitacijos“ mokyklą?

Direktorė: Taip.

Tyrėja: Supratau.

Direktorė: O yra dar šimtai vaikų.

Tyrėja: Koks yra sąlytis jūsų mokyklos su „Gravitacijos“ mokykla? Tai yra bendras projektas?

Direktorė: Ne.

Tyrėja: Atskiri visiškai dalykai?

Direktorė: Taip.

Tyrėja: Ir suprantu, kad atvyko ukrainietis pagrindinis žmogus, kuris yra įsteigėjas mokyklos, ar ne?

Direktorė: Taip.

Tyrėja: Panašūs pavadinimai, tad bandau per daug nenusišnekėti ir suprasti tą skirtumą. O kaip Jums pagalba iš ministerijos ir vykdamosios valdžios? Pradžioje, turbūt, buvo sunkumų ir patalpas surasti? Ar jūs daug darėte savo iniciatyva?

Direktorė: Taip, daug buvo savo iniciatyva, aišku. Iš ministerijos, pačioje pradžioje, nebuvo palaikymo, nes tai yra mokykla, kuri prieštarauja integracinei politikai. Bet, kita vertus, mes irgi nenorime getų kurti. Tai ministerijų poziciją irgi palaikome. Tai reiškia, kad mokykla irgi turi būti atvira. Ji turi leisti vaikams ne tik integruotis, išgyventi karą, bet paimti iš Europos, kas yra geriausia. Nes dalis vaikų grįš, bet daug vaikų liks. Tai jie turi turėti tramplyną į europietišką sistemą, į Lietuvos gyvenimą. O be kalbos, be europietiško išsilavinimo tai yra neįmanoma. Kitu atveju tai yra tiesiog darbo jėgos auginimas, bet ne lygiavertis pilietis. Tai ypatingo palaikymo nebuvo, vėliau jis atsirado, supratimas, kad uždarai nesiruošiam gyventi, ir tai yra tikslas padėti integruotis, o ne užmesti ant galvos, kai jie galvoja apie visas netektis, praradimus ir taip toliau. Bet nuosekliai, humaniškai integruoti į šalį, kad ji palaipsniui taptų sava. Ir kad kalba taptų sava. Pasipriešinimas integracijai iš jų pusės yra milžiniškas. Nes jie, ypač praeitais metais, galvojo, kad jie jau čia tuoj grįš, už poros mėnesių, ar pasibaigs mokslo metai, pasibaigs vasara ir jie grįš, ir jiems lietuvių kalba – „iki lemputės“. Arba integruotis į šalį, su kuria tu nieko bendro neplanuoji, tai koks tikslas? Ir tada toks spaudimas – integruokis, mokykis lietuvių kalbos – yra neadekvatus. Vadinasi turi praeiti kiekvienas tas periodas, nes žmonės su karo trauma, vaikai su karo trauma ir jie turi išgyventi visą gedulą – prarastų namų, prarastų artimųjų ar šeimos narių, kačių ir t.t.

Tyrėja: Tai gal Jūs galite pasidalinti konkrečiais pavyzdžiais ar metodais, kaip Jūs tą „minkštąją“ integraciją, jeigu galima taip išsireikšti, savo mokykloje darote? Ir tą kalbos mokymą – koku keliu, kiek čia tų pamokų vyksta?

Direktorė: Lietuvių kalbos pamokas turi daugiau negu priklausytų pagal ukrainietišką programą. Pagal Ukrainos programą mokantis, yra tik dvi lietuvių kalbos pamokos. Tai aš nuoširdžiai neįsivaizduoju, kaip vaiką išmokyti lietuvių kalbos, kada jis tarp ukrainiečių gyvena ir su dviem pamokomis per savaitę – tai yra nerealu. Vadinasi, šitas kelias integracinis netinka. Mūsų mokykloje yra 5 lietuvių kalbos pamokos ir tai yra pirmi metai, kai vaikai išmoksta, susipažįsta girdėt, atpažint žodžius, praplėst žodyną, tokią bazę susidėlioti. Kitais metais jau galime žiūrėti į integruotus dalykus arba į dvikalbes klases. Trečiais metais jau galime žiūrėti į skaitymą, rašymą, kalbėjimą tvirtesnį. Ketvirtais metais mes galime kalbėti apie lygiavertį mokymą ne tik su švelniaisiais dalykais – muzika, daile, fizinis. Bet ir tvirtieji dalykai – matematika, fizika, istorija, kad jie galėtų pilnavertiškiau mokytis. Ne šiaip bandyt susigrebiot ar su vertėju išsiversti, bet lygiavertiškai mokytis kitoje šalyje, pagal kitą sistemą ir nejausti diskomforto. Todėl nusimatome žingsnius. Arba, tarkime, vaikai pirmais metais išmoksta klausyti žodyno arba antrais metais kalbėjimą, skaitymą. Paskui daugiau dėmesio skiriama, atsižvelgus į sritis, jau rašymą įvedu ir ketvirtais metais jau rašymas turi būti įtvirtintas. Kai reikia visiškai pereiti, paraleliai, su savo kirilica ir rusų kalba, tai nėra paprastas procesas – esi įmestas į jį ir išplauk kaip nori. O kad taptų sava kalba arba sava kultūra, pastangos turi būti visapusiškos. Ir kultūriškai integruotis – ekskursijos, bendravimas su lietuviais mokiniais, pamokos lietuvių kalba, integruotos pamokos (lietuvių-ukrainiečių, ukrainiečių-lietuvių), gamtos mokslai ir pan. Ir tada nuolatinis išėjimas, susipažinimas su miestu, šalimi. Jeigu mokaisi gamtą – ežerus ir upes – gali mokytis ir Lietuvos, ir Ukrainos. Taip neskausmingai ir natūraliai tu gali pereiti į kitą stadiją, kada šalis, kurioje atsidūrei, tampa tau priimtina. O jeigu ir nelieta vaikai, jeigu jie išvažiuos, tai išvažiuos su kitu įspūdžiu apie mūsų šalį, kitokios patirties paragaus – integruotų projektų, integruotų pamokų ir kultūrinį foną išsiveš. Ir ta šalis kažkokia dalim bus savesnė. Žiūrint į pragmatišką perspektyvą – vaikai užaugę, tarkim, vystys savo verslus, matyt, į šalį, kuri maloni prisiminti, o ne į nepažįstamą nerti.

Tyrėja: O kaip su ukrainiečių kalba – kiek pamokų jie turi?

Direktorė: Jie turi 4 pamokas. Turi pradinukai nuo pirmos klasės ir anglų 3 pamokas ir lietuvių kalbos – 5.

Tyrėja: Tai lietuvių, vadinasi, turi daugiausia.

Direktorė: Lietuvių daugiausia, nes juos ji supa. Bet anglų kalba ne nuo pirmos klasės pradedama. Ukrainiečių išsilavinime yra spraga – dauguma jų nesupranta jos. Nežino, nekalba. Jokio ryšio nėra su anglų kalba. Tai didelis trūkumas vaikams, nes pernai dauguma vaikų negalėjo pilnavertiškai studijuoti. Jų anglų kalba neištempia, kad galėtų studijuoti. Kiek pavyko išprašyti

universitetų, kad jie padėtų vaikams padaryti tranzitinį periodą, kad jie galėtų galus užsipildyti anglų kalbos ir pereiti studijas, nes kitu atveju jie tiesiog neturi galimybės studijuoti. Tarkim, atvažiuoja vaikai, kurie mano, kad gerai mokėsi anglų kalbos, bet pamato, kad lyginant su lietuviais jie nieko nemoka. Jie tai įvardina patys, ne aš. Jie sako, kad mokėsi anglų aukščiausiu lygiu, bet 5-okai lietuviai laisvai kalba anglų kalba, o „aš ten – half“.

Tyrėja: Tai čia vienas ryškesnių atotrūkių tarp Ukrainos ir lietuvių programų gaunasi?

Direktorė: Mes lyginome programas nuo rugpjūčio mėnesio, nes buvo pasirengimas mokslo metams, tai plus minus 70-80 proc. temų sutampa. Ne dėstymu, ne būdu, bet temų – sutampa. Bet mūsų programos palankios integracijai, nes, tarkime, nuo rugsėjo mėnesio Lietuva pereina prie atnaujintų programų. Tad mokytojui atsiranda laisvė, kad 70 proc. programa yra nekvestionuojama ir 30 proc. mokytojas gali pasirinkti pats – arba susikurti, arba pasirinkti iš kolegų pagal kompetencijas ir išsikeltus tikslus. Tai reiškia, kad aš galiu pasirinkti ir Ukrainos poetą, ir Ukrainos istoriją prie Lietuvos istorijos. Man tai duoda laisvės. Nebūtinai aišku Ukrainos, gali ir Arabų pavasarį, gali ir kažkokį Japonijos folklorą. Ir pati dabar improvizuoju, skirtingas šalis arba suomišką metodiką pasiimi. Tau, kaip mokytojui, atveria daug galimybių eksperimentuoti – priklauso nuo to, kiek pats pasiimsi tos laisvės. Bet šiuo atveju, atnaujintos lietuviškos programos suteikia laisvę. Ir tai nėra pritemptai integruota, bet tai duoda galimybę integruoti ne tik Ukrainą.

Tyrėja: Ne tik faktiškai parašyta...

Direktorė: Atsiranda galimybė lengvai integracijai, kuriai nereikia papildomų pastangų.

Tyrėja: Ugdymo programas paminėjote – sutampa jos beveik 70 proc. O kaip vertinate, mokomąją kalbą? Nes kiek domėjausi bendrai apie integraciją į lietuvių mokyklas, reikalavimas yra griežtas – mokiniai privalo mokytis lietuvių kalbos A1-B2 lygiu. Vis tiek, laikiną gyvenimą jie gavo Lietuvoje, dviems metams. Ar per du metus, kiek realistiška, kad jie pasieks tą lygį ir galės klasėse lygiavertiškai su lietuvių mokiniais akademiškai mokytis?

Direktorė: Aš nelabai tikiu. Bent kiek yra buvę įmestų kitataučių vaikų, kurie ateina į lietuviškas klases, ir plaukia kiek jiems pavyksta. Yra vaikų, kurie nekalbėjo jokia kalba, tik arabiškai. Visi išmoksta anksčiau ar vėliau, tik klausimas, kokia yra to kaina. Išmoksta tikrai, tu esi priverstas tą padaryti. Bet klausimas yra kaina. Ar ji yra adekvati? Nes tai yra bazinio saugumo klausimas, pasitikėjimo, motyvacijos ir pasitikėjimo šalimi. Ir kitas klausimas – tavo šaknys irgi, galimybė. Nes tu patenki į kitą kultūrą, kurią turi besąlygiškai priimti, bet tada tu... tapatybė tavo susvyruoja, o tai jau atsiranda globalesnis pavojus. Nes žmogus, neišsigryninęs tapatybės, nei ten nei ten, jis tampa nesavas iš ten kur kilęs ir jis čia dar nesavas, nes jo nepriima arba jis kitoks. Ir jis dar čia neišžeminęs, kaip plūduras, su dideliu pavojumi iškristi į paraštes arba veiklas ekstremistines arba žalingus įpročius, subkultūras. Mes ieškome balanso, kad vaikas būtų įsižeminęs, saugus su savimi ir savo tapatybe ir tada jis atsivers tai kultūrai, kad ji taptų sava. Kitu atveju turime tokį papučiamą žmogų,

kuris manipuluojamas, nes žmogus kažkur turi būti savas ir jis ieško įvairių organizacijų, subkultūrų. Labai lengva pasiduoti, kai kažkur nori būti savas.

Tyrėja: Kai buvo priiminėjamas tas sprendimas vykdyti ugdymą ukrainiečių vaikams, nes vis tiek sekėte, nes kūrėte šią mokyklą, gal turite savo kritišką nuomonę, kodėl valstybė priėmė tokį sprendimą? Ar tai buvo, tiesiog, toks nesistengimas įdėti papildomos pastangos – „nuvažiavimas“ pagal sukurtą anksčiau modelį ir priėmė paprastą sprendimą, kai šiaip situacija yra iš esmės kitokia, nes tokio kiekio migracijos žmonių mes nesame turėjome iki šiol, apart Baltarusijos, bet ten kiekiai visiškai kiti buvo. Kaip jūs kritiškai sakytumėt, kodėl tokie sprendimai buvo priimti?

Direktorė: O kokiais lygiais tie sprendimai priimti?

Tyrėja: Turiu omeny, kodėl taip užsiciklinę valdžios atstovai yra ant to griežto lietuvių kalbos mokymo, kad turi būti būtinai registruotis lietuviškoje mokykloje ir būtinai maksimaliai mokytis lietuvių kalbos ir tik, jeigu bus galimybė, mokytis ir ukrainietiška.

Direktorė: Tai yra suprantama pozicija. Nėra ji iš dangaus – mes juk nykstanti tauta, mūsų kalba rezervatinė, muziejinė vertybė. Kitas dalykas – mes esame savo šaly. Mes nenorime kurti šalies savo viduje – rezervatų, visaginių. Tai yra grėsmės nacionalinio ir kultūrinio saugumo. Nėra normalu, kad žmogus pragyvenęs 10-50 metų nekalba lietuviškai, tai nėra normalu. Ir yra suprantamas noras, kad žmonės, kurie čia lieka, jie būtų tavo šalies dalimi. Tavo šalis būtų jų šalis. Tarkim, jeigu žiūrint į kitas šalis, aišku ta migracinė politika turi didelių spragų, todėl mūsų pozicija pabandyti ieškoti kito, bet integracinio kelio. Ne rezervatų, ne kitos šalies užsileidimo ant galvos – ar tai būtų Ukraina, ar Baltarusija. Tai yra Lietuva ir visada bus Lietuva. Ir tai yra normalu, kaip ukrainiečiai norėtų, kad jų šalyje mokėtų ukrainietiška atvykstantys turkai, sirai, baltarusiai. Tai visiškai normalu. Mano kaip lietuvis požiūris, tarkim, aš išvažiavus į Suomiją, man suomių kalba išvis kosmosas, bet aš mokyčiausi, nes tai yra ne tik mano komfortiško gyvenimo klausimas, nes kalba atveria daugiau galimybių, bet ir pagarba šaliai, kurioje tu gyveni. Jeigu nori tapti jos dalimi, tai pradėk nuo savęs. Lietuva priima ir nori būti priimta. Jeigu tik duodi, duodi, bet tau neduodama atgal, iš esmės santykis nebus lygiavertis. Jeigu tikslas gyventi lygiavertiškai, žmoniškai, tai turi kurti lygiavertį santykį – aš duodu, aš gaunu, mes mainomės. Mes mainomės požiūriais, kultūros skirtumais ir panašumais, bet neprimetam vienas kitam. Tai galioja visose šalyse. Klausimas tik gal būdo kaip tai yra daroma. Čia nėra klausimo, kad tai prievartinis lietuvinimas žmonių, tai tu visada gali rinktis, nes mes laisvoje šalyje gyvename. Jeigu tau nepriimtina, tu gali ieškoti kur tau priimtinau. Tu gali pasirinkti nepriimti šitos šalies, bet tai yra tavo pasirinkimas su pasekmėmis. Tu gali nesimokyti kalbos, bet yra pasekmės, arba gali mokytis ir kitokios pasekmės yra. Bet čia nėra, kad nėra labai griežtai. Taip, yra griežtai. Bet klausimas, gal galima padaryti kitaip, nes jeigu pasižiūrim į kitas šalis, kur kuriasi priemiesčiai, kurių visi bijo, to Lietuvoje nesinorėtų. Galima išsitraukti bet kokią tyrimą apie migracinę politiką Vokietijoje, Prancūzijoje ar Švedijoje. Tai kalbame apie tą patį – žemesnis žmonių išsilavinimas,

atskirtis, atstumtis, diskriminacija įvairių lygių. Jeigu būtų puiki migracinė politika, mes prisitaikytume pavyzdį. Nieks nenori pas save blogiau. Bet jei nematai, kur geriau, kodėl nepabandžius bent jau... visuomet galime pasirinkti prievartinę, neprievartinę, o tiksliau, griežtą politiką, tik matome iš kitų šalių pasekmes. Ir klausimas, ar norime to pas save? Aš nenoriu. Aš noriu už kampo lietuviškai kalbėtis ir žmoniškai pasijuokti, o negauti į galvą arba bijoti užėiti už kampo, nes nežinai, kad tavęs laukia. Norisi augintis žmones, su kuriais tau yra gera gyventi kartu ir dirbti kartu, o ne augintis tuos, kurie laukia, kada už kokio kampo tave parduos. Nes bus nusivylę tavo nepriėmimu, tavo požiūriu iš aukštumos.

Tyrėja: Ar aš teisingai suprantu, kad vaikai jūsų mokykloje mokosi pagal lietuvišką bendrąją programą?

Direktorė: Mes šiomet pagrindą duodame lietuvišką, nes jeigu lyginant ukrainietišką ir lietuvišką programas, mūsų programos kreivos-šleivos-kuprotos ir turinčios daug trūkumų, bet jos yra gerokai labiau pažengusios negu Ukrainos. Ir metodikom, ir, tarkim, žingsniu į priekį, kur kalbama apie kompetencijas – bendrąsias, ne tik darbines. Gyvendami Europoje mes negalime žiūrėti į praeitį. Jeigu Ukraina žengia į priekį ir turi puikių dalykų, kuriuos galime naudoti, prisitaikyti, bet švietimo pasauly negirdėt žibančios šitos švietimo sistemos. Lietuvos irgi ne, bet jei reikia rinktis – renkiesi ir tai yra Lietuva. Man būtų keista, jei vaikai gyvendami Europoje nesimokytų pagal Europos sistemą. Ukrainą kažkas turės atvesti į Europą. Jeigu Ukraina paraišką teikia būti ES, tapti europietiška šalimi, kažkas turi ją čia atvesti. Ir tai yra vaikai, kurie mokosi ir supranta, kaip veikia Europa, europietiška sistema ir mąstymas. Ne tie, kurie mokosi taip kaip buvo. Jie turi naują atnešti.

Tyrėja: Kiek Jums yra žinoma dėl nuotolinio mokymo? Nes yra nurodyta, kad galimas jis yra bendradarbiaujant su kitomis mokyklomis. Nežinau, gal Jūs iš patirties žinote, ar jis realistiškai yra įgyvendinamas dalykas ar tai tik faktinis dalykas? Su Ukrainos mokyklomis.

Direktorė: Mūsų vaikai dauguma yra Ukrainos mokyklose. Ko aš prašiau tėvų, kad jie nesimokytų *online*, kad jie pereitų į eksterną arba namų mokymą ir galėtų tik atsiskaityt pagal mūsų rezultatus, mokydamiesi mūsų sistemoje jie galėtų atsiskaityti kontrolinius darbus. Arba įskaityt pažymius savo mokyklose.

Tyrėja: Jie mokosi ir jūsų mokykloje ir turi kontaktą su savo mokyklomis?

Direktorė: Turi. Dauguma. Ne visi.

Tyrėja: O kodėl prašėte, kad nesimokytų *online*?

Direktorė: Tarkim kaip Vakarų Europoje išvažiuavę vaikai, jie dienos metu eina į tos šalies mokyklą, po pietų grįžę iki vakaro mokosi *online*. Tai yra dvigubas krūvis vaikams.

Tyrėja: Tiesiog dėl pervargimo.

Direktorė: Tai yra neįmanoma. Vaikai, kurie pabandė, yra pervargę, nes nuo 9-21 jie praktiškai turi sėdėt pamokose. Tai – vaikų kankinimas, ne vaikystė.

Tyrėja: Ar yra išvis tokia galimybė, kad jie nesiregistruoja niekur Lietuvoje, tiesiog yra atvykę čia, bet mokosi nuotoliu?

Direktorė: Ne.

Tyrėja: Turi vis tiek būti prisiregistravę?

Direktorė: Turi būti prisiregistravę, nes tai yra Lietuva, Europa. Jeigu vaikai yra mūsų šaly, mes esame už juos atsakingi ir turime jais pasirūpinti. Jei esi priregistruotas prie mokyklos, tai nereiškia, kad tu tik mokaisi. Tai yra ir tavo vaiko teisės, emocinė savijauta, tu esi matomas – kaip tu jautiesi, kuo tu gyveni. Tai yra visas tavo kontekstas. Jeigu vaikas sėdi namuose, yra kurie niekur nesiregistravę, ir tik sėdi namuose ir mokosi *online* ir tada, vėlgi, juos sunku sumedžioti institucijoms, bet jie anksčiau ar vėliau pasirodo, bet kokia yra to kaina? Čia atsiveria galimybės desocializacijai, jie kažkur užsidarę, izoliuojasi. Vaikas turi bendrauti. Vaikas turi gyventi gyvą gyvenimą, o ne sėdėti kompe visą parą. Dings vaikas ir įrodyk, kur jis yra. Jeigu paaugliai – tai sumedžioti tada paauglius, jeigu jie įsitraukę į kažkokias nusikalstamas veikas. Jeigu merginas arba vaikus parduoda. Tai čia begalinė rizika. Tai nepriimtina, kad jie nesiregistruotų. Ukrainiečiams tėvams gali būti sunku tai suprasti, nors man atrodo, kad ateina sąmoningumas, kad Lietuvoje taip veikiama. Kai sako, kad mano vaikas mokosi *online*, ne, mes niekur neleidžiame Lietuvoje – taip negali būti. Tu gyveni Lietuvoje, nėra taip, kad vaikas tik tavo nuosavybė. Vaikas yra žmogus, kurio teises saugo institucijos. Nėra taip, kad aš noriu, jog mano vaikas sėdėtų namuose ir mokytųsi kompe visą parą. Nėra taip, nes tu piktnaudžiauji savo, kaip tėvo, teisėmis ir vaikas tampa neapsaugotas, todėl svarbu nunešti šią žinią.

Tyrėja: Jeigu dar apie kalbą – Vilniuje ir didžiuosiuose miestuose, vis tiek, daugiau galimybių mokytis ukrainiečių kalba. Kiek pastebėjau didesnę problematiką yra regionuose, kur yra mažesnis atvykėlių skaičius ir nėra šansų palaikyti ukrainiečių kalbos. Kaip vertinate tokį variantą, kodėl valstybė nesudaro sąlygų regionams mokytis nuotoliu. Kad iš kokių nors centrinių bazių Lietuvoje vyktų nuotolinės pamokos, kurios padėtų palaikyti ukrainiečių kalbą?

Direktorė: O kas sako, kad nesudaro?

Tyrėja: Aš gal nežinau ir jūs man patikslinsite.

Direktorė: Regionuose dauguma mokosi *online* mokyklose.

Tyrėja: Bet su Ukrainos mokyklomis?

Direktorė: Taip, su Ukrainos. Čia reikalavimas, kad Lietuva užtikrintų, kad vat ateini į lietuvišką mokyklą ir pasijungiu ir sėdžiu, nu sorry, bet to nebus. Lygiai taip pat kaip mūsų vaikai lietuviai irgi eina į savaitgalines mokyklas, man irgi žiauriai gaila, kad jie, tarkim, galėtų mokytis lietuviškoje mokykloje visą savaitę. Bet to nebus. Tiesiog tai yra prieštaringa Europos politika, bet tai netrukdo tau mokytis lietuviškai. Bet eiti lietuviškai mokytis savaitgaliais irgi sudėtinga. Aišku yra lietuviškos lituanistinės mokyklos nuotolinės, nes tuos vaikus norisi... Kurie išvažiuoja ir gyvena

svetur, jie yra įsiurbiami kitų šalių, jie grįžta į Lietuvą ir sunkiai begali lygiavertiškai mokytis. Ir tada turi eiti į išlyginamąsias klases ar metus atsilikti ir mokytis tik lietuvių kalbos. Tai yra daug rūpesčių. Todėl tėvai, kurie turi vaikų, jie paprastai ką sako – palauksim, kol vaikai mokyklą pabaigs, nu bent jau pradinę. Ir tada lauki lauki ir jie nei ten, nei ten pritampa. Bet niekas netrukdo po savo pamokų prisijungti į *online* pamokas 2-3 kartus per savaitę, važinėti į lietuviškas savaitgalines mokyklas. Tai veikia ir aš sunkiai įsivaizduoju, kad lietuviai reikalautų Vokietijoje, jog jie eidami į vokiškas mokyklas iš ten prisijungtų prie mūsų lietuviškų mokyklų ir mokytųsi su lietuviais mokytojais.

Tyrėja: O koks yra formalus išsilavinimo įteisinimas – iš dalies jūsų mokiniai yra Ukrainoje, iš dalies jūsų mokykloje? Kaip čia susisieja? Jie vis tiek gaunasi, kad baigia Lietuvos mokyklą?

Direktorė: Jeigu jie nori baigti lietuvišką mokyklą, po 12 klasių jie turi išlaikyti egzaminus. Kad gautų lietuvišką europietišką atestatą. Jeigu jie neišlaiko egzaminų, jie gauna pažymėjimą, kad yra išklaušę kursą.

Tyrėja: Gaunasi, kad jie tarsi pakimba..?

Direktorė: Taip. Jiems, jeigu norisi lietuviško europietiško atestato, jiems teks išmokti lietuvių kalbą. Ir laikyti egzaminus. Pernai buvo padarytos išimtys, šiemet, matyt, irgi, kad lietuviški egzaminai, išskyrus lietuvių kalbą, buvo išversti į ukrainiečių kalbą. Tai galima pasižiūrėt statistiką – 70 vaikų buvo užsiregistravę egzaminams, jie laikė ir išlaikė tuos egzaminus. Jie buvo prisiregistravę ir laikė lietuviškus egzaminus tik išverstus į ukrainiečių kalbą. Šiemet, manau, irgi tas pats bus. Trečiais metais – abejoju. Sakys, kad laikas išmokti. Jeigu vaikams pakanka ukrainietiško išsilavinimo – tai pernai buvo sudarytas centras Lietuvoje ir Kaune ukrainietišką *multi* testą laikė vaikai. Iš visos Lietuvos suvažiavę – čia buvo jų baigiamasis egzaminas. Egzaminai dėl karo buvo atšaukti, tai jiems fiksavo pernai metinius pažymius. Jeigu jie norėjo pretenduoti į nemokamą vietą Ukrainoje, Ukrainos universitetuose, jie turėjo laikyti *multi* testą, todėl ne visi ukrainiečiai vaikai rinkosi laikyti tą *multi* testą. Kai kurie tik simboliškai, kad pažymėtų savo mokslų pabaigą, bet jis nebuvo privalomas. Dabar egzaminai atšaukti, jų 9 klasės PUP (kaip mūsų 10-okų) yra atšaukti. Vadovautasi bus metiniais pažymiais. O Lietuvoje dar nėra galutinės informacijos kaip tas *multi* testas liepos mėnesį turės vykti – gal Kaune, gal Vilniuje. Kur bus, ten vaikus vešime. Ir, vėlgi, jie tada ukrainietišką atestatą turi ir gali bandyti stoti į universitetus, kolegijas čia ar užsienyje, pradėti dirbti, grįžti į Ukrainą ir ten mokytis. Išsilavinimas šiuo metu toks.

Tyrėja: Gaunasi, kad šito amžiaus vaikams jiems patogiau – jiems patogesnė situacija, jie turi šansų lietuvių kalbą išlavinti geriau, kol pasieks mokyklos baigimo stadiją. O ką daryti gimnazistams – čia kebli gaunasi situacija, ar ne? Sakote, kad šiais metais gal dar išvers egzaminą, bet jau kitais greičiausiai ne. Tai kaip pradžioje ir minėjote nerealu per tuos du metus pasiekti tokį lygį lietuvių kalboje, kad jau jie galėtų ir egzaminus laikyti.

Direktorė: Manau, kad, tarkim, lietuvių kalbos rašinio apie Donelaitį neparašys. Bet gal, o ką gali žinoti – gal keliems pavyks, bet tikrai ne masiškai. Vadinasi reikėtų tuos metus, nes pas juos yra 11 klasių, jeigu jie nori europietiško atestato, tai jie tada turėtų metus praleisti vien tik kaldami lietuvių kalbą ir tada bandydami per paskutinius metus susigraibyti literatūroje, bet tai nėra kokybiškas mokymasis.

Tyrėja: O daryti pertrauką ir mokytis tik lietuvių kalbos irgi yra žalinga, nes visi kiti dalykai atitolsta, pasimiršta.

Direktorė: Taip. Arba tu baigi 11 klasę (pagal savo programą) ir gali 12 klasėje mokytis tik lietuvių kalbos, bet ar per metus pasiruoš tiek, kad išlaikytų lietuvių kalbos egzaminą – nežinau.

Tyrėja: Labai intensyvus savarankiškas mokymasis.

Direktorė: Plius dar reikėtų įveikti deficitą. Pvz., pernai vaikai laikė lietuvišką matematikos egzaminą, tai pagal mūsų programas jie nebuvo mokęsi 6 temų, nes pas mus 6 temos yra ta 12-ta klasė. Tai nuo balandžio iki egzamino jie mokėsi tas trūkstamas temas. Išmoksta, bet reikia įsivertinti programos skirtumus ir lūkesčius, ko aš noriu. Tai kol yra karas yra vienaip. Kiekvienam savas pasirinkimas, nežinia kiek tai tęsis, neplanuoja į priekį – žiūri šiais metais, čia ir dabar, žiūri šių vaikų karta, kaip jiems padėti. Lietuvoje likti studijuoti ar svetur, grįžti į Ukrainą? Nes tai jauni žmonės, kurie įstrigo tokiose istorijos peripetijose.

Tyrėja: Gal turite rekomendacijų mūsų vykdomajai valdžiai į ką galėtų atsižvelgti, turint omeny šį kontekstą. Aš savo tyrime bandysiu ieškoti šių rekomendacijų iš mokslinės pusės. Ar gali Lietuva kažką dar padaryti, kad palengvintų bent mažus dalykus.

Direktorė: Žiūrint į platesnį kontekstą – yra ir kitų šalių vaikai, ne tik ukrainiečiai. Sportininkai atvažiuojantys ar dėl tėvų darbo atvažiuojantys. Yra kitų vaikų, todėl, žiūrint plačiau – pamąstymas, mintis – yra ne lietuvių kalbos egzaminą organizuoti, o anglų. Kad užtektų atestatui baigti anglų kalbos, be lietuvių kalbos. Nes, tarkim, vaikas atvažiavęs iš Bolivijos dviems metams irgi neišlaikys Donelaičio ir tada jis mokosi kaip Lietuvoje, tikrai ne Bolivijos mokykloje nuotoliu, tai jis nei ten, nei ten. Arba turi leisti į tarptautinę mokyklą, kur yra IEB arba yra privati mokama, bet ne visi išgali tą padaryti. Ir tada apribojame vaikų galimybes, kita vertus – sprendimas yra kontraversiškas, nes gal ir vaikai lietuviai nenori laikyti lietuvių kalbos, jiems gal anglų paprasčiau išlaikyti. Aš manau tokie sprendimai stabdosi, bet jeigu tu esi lietuvis, tai yra tavo gimtoji kalba. Bet vaikai, kurie yra atvažiavę, vadinasi mes jiems vėl sudarome kliūtį, ne galimybę stoti į lygiavertiškumą. Vadinasi, tokie vaikai turi pergaltoti kaip jiems užsienyje įstoti ar kaip užbaigti paskutinę klasę – nuotoliu, ne nuotoliu, per IEB, per IELTS ar dar kažką. Kaip užbaigti mokyklą amerikiečiui, kuris atvažiuoja dviems metams – tai yra neįmanoma. Tai yra nuotolinis mokymas, bet jis lietuviško atestato negaus. Jo šeima priversta ieškoti pagalbos, bet kitu atveju, jeigu jis nebaigia mokyklos, o gauna tik išklausymo pažymėjimą, tada jis negali stoti. Tai tada klausimas, ko man čia

važiuoti? Ieškai galimybių, bet man atrodo tai būtų didelis palengvinimas tiems vaikams, kurie gyvena Lietuvoje mažiau nei trejus metus, jiems būtų galimybė laikyti ne lietuvių kalbos egzaminą, o anglų kalbos, kad jo pakaktų. Nes tai duoda galimybę kažkur toliau ateitį planuoti. Apsibrėžti laiką – tarkim treji metai. Ar dveji metai, jeigu nepavyksta. Bet nelaikyti lietuvių kalbos egzamino mažiau nei trejus metus gyvenant. Ir kita vertus, per trejus metus, nežinau, ar literatūros kursą pervarytum – kad jį suprastum, pajautume ir argumentuotum rašinyje.

Tyrėja: Tyrimuose rašo, kad 8-eri metai yra būtini, kad žmogus įvaldytų kalbą, kad galėtų aprašinėti meninius dalykus. Tai gal net ilgesnis nei 3 metai laikotarpis turėtų būti.

Direktorė: Tai turi būti labai apibrėžta. Jeigu atvažiuoju trims metams – laikinai arba nelaikinai, nes man tiesiog taip susiklostė, kad aš atvažiavau ne pirmoje klasėje, o 10-oje į Lietuvą – jie neišmoks lietuviškai, net jeigu išmoks kalbėti, rašinio jie neparašys. Jie neperskaitys mūsų literatūros ir gausis imitacija.

Tyrėja: Jeigu jie ir įstotų, sėkmės atveju, jiems būtų sudėtinga ir studijuoti.

Direktorė: Jie gali stoti į anglakalbes specialybes.

Tyrėja: Bet kaip minėjote Ukrainos programoje tą anglų kalbą...

Direktorė: Na čia, ką tu renkiesi, kas tau lengviau – ar iškalt ir parašyt anglų, nes čia investicija į ateitį, kadangi Ukrainoje to trūkumas yra – Ukrainoje reikės anglų kalbos, po kelių metų, ne lietuvių. Bet jeigu tu gyveni Lietuvoje, tu privalai mokėti lietuvių kalbą. Nėra net klausimo. Bet kaip padaryti, kad ta kalba būtų priimtina. Ir nebūtina tiesiog save išsiprievartauti egzaminui iš Donelaičio. Tai, vėlgi, tu turi jaust, nes tai, vėlgi, imitacinis švietimas išeina, o kalbą privalu mokėti. Tik klausimas, kaip tu ją išmoksi – koku būdu ir su kokiomis nuostatomis. Aš nenoriu, kad varytų ant mano kalbos ir spjaudytų, todėl darai sprendimus, kad minimaliai to būtų.

Tyrėja: Kad iš perspaudimo ji nebūtų atgrasi.

Direktorė: Bet kad reikia išmokti, tai reikia. Tai būdas pasirinkti kaip.

Priedas 5

Interviu transkripcija. Gyvas susitikimas, 2023 m. kovo 29 d.

<Ižanga>

Tyrėja: Kaip suprantu jūs kūrėte išlyginamosios klasės programą ukrainiečiams, ar ne?

Mokytoja_2: Gal nelabai būtų tikslu sakyti programą. Ilgalaikį planą. Ir tai nėra skirta vien tik ukrainiečiams, tai yra skirta visiems atvykstantiems ir grįžtantiems mokyklinio amžiaus vaikams. Ir kalba eina apie 12-18 metų vaikus, gal daugiau 12-16, nors niekuo nesiskiria. Bet reiktų uždėti akcentą ten, kad pradinių klasių ilgalaikis planas gerokai skiriasi nuo išlyginamosios klasės ilgalaikio plano.

Tyrėja: Pradinukai neturi iš viso išlyginamosios klasės pamokų, teisingai?

Mokytoja_2: Taip, reiktų gal taip apsibrėžti ir suvokti, kad <paminėta konkreti mokykla> mūsų sistema yra tokia, kad pradinių klasių mokiniai yra integruojami į bendrojo ugdymo klases, ta prasme į pradinukų klases – normalias, lietuviškas. Ir būtent su jais dirbama šiek tiek kitokiu principu negu su 12-18 metų vaikais.

Tyrėja: Gal galite trumpai pasakoti kokiu principu mokosi pradinukai?

Mokytoja_2: Praeitais metais jie buvo integruojami ir su jais daugiausia dirbo pradinių klasių mokytojai, šiais metais yra skirtos tokios modulinės pamokos ir vaikai yra išimami iš kūno kultūros, muzikos dalykų ir jiems per savaitę yra tokiu principu sudaromos dar 5 lietuvių kalbos pamokos ir su vaikais dirba kita mokytoja, lituanistė, kuri turi didžiulę patirtį – ji surenka visus kartu, nors vaikai skirtingi nuo 1 iki 4 klasės. Bet tiesiog diferencijuodama darbą jį moko juos, stiprina jų lietuvių kalbą. Jie turi 5 lietuvių kalbos pamokas su savo mokytoja ir papildomai dar penkias valandas su kita mokytoja.

Tyrėja: Kuo remiantis buvo sudarytas šis amžiaus tarpsnio atskyrimas, aiškus padarytas, kad nuo 12 metų jie jau gali imti tarsi visiškai kitokį mokymą?

Mokytoja_2: Yra paprastas dalykas, kadangi pradinukai negali operuoti sąvokomis – jie nežino, kas yra daiktavardis, būdvardis, kas yra laipsniavimas, kas yra veiksmažodžio laikai. Jie neturi gramatikos bazės, todėl jų mokymas, kaip praktiškai sakau, jie pradeda alfabetinį mokymą, nuo abėcėlės mokymą, kaip visi pradinių klasių mokiniai. Natūralu, kad jiems reikia įvedinėti kuo daugiau žodyno, kuo daugiau duoti šnekamosios kalbos, kuo daugiau vartoti šnekamosios kalbos, kad susidarytų bazinis žodynas, kuris galėtų tomis frazėmis komunikuoti ir suvokti, kas čia vyksta, ką turėti padaryti. Tuo ir skiriasi, nes pradinukas negali operuoti sąvokomis ir jis pradeda nuo alfabetinio mokymo. Tiesiog įterpiant žodyno, frazių mokymą papildomą. O tie, kurie jau patenka į išlyginamąją klasę, kaip ir minėjau, nuo 12 iki 18, nors retai turime atvejų, kai pas mus atvyksta 18-mečiai, bet turime, ir jau su tais vaikais mes galime kalbėti sąvokomis ir galime juos mokyti kultūriniu principu pagal sociokultūrines temas.

Tyrėja: Labai aiškiai paaiškinote. Šiuo kampu dar nei vienas iš pašnekovų nebuvo palietęs, tai man čia nauja informacija. Labai įdomu. Kaip suprantu, jūs sudarę programą, vedėte mokymus mokytojams. Ar tokiu pačiu principu buvo rekomenduotina mokyti ir kitoms mokykloms?

Mokytoja_2: Taip, vienareikšmiškai tokiu pavyzdžiu. Čia kitokio modelio net ir būti negali. Aišku, kitas dar dalykas, kaip organizuoti ugdymą buvo didelis klausimas. Ar juos tiesiog integruoti į bendrojo ugdymo klases, kaip mes darome su pradinukais ar tuos 12-16-mečius irgi taip galima integruoti, buvo didžiulis klausimas ir kaip mokyti. Nes juk ne visur pavyksta atidaryti išlyginamąją klasę ar tą mobiliąją grupę, kur penki vaikai kai yra – tik pasitikslinkite, nes šioje vietoje galiu ir suklysti. Man atrodo Kaune, Puškino mokykloje jie turi tą išlyginamąją grupę, bet jie tokiu pačiu principu dirba, kaip mūsų pradinių klasių mokytojai – jie išimami iš pamokų ir su mokytoja dar papildomai mokosi lietuvių kalbos. Bet jie lanko ir kitus dalykus – ir biologiją, ir matematiką, jie eina kartu su klase. Tai tų modelių Lietuvoje šiaip labai varijuoja, bet mano akimis geriausias modelis, kai yra atidaroma išlyginamoji klasė ir skiriama mažiausiai 15 valandų intensyviai lietuvių kalbos mokymuisi. Idealiu atveju kaip pas mus mokykloje – 22 valandos per savaitę. Tai yra virš 800 pamokų per metus. Ir tikrai per tiek valandų galima pasiekti B1 lygį, drąsiai.

Tyrėja: Ir su B1 lygiu jie gali tęsti mokymąsi kartu su lietuviais?

Mokytoja_2: Taip, tada yra pakankama žinių bazė. Čia reikia pridurti, jog tai nėra vien tik lietuvių kalba, gramatika, žodynas, sintaksės dalykai minimalūs. Mes labai daug dirbame ties Lietuvos istorija, kultūriniais dalykais. Viskas, kas liečia ir apima Lietuvą ir tai ne tik kalba. Išlyginamosios klasės mokytojui labai svarbu paliesti kontekstą, prisiliesti prie jo. Jog ilgiausia upė Nemunas, kad Vilnius yra Lietuvos sostinė, kiti didieji miestai, kuo jie ypatingi, ir kiti istoriniai dalykai – kodėl Lietuva, kodėl mes išvis taip vadinamės. Tiesiog reikalingos bazinės žinios ir lietuviškų simbolių suvokimas. Tu be konteksto, atėjęs į bendrojo ugdymo klasę, negali atpažinti tam tikrų ženklų, analizuoti, tikslingai analizuoti, daryti kažkokias išvadas, mąstyti, pastebėti dalykus apskritai. Tai tas kontekstas, iš tiesų, yra labai reikalingas ir jis yra glaudžiai susijęs su visu išlyginamosios klasės kursu.

Tyrėja: O sakykite, kadangi bendravote daug su mokytojais, kaip tie vaikai reagavo į lietuvių kalbos mokymąsi – dalis jų save laikė laikinai esančiais Lietuvoje? Ar nebuvo priešiško, ar nebuvo, kaip būna matematikoje, neaišku kodėl kosinusus-sinusus reikia mokytis. Ar nebuvo to tokio – neaišku kam man čia ta lietuvių kalba, jeigu aš čia tuoj grįšiu namo. Neaišku kada greitai tas, laike, žinoma.

Mokytoja_2: Tai individualus dalykas, tai nėra kažkoks modelis. Čia reikėtų įsivaizduoti tokį dalyką – aš visada sakydavau savo vaikams – jūs negalvokit, na taip, jūs nežinote, kaip jūsų gyvenimas susidėstys ir kur jūs papulsit, kalba yra toks dalykas, kuris praverčia gyvenime. Jūs negalite žinoti, kad jums to reikės, ar nereikės. Tai čia, aišku, yra individualus dalykas. Tu kaip

mokytojas, tu dirbi su motyvacija, tu tiesiog stengiesi motyvuoti. Aišku buvo situacijų, kaip sakote. Bet kol tu esi čia, tu kažkuo užsiimk, paimk tai, kas tau duodama – mes labai daug smagių dalykų veikiame, dirbame pagal žaidimą daug, ne tik gramatika, gramatika... Kartais jie net nejaučia, kad mokosi, o vat išmoksta kažką. Čia tiesiog, tu niekada nežinai, kad kažkokį vieną modelį, kurį beapibrėžčiau, kaip būna – ar jie motyvuoti, ar jie nemotyvuoti, visokių yra. Vieni labai motyvuoti ir nori dirbti Lietuvoje odontologais, nori studijuoti rimtus mokslus, o kiti – kaip nors prasisuksiu, važiuosiu atgal.

Tyrėja: Jūs, kaip lietuvių kalbos mokytoja, turbūt išmanote tą dvikalbio ugdymo principą – kiek jūsų žiniomis gimtoji kalba yra svarbi dvikalbiame ugdyme? Kiek skaičiau, dažnai akcentuojama, kad atvykusiems vaikams, migracijos kelyje, svarbu, kad būtų, bent jau jie turėtų gimtosios kalbos pamokas. Kas pagerina, kaip teorinė medžiaga rodo, kad tarsi tai pagerina jų akademinį pasiekimą. Kiek jums tai yra žinoma, kokia yra jūsų pozicija? Nes susiduriate, turite daug patirties, dirbant su skirtingų šalių vaikais.

Mokytoja_2: Natūralu, kad dvikalbis mokymas kaip jūs ir sakote... Taip, tyrimai yra atlikti ir padaryti, ir išvada ta, kad pagerina akademinį pasiekimą. Vieni tai, kad jie gali palyginti – *o mūsų kalboje yra taip, o lietuvių kalboje taip. Bet taigi čia panašu?* Tai tikrai, tai yra puikus ir sveikintinas dalykas, jeigu mokytojas taip supranta tuos dalykus. Bet mano situacija, galiu iš dalies šitoj vietoj sakyti ir pritarti, nes yra dar vienas dalykas, ar ne. Ne visi moka rusų kalbą. Kodėl akcentuoju rusų kalbą, ne ukrainiečių, taigi ukrainiečių vis tiek ji yra kitokia. Aš pati nemokų rusų ir mano metodika yra inversijos metodas. Kai vaikas yra panardinamas į kalbą, reiškia, kad jeigu jis mokosi lietuvių kalbos, jis girdi tik lietuvių kalbą pamokoje. Nuo pat pradžios, trys mėnesiai labai sunkus, kruvinas ir daug laiko, energijos reikalaujantis laikas, kol vaikas prasilaužia. Ir paskui viskas būna gerai. Tai čia palyginti, jeigu mokytojas sugeba – *vat pažiūrėkit ukrainiečių kalboje yra taip, o rusų kalboje yra taip, o lietuvių kalboje yra taip.* Tai yra panašu, tai idealu, bet tikrai nieko blogo, jeigu mokytojas negali to paaiškinti. Jis turi daugiau plusų, nes jie eina čia į gylį. O imersijos atveju einama į plotį. Jie išmoksta daugiau žodyno ir greičiau. Jie greičiau pagauna ir gudresni paklausia – o kodėl jūs taip pasakėt? Kas čia per *sekasi?* Nes ateini ir sakai *kaip tau sekasi?* *O kodėl šito veiksmažodžio galūnė yra -si? Kas čia per veiksmažodžiai?* Gudresnis visada paklaus šito, o tada jau tu turi kalbėti iš pavasario kurso dalykus, kad tai yra sangražinis veiksmažodis ir tada, oho, kaip įdomu.

Tyrėja: Atrodo, kad šitoje situacijoje ukrainiečiams būtent to ir reikia. Tame laikinume šitas metodas yra geresnis.

Mokytoja_2: Taip, bet ne visi gali...

Tyrėja: Kaip jūs sakote, ne kiekvienam ir vaikui, ir tuo pačiu ne kiekvienas mokytojas supranta šitą skirtumą, kurį jūs dabar labai aiškiai išdėstėte. Jeigu grįžtant prie ukrainiečių kalbos,

kiek jums yra žinoma, kokios yra mokyklose situacijos – kiek yra realiai įgyvendinama, kad būtų ukrainiečių kalbą suprantantis mokytojas ir jis vestų jiems papildomas ukrainiečių kalbos pamokas? Gal žinote?

Mokytoja_2: Manau, kad galima ant vienos rankos pirštų suskaičiuoti. Jeigu padarytumėte rimtą apklausą, tai būtų labai maži skaičiai. Nebent vyksta eksternas, nes turėjome mokinių, kurie mokėsi eksternu, jungėsi prie pamokų nuotoliniu būdu ir mokėsi ukrainiečių kalba dalykus.

Tyrėja: Taip, bet čia jau toks papildomas jų asmeninis interesas mokytis.

Mokytoja_2: Taip. O kad vietoje, na, kelias vietas žinau Lietuvoje. Bet kad tai būtų masiškai...

Tyrėja: Aš žiūrėjau ministerijos metraščių sausio mėnesio, tai pagal duomenis, jeigu įdomu pasidalinsiu, beveik 70 proc. mokosi lietuviškose mokyklose, 26 proc. buvo rusakalbėse, 2,1 – lenkų ir, realiai, 2,5 proc. lieka tokie neapibrėžta teritorija. Galima numanyti, kad vaikai arba mokosi nuotoliu ukrainiečių kalba arba tose besikuriančiose Ukrainos mokyklose, uždaroje ir privačiuose, kurios jau ir Vilniuje, ir Kaune, ir Klaipėdoje egzistuoja. Tai gal tada galite savo poziciją, būtent apie tas ukrainiečių mokyklas Lietuvoje, kokia jūsų nuomonė ar tai nėra diasporos skatinimas? Kiek tai yra sėkmingas veikimo modelis tiems vaikams? Nes atrodo, kad daugėja norinčių jose dalyvauti, mokytis.

Mokytoja_2: Aš nemanau, kad tai yra geras sumanymas ir turbūt palaikyčiau ministrės nuomonę, kad mes turėtume įtraukti vaikus į lietuviškas mokyklas. Pasižiūrėkite, kas vyksta tautinių mažumų mokyklose – mes turime didžiulę tragediją.

Tyrėja: Gal galite praplėsti, kuria prasme?

Mokytoja_2: Gal aštriai pasakyta, bet vaikai nekalba lietuviškai. Aš esu dirbusi tautinių mažumų mokykloje ir situacija yra labai liūdna.

Tyrėja: Bet jie turi lietuvių kalbos pamokas?

Mokytoja_2: Jie turi, bet paraleliai ir savo gimtosios kalbos pamokas. Ir šeimose yra kalbama jų kalba, dažniausiai renkamasis darželis lenkiškas ir rusiškas. Ir kai ateina laikas ateiti į mokyklą ir su kokia problema susiduria pradinių klasių mokytojas. Taip, jis dėsto lenkų kalba, o ką daryti su lietuvių kalba? Jie realiai turi pradėti nuo to, ką mes turime čia, kai vaikai atvyksta. Čia pasiteisinimas tarsi yra, kodėl mes juos priimame – taip, jie bėga nuo karo, kurie grįžta irgi turi pasiteisinimą mes *grįžome, mes norime mokytis*. Motyvacija yra visai kitokia. O tautinių mažumų mokyklose situacija yra kitokia, jie gyvena Lietuvoje. Turėtų būti tarsi lietuviškoje aplinkoje – parduotuvėje, ir pašte, teatre, kad ir kur nueitum, kad ir kine. Kur visur turėtų būti lietuvių kalba, bet jie jos nemoka.

Tyrėja: Ir iš tiesų yra, kad jie jos nemoka, ne tai, kad jie pasirenka ja nekalbėti ją?

Mokytoja_2: Nemoka.

Tyrėja: Vadinasi yra per mažas lietuvių kalbos pamokų kiekis jiems?

Mokytoja_2: Aš manyčiau, kad daug ką lemia aplinka ir šeimos pasirinkimai. Bet kokių atveju atestatą vaikas gauna tada, kai išlaiko lietuvių kalbos egzaminą, tai yra siekiamybė. O mes ką darome? Man atrodo reikėtų tiesiog didinti lietuvių kalbos pamokų skaičių, mažinti gimtosios kalbos. Nes atestatą jie gauna už lietuvių literatūros egzamino išlaikymą.

Tyrėja: Jie laiko tą egzaminą?

Mokytoja_2: Taip, vienareikšmiškai. O kiek neišlaiko.

Tyrėja: Ir neišlaiko ir taip ir pakimba.

Mokytoja_2: Ir kokia yra statistika? Jiems tikrai yra labai sudėtinga, jie patiria mokymosi sunkumus šioje vietoje.

Tyrėja: Ir tada nesupranta tos rizikos, į kurią patenka.

Mokytoja_2: Tai taip, vienareikšmiškai. Ir tada motyvacija daug mažesnė, nes niekas iš aplinkos nemotyvuoja.

Tyrėja: Aišku Lietuvoje yra ta situacija, kad rusų kalba galima susikalbėti. Vis tik, yra pakankamai nemažai...

Mokytoja_2: Taip, ir būtent rajonuose. Būkim atviri.

Tyrėja: Ir ta aplinka, tarsi net lietuviškoji aplinka ji nespaudžia jų nekalbėti.

Mokytoja_2: Ir dar kokia yra problema, kad būtent tautinių mažumų mokyklose, dalykus jie mokosi lenkų ir rusų kalbomis, net vadovėliai yra šiomis kalbomis.

Tyrėja: Ir tada tokia pati rizika gaunasi su ukrainiečiais vaikais, kurie supranta rusų kalbą. Kad jie gali taip ir nesiiintegruoti ir nukeliauti į pakraščius – į rajonus ar kažkur. Prarastume būsimus gydytojus ir odontologus mūsų šalies.

Kitas klausimas, kalbėjau su Klaipėdos tarybos nare, ir ji dalinosi, kad pas juos didelis srautas atvyko rusakalbių ukrainiečių, iš pakraščių, kurie net nelabai moka ukrainietiška. Bet yra tokia situacija, kad iš principo didelė dalis tų šeimų nenori kalbėti rusiškai, bet jie nemoka nei ukrainietiška, nei lietuviškai. Ir jie, vis tiek, galiausiai renkasi tą rusakalbę mokyklą. Kokia jūsų pozicija, kaip reikėtų „gelbėti“ šiuos vaikus? Nes girdėjau, kad rusakalbėse mokyklose yra priešiškamų, konfliktų. Ar turėtume gelbėti? Sudaryti atskiras sąlygas?

Mokytoja_2: Turėtų padaryti išlyginamąsias klases. Ir turėtų būti informacijos sklaida, kad kas yra ta išlyginamoji klasė, kaip yra mokomasi. Tai turėtų būti socialinio pagrindo reklama ir, kad jie jaustųsi saugiai. Tai yra pati svarbiausia dedamoji – saugumas, jiems parodyti, kad čia saugu, kad čia per metus išmoksime kalbos, mes jus integruosime. Pažiūrėkit, mes turime gerųjų pavyzdžių. Manau, kad tai didelė siekiamybė, nes visgi dar Lietuvos mokytojai, Lietuvos švietimo sistema, ji dar neseniai, keletą metų atgal – prieš 3 metus mes susidūrėme su šia problema, mokytojai susidūrė su šia problema kaip užsienietis klasėje. *Ir ką man su juo daryti? Pasodinsiu į klasės galą, duosiu*

planšetę, tegul jis viską verčiasi. O manęs tegul nieko neklausia, nes aš nieko nežinau, ką jis ten daro. Kažką pažiūriu, už kažką įvertinsiu.

Tyrėja: Ir patiems mokytojams, turbūt, didžiulis stresas ir apmokėjimo klausimas. Čia nuolatinė situacija, kad nėra, kas dirbtų ir nėra pakankamai mokama už tai, ką daro mokytojai. Man buvo kilusi mintis, kad su ukrainiečių atvykimu, tokio masto net ir palyginus ir su baltarusių krize, nebuvo tokių skaičių ir atrodo, kad iki šiol mokyklos ir mokytojai buvo išpausti į ribotus ugdymo rėmus – čia tik mano įspūdis – ir su ukrainiečių ugdymu atsirado daug laisvės, bet mokytojai bijo ta laisve naudotis.

Mokytoja_2: Taip, nes jie elementariai nežino kaip. Pirmas dalykas ir svarbi dedamoji, kad universitetuose yra ta disciplina, kaip pasirenkamasis dalykas, tai būtent kitakalbių mokymas. Tačiau, galiu drąsiai pasakyti, kad iki 2016 metų to nebuvo. Jau kai pajutom migrantų plūstelėjimą, kai prasidėjo karas, susidūrėme su faktu akis į akį, mes suvokėme, kad neturime kompetencijų ir reikia kažką daryti. Džiugu, kad universitetai reaguoja ir įveda tas disciplinas, kaip reikėtų dirbti su kitakalbiu. Čia kalbu apie lietuvių kalbos filologus.

Tyrėja: O kaip jūs manote, ar turėjo mūsų valstybė galimybę pasiruošti? Nes čia kaip ir negali pasiruošti, bet ir gali. Ar buvo ženklų, kad daugės migrantų, kitataučių. Aišku švietimo sistemoje yra spragų ir daugiau, ir ministerija su jomis dirba į visas puses. Ar šitą klausimą mes buvome apleidę?

Mokytoja_2: Čia turbūt klausimas ne man. Nežinau, negaliu atsakyti taip ar ne, turėti kažkokią nuomonę. Galiu pasakyti kokia reakcija buvo ministerijos – mes susiduriame su problema ir ministerija iš karto reaguoja. Buvo mesti seminarai, buvo mesti mokymai. Tikrai buvo apmokyta, mes skaičiavome, apie 400 visos Lietuvos mokytojų – būtent šitas modulis, jis prasisuko pro mūsų mokyklos patirtį. Tai mesti visi gelbėjimosi ratai, ministerija, ką galėjo tą padarė 120 proc. Taip, yra problema, mes reaguojame, mes apmokome, mes dirbame, mes konsultuojame. Nes buvo ne tik mokymai, bet ir konsultacijos – zoom'ai, reklama, pakankamai pasidalinta. Lietuvos mokytojai, kurie turi tokių problemų, galėjo konsultuotis ir aiškintis, ką ir kaip daryti.

Tyrėja: Aš Europos komisijos tokį tarptautinį dokumentą irgi praeitų metų išleistą peržiūrėčiau ir kitas toks klausimas kilo, kiek mačiau, Vokietija, Lenkija pas juos iš tiesų labai didelis srautas lyginant su mūsų šalimi atvyko. Ir ten buvo tokia schema, kokie ugdymo integraciniai metodai taikomi ir atrodo, kad Vokietija, Lenkija ir Ispanija, jei teisingai atsimenu, taiko daugiau taiko 50/50 – pusę stengiasi integruoti, pusę stengiasi mokytį nuotoliniu būdu. Sudaryti maksimaliai sąlygas turėti kontaktą su Ukraina, kad nepraleistų savo programų ir kalbėtų toliau ukrainiečių kalba. Nežinau, ar čia etiškas klausimas, bet mes lietuviai stipriai metame juos į lietuvių mokyklas ir mokome lietuvių kalbos. Ar tai nėra kažkoks mažos šalies kompleksas? Nes Lenkija, Vokietija, Ispanija yra šalys,

kurių kalbas prasminga mokytis, nes jų – kalbančių jomis, populiacija yra didesnė. Ar mes, kaip lietuviai, neturėtume svarstyti alternatyvų? Anglų kalbą stiprinti, mokyti juos anglų kalbos.

Mokytoja_2: Aš matyčiau iš kitos perspektyvos. Taip, jūs sakote, kad maža tauta, mažos tautos kompleksas. Taip, mes maži. Ar mes turime pakankamai darbo jėgos? Pagalvokime apie tai. Kitas dalykas, aš sakyčiau, mes tikrai geriau nei Vokietija, Lenkija žinome, ką reiškia būti okupuotiems. Mums artima ta istorinė patirtis, tai ką dabar Ukraina patiria, mes taip pat gyvenome. Aš aišku 91-ųjų metų vaikas, aš jau nebeprisimenu tų laikų ir negaliu prisiminti, bet man atrodo, kad tai irgi yra tas momentas. Kažkoks toks su istorija susijęs.

Tyrėja: Emocinis santykis.

Mokytoja_2: Emocinis prisirišimas kažkoks yra. Mes labai empatiški esame, iš istorinės pozicijos.

Tyrėja: Ir gali būti, kad kokia Vokietija jau persisotinusi tų migrantų bangų ir jie nori, kad jie grįžtų namo. O mums gal tikslinga juos pasilikti pas save ir sudaryti sąlygas pasilikti.

Apie bendrąsias ugdymo programas, nes skirtingų tų vaikų atvyksta, aš kiek teorinės medžiagos studijavau, mokslininkų pasisakymų, kalbos klausimais, buvo mintis, kad vaikui reikia 8 metų, kad pasiektų tą lygį, kur 100 proc. gali jaustis saugus toje kalboje. Suprantu, kad pradinukams yra šansų, jeigu lieka, įsitvirtinti maksimaliai. Ką daryti su tais vyresniokais, gimnazistais, kurie kelių metų eigoje turės baigti mokyklą, laikyti egzaminus. Ką mūsų vykdomoji valdžia galėtų padaryti, gal kokias išimtis, nors jau buvo padarytos? Jūsų manymu, pasistūmėtų ir palengvintų jiems atsiskaityti, jeigu jų lietuvių kalbos mokėjimas dar nėra pasiektas, geras?

Mokytoja_2: Aš nemanau, kad čia reikėtų daryti išimtis. Nes mūsų mokyklos praktika rodo, kad ukrainiečiai Lietuvoje besimokantys nuo nulio keturis metus, jie geriau išlaiko už gimtakalbius lietuvius. Čia man atrodo, jeigu kalbame apie vykdomąją valdžią, didesnes pajėgas reiktų mesti, kelti mokytojams kvalifikaciją ir didinti darbo užmokestį dirbantiems su jautriomis grupėmis. Čia, man atrodo, vienintelis dalykas, kur mokytojai jaučiasi apmaudžiausiai, nes kai reikėjo surinkti mokytojų komandą, vienintelis dalykas, kuris man padėjo tą padaryti, tai buvo darbo užmokestis.

Tyrėja: Motyvavo...

Mokytoja_2: Taip. Tai yra vienintelė realiai motyvacija. Taip, yra daug mokytojų iš pašaukimo, kurių kraujyje, kaip aš sakau, yra tas mokytojavimas, bet tu tuo sotus nebūsi. Vis tiek, reikia išlaikyti šeimą, patenkinti esminius poreikius. Ir neslėpkim, mokytojai yra šiek tiek, net ne šiek tiek, nuskriausti. Ir dabar vyksta toks natūralus dalykas pradeda trūkti mokytojų. Bet tikiuosi situacija pasikeis.

Tyrėja: Dar klausimas dėl ukrainiečių kalbos, kadangi jūs paminėjote, būtent dėl nuotolinio mokymosi galimybės, kad tai vos ne ant pirštų suskaičiuojami atvejai... kiek aš domėjausi, ypačiai regionuose, kur nėra galimybės ukrainiečių kalbos mokytojų rasti, tai jie leidžia mokyti tuos vaikus

ukrainiečių kalbos bet kurį ukrainiečių pedagogą, nesvarbu, kad tai nėra kalbos pedagogas. Kaip tai vertinate, ar tai išvis yra prasminga? Kiek tai iš tiesų gilina kalbos žinias? Ir kitas klausimas, ar nesudarydami sąlygos mokytis ukrainiečių kalbos, nesugriauname jų tautinio tapatumo? Jūsų mokykla yra unikali, čia vaikai skleidžiasi savo skirtingumu, o daugelyje lietuvių mokyklose taip turbūt nėra.

Mokytoja_2: Pirma, koks mano požiūris, kai moko ne specialistas? Aš galvoju, kad tai geriau negu nieko, nesvarbu, kad jis nėra specialistas. Ir paminėjote tautinį tapatumą. Taip, tai labai svarbu. Apsukime situaciją kitu kampu – paimekime mūsų emigrantus Anglijoje. Ir nežinau, ar studijavote L. Vilkienės studiją, apie dvikalbystę. Ten padarytas tyrimas, autorė kalba – labai svarbu tėvams suvokti, kad namuose jie turi kalbėti lietuviškai, bet tėvai daro meškos paslaugą, nes kalba anglų kalba, kad vaikui būtų lengviau mokykloje. Bet taip prarandamas ryšis su Lietuva. Tai čia tas pats kalbant apie ukrainiečius, nes prarandama tapatybės dalis – kalba yra esmių esmė. Tai čia tiesiog žiūrėdama, žinodama tą knygą – visiškai yra vienodi dalykai. Bet matote, aš negaliu tiesiog pasakyti, nes pas mus mokykloje ukrainiečių yra labai daug ir jiems pasireikšti yra sudarytos visos galimybės. Gal Vilma ir pasakojo, mes turime tautų dienas kiekvienais metais, ten yra fantastika. Turime ir ukrainiečių, ir belgų, ir norvegų dienas.

Tyrėja: Čia kaip į ERASMUS įvažiuoti.

Mokytoja_2: Taip, taip. Ir ispanų dienas, šokam. Jiems yra vieta save išreikšti, savo kultūra parodyti ir papasakoti. Aš savo išlyginamojoje klasėje dariau pristatymus, kad turi pristatyti savo šalį – iš kur jie atvyko, kokia kalba jie kalba, kokius valgius valgo, kokios yra jų upės ir ežerai didžiausi jų šalyse, apie simbolius, kultūrą. Jie pasakoja apie Ukrainą, bet pasakoja lietuviškai. Aš visur išpešu naudą. Tai tikrai tai saviraiškai reikia suteikti, rasti aplinką, metodą, renginį, nes jiems svarbi ta tapatybė ir mes negalime jos užgožti ir užgniaužti, neleisti apie tai kalbėti. Taip nacionalistiškai, kad čia tik Lietuva, čia tik lietuvių kalba. Pas mus mokykloje yra įdomus dalykas, buvo padarytas tyrimas ir 50 proc. vaikų nelaiko savęs Lietuvos patriotais. Tarsi kelia susirūpinimą, bet iš kitos pusės, kodėl mes turime kišti savo identitetą – juk jie ukrainiečiai, jie norvegai, jie anglai. Tai čia nieko tokio.

Tyrėja: O kokia yra patirtis jūsų darbe, ar siekia šie vaikai pilietybės?

Mokytoja_2: Čia geras klausimas. Tie, kurie turi lietuviškų šaknų – taip, jie siekia. Ir iš Urugvajaus turėjome, ir tremtiniai, tremtinių vaikai, anūikai, turime šeimomis sugrįžusius čia.

Tyrėja: Nes jau atvyksta čia įsitvirtinti.

Mokytoja_2: Taip. Tokie, kurie turi lietuviškų šaknų, jie tikrai siekia pilietybės. Bet kalbant apie ukrainiečius – yra leidimas gyventi Lietuvoje, kol kas.

Tyrėja: Praeis daug metų, kol jie priims tą sprendimą.

Mokytoja_2: Bet vėlgi, ką reiškia pasirinkti pilietybę? Jeigu tu esi ukrainietis ir tu save laikai ukrainiečiu, tai kam ta pilietybė tau reikalinga.

Tyrėja: Bet irgi turbūt kaip pagarba šaliai, kurioje tu gyveni? Aš nežinau, čia toks filosofinis, vertybinis klausimas.

Mokytoja_2: Jeigu tu bėgai nuo karo ir jeigu mes pažiūrėtume į mūsų literatūrą, tarkim kokia Grinkevičiūtė. Ji save laikė ruse, niekada nenorėjo būti palaidota Lietuvos žemėje, nesvarbu, kad buvo ten ilgai išstremta. Čia lygiai tas pats, nesvarbu, kur tu pabėgai. Bet pažiūrėkim, kodėl jau seniai emigravę mūsų tautiečiai į Ameriką, jie ieško savo šaknų, kodėl jie nori mokytis lietuvių kalbos, kodėl jiems tai svarbu, kodėl jie ieško savo giminaičių, važinėja pas mus įvairius kursus. Iš visokių Argentinų, iš Bostonų, iš visos Amerikos? Kodėl? Todėl, kad kiekvienam žmogui savos šaknys yra svarbios.

Priedas 6

Interviu transkripcija. Gyvas susitikimas, 2023 m. balandžio 13 d.

<Ižanga>

Politikas_1: Na matot, mano patirtis apskritai šiek tiek unikali ta prasme, kad aš užsienyje gyvenau. Buvau bendruomenės Jungtinėje Karalystėje pirmininkė ir labai artimai susidūriau su kita problema. Kadangi jūs nagrinėjat apskritai išėivijos kaip tokios, bendrąja prasme, kalbos ir tapatybės išsaugojimą. Tai aš su tuo labai susidūriau Jungtinėje Karalystėje, kur buvo svarbu lietuvišką kalbą ir tapatybę išsaugoti. Dėl to, nėra nieko naujo šiame pasaulyje ir aš galiu pasidalinti iš tos patirties.

Aš matau, kas vyksta dabar su ukrainiečiais. Mano nuomonė galbūt bus tokia kitokia negu jūs tikėjotės. Bet mano nuomone mes privalome juos mokyti lietuvių kalbos. Ir privalome juos integruoti į visuomenę tokiu būdu. Kodėl? Todėl, kad tas galvojimas, jog grįši į šalį, 90 % taip galvoja, nebūtinai taip bus. Tai vienas dalykas. Antras dalykas, aš nežinau, ar jūs pastebėjote, bet mes negirdim beveik ukrainiečių kalbos gatvėje, mes girdime rusų kalbą. Tai mes turime kalbėti ne apie jų gimtąją kalbą šioje vietoje, o apie rusų kalbą. Tai čia yra tokia specifika. Nes aš mačiau tokį labai liūdną pavyzdį Jungtinėje Karalystėje žmonių, kurie emigravo ir kurie, na galvojo, kad jie grįš nesimokę kalbos, na, liūdnas ta prasme, kad jie Jungtinėje Karalystėje nepadarė jokios karjeros, jokio šuolio ar pažangos. Ir liko tame lygyje, kuriame jie atvažiavo, ir išsimokslinimo, išsilavinimo, bendro išprusimo ir netgi, aš labai keistą dalyką supratau, kad kai aš ten nuvykau 2013 metais gyventi, kad žmonės, kurie gyveno 20 metų, jie užstrigo tame laikotarpyje, kai atvažiavo prieš 10-20 metų. Jiems Lietuva buvo tokia, kokią ją paliko, jie neevoliucionavo absoliučiai Jungtinėje Karalystėje, neįsiintegruavo, liko tame gete.

Lietuvių bendruomenės infrastruktūra fantastinė – šeštadieninės mokyklos, darželiai lietuviški, tiesa nedaug, bet yra jų, parduotuvės lietuviškos, firmos lietuviškos, dantistai lietuviški, klinikos lietuviškos. Nebuvo būtinumo tos kalbos mokytis, bet jie ir liko tame etape. Ir ko aš labai bijau su ukrainiečiais, kadangi mes Vilniuje, mes kalbame apie Vilnių dabar, nes regionuose yra kitaip. Vilniuje mes dar labai kalbame rusų kalba. Tikrai daug žmonių supranta rusų kalbą, aš pati pastebiu save, kad aš atsakau jiems rusiškai, ir po to tik pagaunu, kodėl aš taip darau, nes aš neskatinu jų integruotis. Ir tada šitie žmonės išsaugo ne tik rusų kalbą, bet jie nesiintegruoja, jie yra labai paveikūs propagandai. Nes rusų kalba ateinanti pas mus per Youtube, per tam tikrus kanalus, kurie tikrai pasiekiami. Ji yra labai paveiki rusiškai propagandai, ji yra labai paveiki, na, netikrom žiniom, išveiktom žiniom. Vadinas tie žmonės gyvendami Lietuvoje, laisvoje valstybėje, kur yra tikrai labai *pro* Europos Sąjunga, *pro* NATO valstybė, jie yra informaciniame vakuume. Ir jie toliau gyvuoja savo kažkokiam tam, vėlgi, gete, susikurtam pasaulyje, absoliučiai izoluoja save nuo bet kokios šitoj valstybėje vykstančios politinės, pilietinės veiklos, ir jie tampa labai paveikūs ir labai neatsparūs. Todėl mano nuomonė yra iš tos patirties Jungtinėje Karalystėje ir apskritai čia ne išimtis. Tas pats ir

JAV, tas pats ir Vokietijoje yra, bet Jungtinėje Karalystėje yra labai didelė bendruomenė dėl to labai gera sistema. Mano patirtis yra, kad mes ypatingai vaikus turime integruoti, aš net ir ministrei esu sakiusi, kai prasidėjo karas. Tarp kitko, patys tėvai norėjo, kad vaikai eitų į rusiškas mokyklas.

Tyrėja: Patogiau yra.

Politikas_1: Taip. Kur mes matome ir mokytoją, kur čia buvo skandalai keli, kad mokytojai rusiškose mokyklose yra absoliučiai prorusiški. Aš kaip tik sakiau, kad reikia į lietuviškas mokyklas, kad jie mokytųsi kalbą, kad jie, vėlgi, ne visi tikrai grįš. Mes nežinome kiek karas tęsis, tai vienas. Ir jeigu jie sukurs kažkokį sau gyvenimą čia – patogų, palankų gyvent, ar ne, aš nežinau, ar jie grįš. Dėl to, kad daug kas prarado namus. Taip, pilietiškumas ir noras grįžti į savo žemę yra, kol kas. Nes aš mačiau tokių, aš sakau kaip yra...Kaip sakoma, nieko nėra pastoviau už laikinumą. Aš pati važiauvau į JK galvodama, kad aš nebegrįšiu, bet atėjo-praėjo 7-8 metai ir aš supratau, kad aš noriu grįžti. Bet aš norėjau grįžti dėl savo mamos, dėl savo artimųjų, dėl to, kad tai, vėlgi, sensta ir taip toliau. Tas man laikas yra labai brangus. Ir tik tada nusprendžiau kandidatuoti, pirma atėjo noras, o po to tik atsiradus tai apygardai. Bet aš mačiau labai daug žmonių, kurie išvažiavo laikinai padirbėti ir jau gyvena 20, 25, 30, na, ir noras grįžti yra bet galbūt pensijoje. Tai vat supraskit, žmonės, kurie čia gyvens penkerius metus ir jie neišmoks kalbos, na jie bus tikrai labai izoliuoti. Ir tada labai labai geras jaukas, ne jaukas, o grobis prorusiškai penktajai kolonai. Ir mes gi turime visokių asmenybių veikiančių Lietuvoje ir jie yra tas taikinys. Tai vėlgi, mano nuomone, jeigu kalbame apie vaikus, tai juos vis dėlto reikia integruoti lietuviškose mokyklose, jiems tuo labiau mūsų išsilavinimas yra labai geras ir tuo labiau, kad yra tas bendradarbiavimas su Ukraina, diplomai ir pripažįstami pasiekimai, tai aš nemanau čia didelio tarpo.

Aišku sunku kol išmoks kalbą. Buvome Klaipėdoje su švietimo komitetu ir klausėme specifiškai kiek yra ukrainiečių mokyklose arba tose aukštesniosiose mokyklose, profesinėse. Na nedaug, 8 ar kažkiek. Na ir klausėme per kiek laiko jie išmoksta kalbą – per metus. Kažkur per metus. Taip ir yra ir angliškai. Aš kai išvažiavau, mano vaikai turėjo tik bazę anglų kalbos, nes pakankamai nedidukai. Tai per metus laiko jie išmoko, per metus laiko intensyviai kalbant tu išmoksti. Bet taip pat klausiau dėstytojų ir mokytojų kaip jie dėsto, tai tikrai dedamos labai, kas moka rusų dar kalbą jiems padeda, jaunimas aišku moka ir anglų šiek tiek, tai pastangos iš abiejų pusių tikrai yra, kad tiems vaikams arba jaunuoliams suteikti išsilavinimą kuo įmanoma neatsilikant nuo jų amžiaus privalomų turėti pasiekimų ar kažkokių žinių. Tokia va mano patirtis ir tokia va mano nuomonė. O jeigu kalbant apie suaugusius, jeigu jums įdomu...

Tyrėja: Ne, suaugusieji nelabai aktualu.

Politikas_1: Vaikai yra labai imlūs.

Tyrėja: Na taip, taip.

Politikas_1: Ir aš manau, kad netgi yra aplaidumas tėvų, gal čia vėl mano tokia griežta nuomonė, tėvų aplaidumas, kaip tik ne rūpestis vaikais, yra leisti į rusišką mokyklą. Ukrainietiškos mokyklos tvarkoj, kur yra ukrainiečių kalba, bet jų yra labai mažai. Jos yra labai specifinės ir Vilniuje yra viena, aišku yra ukrainietiškos klasės. Tai čia vėlgi yra atskiras momentas, bet jeigu tokios galimybės nėra ir tu neleidi į lietuvišką, o į rusišką mokyklą, tai yra nesirūpinimas vaikais. Nes vaikai greit išmoksta, jie greitai integruojasi, tai yra kaip tik daug paprasčiau psichologiškai. Tai tą momentą praleisti, aš manau, yra neleistina.

Tyrėja: Girdėjau iš kai kurių mokyklų direktorių, kad yra ypač ukrainiečių paauglių tarpe principinis nekalbėjimas rusiškai, kad jie mokykloje bando kažkaip angliškai kaip jiems išeina, bet jie iš principo nesako nei žodžio rusiškai. Tai atrodo, kad vyresni jie vis tiek turi savo vertybinį pagrindą besiformuojantį. Kadangi mes taip natūraliai palietėme ukrainietišką mokyklų atsiradimą, tai Vilniuje jos yra kelios kiek žinau. Vienoje aš buvau nuėjusi pasižiūrėti, bet vis tiek jos yra privačios iniciatyvos ir kiek pasižiūrėjau statistikos, dabar Lietuvoje ukrainiečių mokyklinio amžiaus vaikų yra daugiau negu bet kurios tautinės mažumos vaikų besimokančių. Kaip šioje vietoje, ar mes apskritai einame teisingu keliu tų tautinių mažumų mokyklų kūrimo, ar jos, jūsų patirtimi, mūsų šalyje yra reikalingos. Nes irgi yra klausimas, kad tie vaikai kai kurie taip ir neįsintegruoja, tie kurie Visagine gyvena net ir studijuoti planuoja ne Lietuvoje. Kaip jūs galvojate, ar tos ukrainiečių mokyklos turėtų atsirasti, kaip valstybinės, šalia kitų tautinių mažumų mokyklų?

Politikas_1: Mes turime apskritai labai unikalią patirtį iš sovietmečio, kai buvo tos rusiškos ir lenkiškos mokyklos valstybinės šalia lietuviškų ir tiesiog jos atsirado ne veltui. Tai ir mūsų istorijos dalis – Vilniaus krašto okupacija, daug metų nepriklausomos Lietuvos be Vilniaus, beveik 20. Tai čia susiformavo tam tikra tradicija ir mes tikrai esame kultūrinė valstybė ir tą turime pripažinti, nesigėdyti ir tą suprasti. Tai dėl to aš manau, kad gana natūralus tas buvimas kitų tautinių bendruomenių mokyklų. Tačiau nepriklausomos Lietuvos patirtis parodė, kad vaikai besimokantys ne lietuviškose bendro ugdymo mokyklose, jie tikrai prasčiau integruojasi. Ir jeigu sakoma, kad va jie mokosi ne lietuvių kalba tam, kad, na, dėl jų tautinio identiteto, ir mokslų sieks toliau ne Lietuvoje, bet ta kalba, kuria jie mokėsi bendro ugdymo įstaigose, tai yra labai mažu procentu. Nepasakysiu koks dabar procentas, bet kiek mes švietimo komitete svarstėm, tai yra labai nedidelis skaičius vaikų, kurie išvyksta iš Lietuvos studijuoti kita kalba, kuria jie mokėsi. Vadinasi mes vėlgi turime izoliaciją, tuos vadinamus getus ir vėlgi turime tokius keistus darinius Lietuvos teritorijoje. Todėl, kaip jums čia diplomatiškai susakius...

Tyrėja: Galite ir nediplomatiškai, man atrodo, įdomiau bus cituoti.

Politikas_1: Mes matome, tarp kitko, latvių ir estų... Matėt pavyzdį, kur uždarė rusiškas mokyklas? Bet čia susiję su grėsme ir su karu Ukrainoje. Latviai, berods 2018 metais priėmė tą

nutarimą, jis tik įsigyvendino praeitais metais. Vėlgi, prieš tą tokį masinį karą, bet jau po Krymo okupacijos. Tai čia buvo labai gera terpė ir niekas nenumirė.

Tyrėja: Nors Latvijoje buvo žymiai daugiau rusų kalba įsigyvenusi.

Politikas_I: Taip. Ir netgi vienu metu buvo labai aršios diskusijos, ar rusų kalbą nepadaryti antra valstybine kalba, tai, ačiū dievui, nepraėjo. Jie netgi referendumą darė. Aš manau, kad kitų kalbų, ne lietuvių, mokyklos turėtų išlikti ne valstybinės, o privačios kaip dabar ukrainiečių. Aišku mes dabar remiam ir privačias mokyklas mokinio krepšelio dalimi, lietuviškas ir nelietuviškas. Pačios ukrainiečių mokyklos gauna tam tikrą krepšelio dalį iš Švietimo ministerijos. Mano nuomone tai turėtų būti valstybinės visos bendro ugdymo mokyklos lietuvių kalba, kaip universitetai ir kolegijos dabar yra. O jeigu tai yra ne valstybine kalba ugdymo įstaigos, jos turėtų būti privačios, kaip dabar yra anglų kalba, prancūzų kalba. Tai yra jau privačios mokyklos su šiočia tokia parama iš valstybės.

Tyrėja: Kiek jūsų manymu ta gimtoji kalba yra svarbi tapatumą išsaugojant?

Politikas_I: Ji yra privaloma ir būtina. Čia vėlgi mano patirtis su užsienio lietuviais, profesinių mokyklų steigimu – matymas kaip vaikai greitai praranda savo gimtosios kalbos įgūdžius, bet čia, vėlgi, yra šeimos klausimas. Ta prasme, šeimos prioritetai, nes šeimoje vaikai ugdomi ta kalba, kurią nori, kad turėtų. Ir valstybė įstatymo pasiūlymu, švietimo įstatymu nuo šių metu remia lituanistines mokyklas. Jie turi tam tikrą mokinio krepšėlį, kaip neformalusis ugdymas Lietuvoje. Valstybė deda pastangas, kad kurtųsi tos savaitgalinės mokyklos ir, kad lietuvių šeimų vaikai ar lietuvių kilmės vaikai išlaikytų kalbą, kultūrą, kažkokius bent jau minimalius rašymo ir skaitymo įgūdžius. Tai aš manau ta patirtis čia, Lietuvoje, ukrainiečių vaikams yra būtina ir prasidėjus karui mes turėjome susitikimą su Ukrainos namais ir Švietimo ministerija, kaip galėtų ministerija suteikti pagalbą šeštadienei mokyklai, kad jie išlaikytų ukrainiečių kalbą, nors dabar sako ukrainų kalbą. Bet neturiu absoliučiai jokių žinių, ar buvo įsteigtos tos mokyklos. Ukrainos namai, aš žinau, jie turi tam tikras klases, jie pas save rengia, bet kiek tai gausu nepasakysiu jums dabar. Bet neteko girdėti vat tokio, kaip sakant, po pokalbio atsiliepiam, atliepiam. Manau tai buvo daroma gausiai. Tos savaitgalinės mokyklos, aš manau, jos yra privalomos su sąlyga, kad moko ukrainų kalbos, ne rusų.

Tyrėja: O ką jūs galvojate apie patį integravimą į bendrojo ugdymo mokyklas, ar tai nebuvo šiek tiek skubota? Vis tiek, nuo karo pabėgę vaikai jie buvo ir emociškai išsibalansavę. Aš ir pati mokykloje dirbus, tai mačiau, ką reiškia, kai vaikai yra emociškai „nesusirinkę savęs“. Ar tai nebuvo papildomas šokas, kai kalbos nemoka, nėra mokytojų, su kuriais galėtų pasikalbėti. Šitoje vietoje, kaip jūs matote, ar mes teisingai pasielgėme? Kokie yra galimi humaniški integracijos būdai? Nors integracija jau pats žodis turi tokį prievartinį skambesį.

Politikas_I: Na, opozicija kaltino, kad per lėtai viskas buvo daroma. Čia yra įvairios pusės, bet mes turime suprasti, kad karas įvyko staigiai, pabėgėlių srautai milžiniški ir šokas tiek jiems, aišku, bet ir šokas priimančioms valstybėms, nes mums juos reikėjo kažkaip suregistruoti, sutvarkyti

įstatyminę bazę, kad tie žmonės galėtų čia gyventi, jiems nereikėtų, kaip atvykusiems iš trečiųjų šalių, leidimų, kuriuos ten duoda per tris mėnesius, tikrina ir visą kitą. Jiems reikėjo kažkaip staigiai nuimti reikalavimą mokėti lietuvių kalbą įsidarbinant. Jiems reikėjo kažkaip suteikti mokytojams, medikams, advokatams, teisininkams, tokių svarbių specialybių, tokių specifinių kvalifikacijų žmonėms, galimybę dirbti. Šokas buvo didžiulis, krūvis didžiulis, tai aš manau, kad galbūt ką jūs sakote, aš sutinku per staigus tas vaikų įmetimas į lietuvišką mokymosi sistemą. Bet iš kitos pusės, čia vėlgi per savo patirtį, nes per savo prizmę mes tam tikrą nuomonę susidarom, aš išvažiavau su savo vaikais 12-16 metų, jie taip pat staigiai buvo įmesti į sistemą. Jie turėjo eiti į mokyklą, kad ir po mėnesio, tu negali vaiko laikyti pusmečio, jis turi kažkaip pasiekimus įgauti, kad vėliau galėtų ir toliau mokytis. Bet vat įdomus vienas statistinis skaičius, jūs tikriausiai jį matėte, ir man jis visada kelia daug klausimų. Nes bendras nepilnamečių pabėgėlių skaičius yra beveik 26 000, čia tokius statistinius duomenis turiu praeito mėnesio.

Tyrėja: O mokyklose?

Politikas_1: O registruotų ugdymo įstaigose 12 000.

Tyrėja: Taip kad dalies nesusirinkom kažkur.

Politikas_1: Taip, galbūt integracija staigi ir priverstinė, nes laikmetis tą sufleravo. Bet iš kitos pusės – pusės vaikų nėra. Pusė vaikų kažkur tai...

Tyrėja: Nes jie vis dar kabo su tuo klausimu gal čia jau greitai viskas pasibaigs.

Politikas_1: Taip. Arba jie tose privačiose mokosi, arba yra tos Ukrainos mokyklos nuotoliniu būdu bemokančios vaikus.

Tyrėja: O jeigu jie yra registruoti privačioje mokykloje tai jie niekaip neregistruoja statistikoje?

Politikas_1: Ne, jie figūruoja registru centre. Bet mes, vėlgi, turime turėti minty, kad kai kurios mokyklos labai pavėluotai ukrainiečius įkūrė. Tik beveik po metų, nuo šio rudens. Aišku, čia statistika praeito mėnesio, bet aš turiu minty, kad, vėlgi, yra tam tikros besikuriančios, besikūrimo tarpas. Kitas dalykas, kai kurie vaikai gi nuotoliu mokosi, savarankiškai mokyklose Ukrainoje. Bet jie į mūsų registrą jau niekaip nepapuola. Ir tada dalis, galbūt, jau yra grįžusių. Pas mus kabo registre, o dalis neaišku kur. Na tiesiog mes tų vaikų nesugaudom, nes tai yra tėvų pasirinkimas. Apie pusę vaikų yra kažkur. Ir 12 000 yra didelis skaičius.

Tyrėja: O dabar apie tą nuotolį. Aš kiek žiūrėjau Lenkijos situaciją, atrodo, kad jie sudaro labai dideles sąlygas nuotoliniu būdu mokytis ir tada vaikas yra atleidžiamas nuo bendrojo ugdymo sistemos. Čia irgi toks labai įdomus sprendimas, nežinau kaip jūs vertinate?

Politikas_1: Nu bet taip yra ir pas mus, jeigu jie mokosi ukrainietiškoje mokykloje, Ukrainoje, kurie sudaro galimybę mokytis nuotoliu, na tai pas mus jie taip pat nesimoko gi. Jie pas

mus taip pat yra neverčiami mokytis bendrojo ugdymo mokyklose, čia, Lietuvoje, ikimokyklinio ugdymo.

Tyrėja: Bet kaip suprantu, jie vis tiek turi prisiregistruoti į kažkokią mokyklą faktiškai ir tada, kiek su mokyklų direktoriais šnekėjau...

Politikas_I: Nežinojau šito dalyko, atsiprašau.

Tyrėja: Būna, kad jie mokinasi ir lanko bendras pamokas ir tada grįžę vakare bando jungtis prie savo mokyklų.

Politikas_I: Šitų detalių jau negaliu pakomentuoti.

Tyrėja: Bet neprivaloma pas mus eiti į bendrojo mokymo, ugdymo mokyklas, jeigu tu Ukrainoje mokaisi nuotoliniu.

Politikas_I: Yra ir universitetų studentai, kurie mokosi nuotoliniu būdu Ukrainos universitetuose.

Tyrėja: Gal iš savo pusės turite kokių nors minčių, ko aš galėjau neaprepti savo klausimais. Nes vis tiek jūs gyvenate švietimo komiteto sprendimuose. Kas dar yra iš ukrainiečių ugdymo akcentai, kuriais reikėtų pasidomėti, pasižiūrėti.

Politikas_I: Man įdomu, bet nekėlėme komitete to klausimo, pavyzdžiui, ukrainiečių mokyklose iš kokių vadovėlių jie mokosi. Ar tai yra iš Ukrainos atsivežti vadovėliai, bendroji programa ji turi būti akredituota švietimo ministerijos bet kokiu atveju pas mus. Tai kokie ten yra vadovėliai, kokia yra ugdymo kokybė, nes šiek tiek žinau kūrimąsi tų mokyklų ir matėt, kad kilo skandalas, kad Švietimo ministerija nepatvirtina, neakredituoja. Bet žinau ir kitą pusę, kad jie nepateikia tam reikalingų dokumentų, standartų, įrodymų, higienos ir ten daug dalykų tikėjosi, kad tiesiog įsikurs, praeis, praslys kažkoku būdu, gaus pinigus ir išvis neaišku kokia ta kokybė bus mokyklų. Tai čia aš džiaugiuosi ir ministrės principingumu, sakau, net skandalas kilo, kaltino ir skaudu labai buvo. Bet rūpestis vaikais visų pirma, kad jie gautų kokybišką tą mokymąsi, netgi nuotoliu. Ne pačioje Ukrainoje, o čia. Tai dėl to tas užsitęsė – akreditavimas, įkūrimas ar pinigėlių skyrimas. Tai man nerimas, ar ta kokybė privačiuose mokyklose yra tinkama, ar vaikai jie yra atsparūs propagandai, ar vaikai, vis dėlto, nėra paveikūs. Tenka girdėti įvairių istorijų – iš tų pačių rusiškų mokyklų, kur mokosi. Na, įvairių. Netgi ukrainiečių vaikų tarpe yra ir nesuvokiančių, kad karas vyksta ir kas tas Putinas, ir kad Rusija visai čia gerai. Man irgi skauda kaip tuos vaikus paliesti, jeigu jie nemoka kalbos, neįsiintegruoja čia, kaip jiems atnešti tą žinutę ir kaip juos pro europietiškais padaryti. Nes jeigu jie grįš ir tikrai grįš į Ukrainą ir kurs Ukrainą ir jos ateitį, kad jie negrįžtų tokie, kokie jie buvo. Aš prieš porą mėnesių iki karo, kaip tik gruodį, buvau Kijeve. Tiesiog savaitgaliui ten nuskridom ir pasibuvom. Na žinokit aš išsinešiau labai blogą įspūdį, labai blogą.

Tyrėja: Apie pačią ugdymo sistemą?

Politikas_1: Apie pačią Ukrainą kaip tokią, apie ugdymo sistemą, apie žmones. Aš rusų kalbą visur girdėjau Kijeve. Aš girdėjau rusų kalbą, aš mačiau be galo daug sovietinių relikvų, be galo daug ir žvaigždžių ir pjautuvų. Mes jau tą išsivalėm, pas mus labai aiški takoskyra. Sovietinis režimas nėra gėris. ES, NATO, kuriose esame, ir, ačiū dievui, kad esame, nes esame laisvi su savais blogumais, niuansais, bet yra daugiau gero negu blogo. Ten tokios takoskyros nėra. Ir tas karas, aš galvoju, netgi išgelbėjo Ukrainą. Galbūt ciniška, bet išgelbėjo iš tokio visiško Baltarusijos varianto. Man labai norisi, kad tie vaikai, kurie yra čia, kad jie būtų ugdomi laisva dvasia – to laisvės supratimo, nepriklausomybės supratimo. Kai jie grįš atgal į Ukrainą, kad jie neštų kitas vertybes, kad neužstagnuotų tose ukrainietiškosiose mokyklose, neliktų tos pačios vertybės. Kaip ir sakiau, išvažiuoja lietuviai prieš 20 metų, bet jiems Lietuva tokia pati, kokia buvo tada. Su korupcijos apraiškomis, sunku darbą rasti, blogai gyventi, policininkai kyšius ima. Mes jau to nebeturime. Bet irgi parodo mentalitetą jaunų žmonių. Čia, Seime, su P. Auštrevičiumi organizavome Geltonojo kaspino dienas. Gal žinote Geltonojo kaspino organizacija Ukrainoje yra labai teigiamas dalykas, tai yra veikianti organizacija okupuotose teritorijose – Kryme, Donbase, Luhanske, Mariupoly – kur žmonės protestuoja prieš rusišką režimą ir laukia Ukrainos išvadavimo. Jie paišo geltonuosius kaspinus ant pastatų, kas reiškia laisvės ir nepriklausomybės simbolius, padaro mažus mitingus, jeigu gali, Ukrainos vėliavas kažkur palieka. Bet už tai, jeigu juos pagauna, juos kankina. Buvo atvažiavę tos organizacijos vadovas ir atstovė, ir jie dovanuoja, kas nupaišo kaspiną čia Seime, vokus, kur laiškas Ukrainos Lietuvai ir kur tikras Ukrainos geležinkelių bilietas, beį datos į laisvą Krymą. Iš Kijevo į Siavostopolį man atrodo. Ir sako – čia tikras, kai mes turėsime laisvą Krymą, jūs galėsite iš Kijevo ten važiuoti traukiniu ir jis galios. Bet čia faini dalykai. Bet kas mane sukrėtė, kai jis dovanuoja Seimo pirmininkei šitą voką, jis sako – nebijokit, čia ne kyšis. Mums į galvą neateina, kad vokas suponuoja, kad čia yra kyšis, o jo pirmas sakinytis toks. Aš buvau apšalus, tai rodo, kur yra užstrigę Ukraina ir žmonių mentalitetas. O tai yra jaunas žmogus, gal 30 metų. Tai noris tą mentalitetą išmušti tiems vaikams, kad gali būti kitaip.

Tyrėja: Aš kai žiūrėjau 2013 Vokietijos tyrimą, ten buvo tirta 3 600 vaikų ir kaip tik atsiliopė jų tėvai, bet tik 16 proc. pasitiki Vokietijos švietimo sistema ir likusioji dalis sako, kad ukrainietiška sistema yra geresnė vien dėl to, kad Vokietija duoda per daug laisvės vaikams, o kad Ukrainoje yra toks autoritarinis mokymas. Ir atrodo, kad jie tuo tiki, kad čia atvažiavę į Vokietiją jie negauna ugdymo ir dėl to dalis nesiregistruoja ir moko vaikus vis dar ukrainietiškosiose mokyklose nuotoliniu būdu arba išvis neveda į mokyklas. Jie patyrę, integravęsi į mūsų mokyklas supras, kad gali būti kitaip ir kitaip irgi galima išmokti.

Politikas_1: Aš to norėčiau, kad ne tik kalbą išmoktų, bet kad kalba yra kaip įrankis suprasti tam tikrus procesus, kurie gali vykti kitaip. Tai yra, kad gali korupcijos nebūti bent jau tos tokios akivaizdžios. Mes esame normali vakarų Europos šalis, kur yra korupcijos apraiškų, nori nenori, bet

jie yra ne tokie dažni, reti. Kad suprastų, kad nebūtinai tas nepotizmas čia privalo būti, kad gautum darbą, suprastų, kad gali išsakyti savo nuomonę ir nebūsi už tai akivaizdžiai bent jau baudžiamas. Iš kitos pusės man truputį gaila, nes pas mus pačius, mūsų yra problema patyčių neišgyvendinta iš mokyklų, ir jie vis tiek yra kitokie vaikai, skaitykit kaip specialiųjų poreikių turintys vaikai (kalbos poreikis), integracija yra sunkesnė. Neteko girdėti, kad mokyklose iš jų tyčiojasi, neteko. Bet vienas dalykas iš mokytojo išgirsta, kitas dalykas, ką patys vaikai jaučia. Norėtusi juos apsaugoti nuo patyčių, nepriimamumo.

Tyrėja: Kita mintis kilo dėl mokytojų. Vaikus greitai integravome, o kaip su Ukrainos mokytojais, ar jie turi teisę įsidarbinti kaip mokytojai mūsų mokyklose?

Politikas_1: Jie turi. Statistiką man atsiuntė.

Tyrėja: Galvojau, kad dar jie tik kaip mokytojai padėjėjai gali legaliai dirbti.

Politikas_1: Na žiūrėkit, iš Ukrainos yra virš 2 412 dabar Lietuvoje, pradinio ugdymo mokytojais jau dirba 471, kur ne tiek reikalinga kalba, anglų kalbos mokytojais 326, priešmokyklinio ugdymo pedagogais 124, kūno kultūros – 135, istorijos – 132, matematikos – 115, kitų kalbų užsienio – 110. Tada specialieji pedagogai – 102, muzikos – 93, socialiniai – 85. Tai jau yra įsidarbinę, jau jie gali, jeigu yra galimybė išvengti kalbos barjero galima mokytį vaikus pagal specialybę.

Tyrėja: Tai jie ir lietuvių vaikus gaunasi, kad moko?

Politikas_1: Taip. Aišku daugelis jų yra ir tose ukrainietiškosiose klasėse dirbantys, bet yra ir mokantys bendro ugdymo lietuviškose mokyklose. Leidimas dirbti yra. Kaip ir minėjau Švietimo ministerija palengvino tas galimybes įsidarbinti net kalbos neturint, jeigu tai yra jų specialybė. Bet jeigu yra kalbinis barjeras, ten jau nieko nepadarysi. Klasės auklėtoju sunkiai galėtum būti šalia savo dėstomo dalyko arba ten biologijos mokytoju, jeigu tau reikia lietuvių kalba dėstyti. Kaip matome yra dirbančių mūsų švietimo sistemoje, tai labai smagu.

Tyrėja: Gal žinote, kaip bus su gimnazistais, na tais, kurie baigia mokyklą šiais metais? Ar bus šiemet daroma kažkokių palengvinimų, nes kaip suprantu, praeitais jie galėjo Ukrainos testą laikyti?

Politikas_1: Taip, buvo hibridinis modelis, bet kaip šiemet, aš, nuoširdžiai, nežinau. Galiu paklausti ir jums vėliau atsiųsti atsakymą, jeigu norite.